Zatrzymane w kadrze

Fundusze Europejskie w obiektywie

Zatrzymane w kadrze

Fundusze Europejskie w obiektywie

Warszawa 2021

CENTRUM PROJEKTÓW EUROPEJSKICH

Zatrzymane w kadrze

Fundusze Europejskie w obiektywie

Punkt Informacyjny Fundusze Europejskie

Rzeczpospolita Polska

Unia Europejska
Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne

Spis treści

Wstęp **7**
Wydział Informacji Funduszy Europejskich **8**
Wydział Kontroli **12**
Program Interreg Południowy Bałtyk 2014-2020 ..... **16**
1.01 Turystyczno-żeglarska przygoda 20
1.02 Międzynarodowy szlak rowerowy 22
1.03 Wakacje z archeologią 24
1.04 Dworskim szlakiem po Kaszubach 26
1.05 Nowoczesne muzea nadbałtyckie 28
1.06 Z wędką nad Bałtyk 30
1.07 Targ rybny on-line 32
1.08 Leśna ekoturystyka 34
1.09 Bałtyckie dziedzictwo światowe UNESCO 36
1.10 Bałtyk dostępny dla wszystkich 38
1.11 Poznaj język natury 40
Program Współpracy Interreg Polska-Saksonia 2014-2020 ..... **42**
2.01 Urlop nad Nysą Łużycką 46
2.02 Agatowa stolica Polski 48
2.03 Park Mostów 50
2.04 Rewitalizacja historycznych miast Dolnego Śląska i Saksonii 52
2.05 Uczniowie managerami turystyki i kultury 54
2.06 Osoby z niepełnosprawnościami na rynku pracy 56
2.07 Nauka innowacyjności w mobilnym laboratorium 58
Program Współpracy Transgranicznej Interreg Polska-Słowacja 2014-2020 ..... **60**
3.01 Rowerem wokół Tatr 64
3.02 Zabytki techniki na pograniczu polsko-słowackim 66
3.03 Poznaj podhalańskie torfowiska 68
3.04 Sztuka garncarstwa w uzdrowisku Muszyna 70
3.05 Historia wiejskiego przemysłu 72
3.06 Zjazd rowerem z Mosornego Gronia 74
3.07 Wędrowanie bez plecaka 76
3.08 Szlak Kultury Wołoskiej 78
3.09 Najstarszy ratusz województwa śląskiego 80
3.10 Historia protestantyzmu na Śląsku 82
3.11 Szlak Maryjny 84
Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020 ..... **86**
4.01 Wycieczki po sztetlach 90
4.02 Dzikie zwierzęta w Zamościu 92
4.03 Historyczne uzdrowisko na pograniczu 94
4.04 Pielgrzymka do cudownego obrazu 96
4.05 Brama do Puszczy Białowieskiej 98
4.06 Rowerem przez Roztocze 100
4.07 Transgraniczny spływ Bugiem 102
4.08 Karpackie centrum kultury 104
4.09 Nowoczesna technologia w muzeach 106
4.10 Wyprawa na tarło 108
Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020 ..... **110**
5.01 Rowerem po starej linii kolejowej od Szczytna do Biskupca 114
5.02 Szlakiem zamków północno-wschodniej Polski 116
5.03 Bursztyny w Wielkim Młynie w Gdańsku 118
5.04 Trasa rowerowa wokół Twierdzy Boyen w Giżycku 120
5.05 Lekcje w wyremontowanym „Zamku" w Olecku 122
5.06 Muzeum z duchem nowoczesności w Elblągu 124
5.07 Kultura polsko-rosyjska 126
5.08 Rejs „Sołdkiem" po morzu historii 128
5.09 Skansen pełen historii 130
5.10 Czar Północy – atrakcje kulturalne 132
5.11 Śladami historii 134
5.12 Młyn w Młynarach 136
Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 ..... **138**
6.01 Przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu 142
6.02 Osoby 50+ na rynku pracy 144
6.03 Asystenci Zdrowienia pomagają w potrzebie 146
6.04 Zapomnij o „szarej strefie" i pracuj legalnie 148
6.05 Życie z dala od kryminału 150
6.06 Najnowocześniejsze kształcenie lekarzy w Polsce 152

fot. Centrum Projektów Europejskich

Szanowni Państwo,

z przyjemnością chciałbym zachęcić Państwa do podróży po Polsce szlakiem miejsc znanych i mniej znanych, często zaskakujących, które mogą ukrywać niezwykłe historie, perły architektury czy oryginalne zwyczaje. W tych miejscach zamieszkują lokalne społeczności, które często starają się o dodatkowe fundusze na promocję i ochronę swojego dziedzictwa, a także inicjatywy mające na celu poprawę jakości życia mieszkańców oraz ich integrację.

Przedstawiamy Państwu wybrane przykłady takich pozytywnych działań zarówno w sferze zmian społecznych, jak i w wymiarze współpracy transgranicznej oraz ponadnarodowej, finansowanych z przykładowych sześciu programów. Będzie to opowieść o przełamywaniu barier, rozwijaniu poczucia wspólnoty, a także o przenikaniu kultur. Wszystkie opisane inicjatywy służą budowaniu lepszego jutra. Wiele z nich polega na wspólnym pokonywaniu problemów w wymiarze lokalnym i regionalnym.

Mamy nadzieję, że niniejsza publikacja pozwoli również Państwu lepiej poznać Centrum Projektów Europejskich, jego rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym oraz integrowaniu środowisk. Bardzo ważnym zadaniem jest upowszechnianie wiedzy o Funduszach Europejskich. Przybliżymy więc także pracę konsultantów Sieci Punktów Informacyjnych Funduszy Europejskich.

Życzę Państwu podróży pełnych wrażeń, obcowania nie tylko z kulturą materialną, lecz również duchową. Jest w tym wiele optymizmu, że w dużej, europejskiej rodzinie możemy też dbać o lokalne ojczyzny. Mam nadzieję, iż zainspirowani tą lekturą, zaplanujecie Państwo spędzanie wolnego czasu w miejscach do tej pory Państwu nieznanych, ale które mogą naprawdę odwzajemnić się błogim spokojem, serdecznością i bogactwem kulturowych wrażeń.

dr Leszek Buller

dyrektor Centrum Projektów Europejskich

Wydział Informacji Funduszy Europejskich (WIFE)

w Centrum Projektów Europejskich

Czym się zajmujemy?

Zapewniamy osobom zainteresowanym korzystaniem z Funduszy Europejskich **bezpłatną**, **wiarygodną** i **pełną** informację o możliwych formach wsparcia

Umożliwiamy Klientom **kontakt z zespołem specjalistów ds. FE** dostępnych w Centralnym Punkcie Informacyjnym (CPI), który udziela **profesjonalnych konsultacji** na temat funduszy unijnych

Jesteśmy jednym z Punktów Informacyjnych działającym w ramach **ogólnopolskiej Sieci Punktów Informacyjnych Funduszy Europejskich (PIFE)**

Koordynujemy i wspieramy Sieć PIFE w następujących obszarach:
- ✓ szkolenia
- ✓ spotkania kadry zarządzającej Siecią PIFE
- ✓ konferencje Sieci PIFE
- ✓ inne działania, realizowane w porozumieniu z Ministerstwem Funduszy i Polityki Regionalnej

Prowadzimy **działalność wydawniczą**:
- ✓ w cyklu kwartalnym wydajemy **Magazyn Projektów Europejskich „w Centrum”**, który dostępny jest też w wersji elektronicznej pod linkiem: **https://www.cpe.gov.pl/p1681**
- ✓ opracowujemy inne publikacje oraz materiały informacyjne na temat unijnych inicjatyw

Kto może skorzystać z usług CPI?

- ✓ osoby, które chcą założyć własną firmę
- ✓ przedsiębiorcy
- ✓ organizacje pozarządowe
- ✓ instytucje publiczne
- ✓ instytucje kultury
- ✓ uczelnie wyższe
- ✓ szkoły
- ✓ instytuty badawczo-rozwojowe
- ✓ rolnicy
- ✓ osoby fizyczne

Potrzebujesz więcej informacji?

ZAPYTAJ!

Centrum Projektów Europejskich
Wydział Informacji Funduszy Europejskich
Centralny Punkt Informacyjny
ul. Domaniewska 39A
02-672 Warszawa
tel. 22 626 06 32, 22 626 06 33, 22 378 31 77
e-mail: punktinformacyjny@cpe.gov.pl

Działania Wydziału Informacji Funduszy Europejskich są realizowane na zlecenie Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej i finansowane z Programu Pomoc Techniczna 2014-2020

Punkt Informacyjny Fundusze Europejskie

Rzeczpospolita Polska

Unia Europejska Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne

Jakie usługi świadczymy bezpłatnie w CPI?

Oceniamy, czy pomysł na projekt ma szansę otrzymać dotację lub preferencyjną pożyczkę z Funduszy Europejskich

Przypisujemy pomysły do konkretnych programów finansowanych z Funduszy Europejskich

Informujemy o warunkach, kryteriach i procedurach przyznania dotacji

Przedstawiamy „krok po kroku” proces ubiegania się o dofinansowanie

Przekazujemy dane kontaktowe do instytucji, które przyznają dotacje

Wspieramy w przygotowaniu wniosku o dofinansowanie (nie piszemy wniosków, ale wyjaśniamy, jak przygotować taki dokument)

Pomagamy w realizacji i rozliczaniu projektów – służymy wiedzą dotyczącą dokumentów, procedur i terminów

Organizujemy spotkania informacyjne i webinary na temat Funduszy Europejskich

Szkolimy młodych ludzi, organizując spotkania informacyjne w szkołach ponadpodstawowych i na uczelniach

Organizujemy szkolenia dla beneficjentów z udziałem eksperta zewnętrznego, zarówno stacjonarne, jak i on-online

Jesteśmy dostępni na stoiskach informacyjnych podczas dużych wydarzeń: targów, konferencji, forów oraz imprez plenerowych

Występujemy w charakterze prelegentów podczas licznych wydarzeń biznesowych

Jesteśmy aktywni w mediach społecznościowych, gdzie za pośrednictwem Facebooka oraz Instagrama prezentujemy ciekawe projekty finansowane z Funduszy Europejskich oraz informujemy o ważnych kwestiach dotyczących programów unijnych

Udostępniamy interesujące publikacje związane z Funduszami Europejskimi

Wydział Kontroli

w Centrum Projektów Europejskich

Czym jest kontrola administracyjna (FLC)?

Kontrola FLC polega na sprawdzeniu, czy realizacja projektu przebiega zgodnie z przepisami prawa krajowego, prawa unijnego, zasadami programu, zawartych umów oraz wniosków aplikacyjnych będących podstawą udzielenia wsparcia.

Czym się zajmujemy?

Kontrola FLC polega na sprawdzeniu, czy realizacja projektu prowadzona jest zgodnie z Ustawą z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014-2020 oraz na podstawie Wytycznych dla Krajowego Kontrolera w Programach Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014-2020. Wydatki poniesione w projektach powinny zostać zweryfikowane przez niezależnego kontrolera pod kątem ich kwalifikowalności i zgodności z prawem.

Zadania Wydziału Kontroli

Zadaniem naszych kontrolerów jest potwierdzenie kwalifikowalności zadeklarowanych wydatków:

- ✓ kontrolujemy siedem unijnych programów
- ✓ wykorzystujemy trzy różne procedury prowadzenia kontroli
- ✓ stosujemy siedem zasad kwalifikowalności wydatków

Kontrole I stopnia realizowane przez naszych specjalistów obejmują:

- ✓ Program Operacyjny URBACT III
- ✓ Program Interreg Baltic Sea Region 2014-2020
- ✓ Program Interreg Europa Środkowa 2014-2020
- ✓ Program Interreg Europa 2014-2020

Wydział Kontroli działa jako Krajowy Punkt Kontaktowy w programach:

- ✓ Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020
- ✓ Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020

Prowadzimy kontrole na miejscu w ramach programu:

- ✓ Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020

Rodzaje kontroli realizowanych przez naszych ekspertów:

- ✓ kontrola administracyjna raportów
- ✓ kontrola na miejscu realizacji projektu
- ✓ kontrola krzyżowa
- ✓ kontrola trwałości projektu

Korzyści dla kontrolowanego:

- ✓ zapewnienie zgodności z prawem krajowym i wymaganiami programu, polegające na potwierdzeniu – certyfikowaniu wydatków według obiektywnych kryteriów zgodnych ze standardami programowymi
- ✓ potwierdzenie skuteczności i efektywności operacji oraz zgodności działań z wymaganiami programu poprzez certyfikowanie wydatków
- ✓ zgodność działań z wymaganiami, co oznacza, że kontrolowany otrzymuje informację zwrotną, czy poprawnie interpretuje zasady programowe i właściwie realizuje zadania
- ✓ kontrola zapewnia wsparcie w realizacji zadań w postaci: uwag do złożonych raportów, konsultacji oraz szkoleń

FLC
First Level Control

Centrum Projektów Europejskich
Wydział Kontroli
ul. Domaniewska 39A
02-672 Warszawa
tel. 22 378 31 86
e-mail: wk@cpe.gov.pl

Działania Wydziału Kontroli są realizowane na zlecenie Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej

Fundusze Europejskie Pomoc Techniczna | Rzeczpospolita Polska | Unia Europejska Fundusz Spójności

PL-BY-UA 2014-2020 | Funded by the European Union

POLAND – RUSSIA CROSS-BORDER COOPERATION PROGRAMME 2014-2020 | PROGRAMME IS CO-FINANCED BY THE EUROPEAN UNION

Fundusze Europejskie Wiedza Edukacja Rozwój | Rzeczpospolita Polska | Unia Europejska Europejski Fundusz Społeczny

Interreg South Baltic

EUROPEAN UNION

European Regional Development Fund

Południowy Bałtyk

Program Interreg Południowy Bałtyk 2014-2020

fot. A. Rudolph/TZ. Wismar

W 2013 roku zakończyła się realizacja Programu Współpracy Transgranicznej Południowy Bałtyk 2007-2013. Dzięki środkom unijnym stworzono 500 różnorodnych innowacyjnych rozwiązań, m.in. w zakresie usług transportowych, zarządzania środowiskiem oraz energii odnawialnej. Fundusze pozwoliły m.in. zreorganizować ruch rowerowy w Gdańsku, dzięki czemu między dzielnicą Wrzeszcz a Kampusem Uniwersyteckim zwiększył się on do tego stopnia, że rejestrowano tam 25 tysięcy przejazdów rowerowych rocznie (według danych z 2015 roku). W ramach programu utworzono trzy nowe połączenia lotnicze ze Szczecina do miast nadbałtyckich.

Program Interreg Południowy Bałtyk 2014-2020 stanowi kontynuację programu realizowanego w latach poprzednich. Głównym jego celem jest zwiększenie potencjału niebieskiego i zielonego rozwoju obszaru Południowego Bałtyku poprzez współpracę transgraniczną. Przez „zielony rozwój" należy rozumieć wzrost gospodarczy z wykorzystaniem zasobów naturalnych w zrównoważony sposób. Chodzi przede wszystkim o stymulowanie wzrostu i rozwoju gospodarczego przy jednoczesnym zagwarantowaniu, że dobra naturalne będą mogły w dalszym ciągu dostarczać zasoby, od których zależy dobro obecnych i przyszłych pokoleń. Z kolei „niebieski rozwój" odnosi się do potencjału gospodarczego oceanów, mórz i obszarów przybrzeżnych w zakresie zrównoważonego rozwoju oraz tworzenia miejsc pracy – w harmonii ze środowiskiem morskim i poprzez współpracę pomiędzy partnerami prywatnymi oraz publicznymi.

Program Południowy Bałtyk w latach 2014-2020 składa się z pięciu osi priorytetowych.

Pierwsza z nich obejmuje wzmocnienie aktywności międzynarodowej oraz zdolności innowacyjnej niebieskiej i zielonej gospodarki Południowego Bałtyku. W tej osi postawiono przede wszystkim na zwiększenie obecności małych i średnich przedsiębiorstw z obszaru Południowego Bałtyku, działających w sektorze niebieskim i zielonym, na rynkach międzynarodowych poprzez wspólne działania transgraniczne. Celem jest także zwiększenie transferu innowacji na korzyść MŚP funkcjonujących w sektorze niebieskim i zielonym poprzez podejmowanie wspólnych działań transgranicznych.

Druga oś priorytetowa dotyczy wykorzystania potencjału środowiskowego i kulturowego obszaru Południowego Bałtyku na rzecz niebieskiego i zielonego wzrostu. W tym przypadku priorytet stanowi intensywniejszy rozwój obiektów dziedzictwa naturalnego oraz kulturowego Południowego Bałtyku dla tworzenia zrównoważonych obszarów turystycznych, jak również większy stopień wykorzystania zielonych technologii w celu zmniejszenia emisji zanieczyszczeń na obszarze Południowego Bałtyku.

Trzecia oś priorytetowa ma na celu poprawienie łączności transgranicznej na rzecz funkcjonalnego obszaru w dziedzinie niebieskiego i zielonego transportu poprzez podniesienie jakości i zrównoważenie wpływu środowiskowego usług transportowych na obszarze Południowego Bałtyku.

Kolejna, czwarta, oś dotyczy wzmocnienia wydajności zasobów ludzkich na rzecz niebieskiej i zielonej gospodarki obszaru. Celem w tym przypadku jest przede wszystkim zwiększenie udziału wykwalifikowanej kadry w niebieskim i zielonym sektorze gospodarki obszaru Południowego Bałtyku poprzez wspólne działania transgraniczne.

Ostatnia, piąta, oś zakłada zwiększenie zdolności do współpracy podmiotów lokalnych na obszarze Południowego Bałtyku na rzecz niebieskiego i zielonego wzrostu. Jej celem jest poprawa zdolności do współpracy lokalnych podmiotów działających na obszarze Południowego Bałtyku poprzez udział w sieciach transgranicznych.

Program na lata 2014-2020 obejmuje swoim zasięgiem okręgi: Kłajpeda, Taurogi i Tylża na Litwie; subregiony: szczeciński, koszaliński, słupski, gdański, trójmiejski i elbląski w Polsce; powiaty kraju związkowego Meklemburgia-Pomorze Przednie: Nordwestmecklenburg, Rostock, Vorpommern-Rügen, Vorpommern-Greifswald oraz Miasto Rostock w Niemczech; regiony Bornholm i Zealand (subregiony: Østsjælland, Vest-og Sydsjælland w Danii oraz regiony terytorialne Kalmar, Blekinge, Skania i Kronoberg w Szwecji). Partnerstwo w projektach realizowanych ze środków programu musi obejmować co najmniej dwa podmioty z różnych krajów, spośród wyżej wskazanych. A kto konkretnie może ubiegać się o dofinansowanie? W zależności od danej osi priorytetowej są to władze regionalne i lokalne oraz ich związki i stowarzyszenia, organizacje pozarządowe, szkoły, uniwersytety i instytucje prowadzące działalność edukacyjną lub badawczą, instytucje wspierające/promujące zrównoważony rozwój, innowacyjność oraz przedsiębiorczość (np. inkubatory przedsiębiorczości oraz izby handlowe), stowarzyszenia formalne, klastry i sieci MŚP (posiadające osobowość prawną), firmy publiczne lub prywatne (o charakterze publicznym lub non-profit), zajmujące się gminną lub komunalną gospodarką środowiskową i energetyczną (odpady, woda, ogrzewanie, ochrona jakości powietrza), biura zatrudnienia i administracja rynku pracy, izby handlowe, agencje rozwoju biznesu, inkubatory biznesu, parki technologiczne i inne organizacje finansowe i wsparcia biznesu.

Całkowity budżet programu na lata 2014-2020 wynosi prawie 103 mln euro, z czego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego pochodzi ok. 83 mln euro, a wkład krajowy to ok. 20 mln euro. Ze środków można realizować przede wszystkim dwa typy projektów: regularne o budżecie 1-2 mln euro oraz projekty małej skali o rekomendowanym budżecie do 300 tys. euro. W programie wybrano 91 projektów, które całkowicie wyczerpały dostępne środki finansowe. Najwięcej projektów, bo aż 29 (oraz 9 projektów zalążkowych), otrzymało dofinansowanie w ramach drugiej osi priorytetowej.

Wspólny Sekretariat, al. Grunwaldzka 186, 80-266 Gdańsk, tel. 58 746 38 55,
e-mail: southbaltic@southbaltic.eu, https://southbaltic.eu//

1.01 Turystyczno-żeglarska przygoda

- **Nazwa projektu:** **Baltic Pass Maritime Heritage Tours**
- **Program:** **Interreg Południowy Bałtyk 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **1 mln euro**
- **Lider projektu:** **Gdański Ośrodek Sportu (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo pomorskie**

Partnerami projektu, wdrażanego od 2016 roku, byli: Hanseatic City of Rostock (Niemcy), Roskilde Business College (Dania), Simrishamn's Scouts (Szwecja) i Klaipeda University (Litwa). Połączenie doświadczeń oraz wiedzy instytucji zajmujących się turystyką morską, biznesem i dziedzictwem kulturowym Bałtyku pozwoliło opracować trasy rejsów, zlokalizowane m.in. na historycznych szlakach morskich. Do realizacji samych rejsów użyto zabytkowych żaglowców **STS „Generał Zaruski"** oraz **S/Y „Bonawentura"**.

STS „Generał Zaruski" mierzy ponad 29 m długości i został zbudowany w 1939 roku na terenie Szwecji. Miał być pierwszą z dziesięciu podobnych jemu jednostek pływających, służących edukacji morskiej Polaków. Niestety plany pokrzyżowała II wojna światowa i swoją rolę jacht mógł odgrywać dopiero od 1946 roku, kiedy to został sprowadzony do Polski i przez kolejne kilkadziesiąt lat stanowił bazę szkoleniową dla młodych adeptów sztuki żeglarskiej. Dziś statek należy do miasta Gdańska i można nim popłynąć w rejs. W ofercie są rejsy jednodniowe, które dają przedsmak żeglarskiej przygody młodzieży od 15. roku życia, a także rejsy zatokowe, kilkudniowe (dwa do czterech dni) dla osób, które zaczynają przygodę z żeglarstwem, oraz rejsy siedmiodniowe i dłuższe. Udział w takich wyprawach można zarezerwować na stronie www.zaruski.pl.

Wybudowany jeszcze w 1948 roku S/Y „Bonawentura"początkowo służył jako kuter rybacki, a później jako holownik. Minęło kilkadziesiąt lat, nim został przebudowany na żaglowiec typu żebrowego. Kolejne modyfikacje wprowadzono w latach 2010-2013, kiedy to jacht przygotowano do wypraw nie tylko morskich, ale i oceanicznych. Od tamtego czasu mierząca 20 m długości jednostka odwiedziła m.in. Wyspy Kanaryjskie oraz koło podbiegunowe. „Bonawentura"ma w ofercie rejsy po Bałtyku, a także po wodach Europy. Więcej informacji można znaleźć na stronie www.bonawentura.pl.

W ramach projektu oba żaglowce miały okazję dopłynąć do niezwykłych obiektów o szczególnym znaczeniu dla żeglugi morskiej w Polsce i krajach partnerów zagranicznych. Na trasie rejsów znalazły się np. Narodowe Muzeum Morskie (położone w samym sercu starego gdańskiego portu, którego częścią jest znany każdemu Gdański Żuraw, a także Spichlerze), statek parowy „Sołdek" (pełni dziś rolę muzeum) oraz Ośrodek Kultury Morskiej. We wszystkich tych miejscach można poznać morską historię naszego kraju. Muzeum można zwiedzać codziennie. Na stronie www.nmm.pl jest możliwość zobaczenia za pośrednictwem wirtualnego spaceru zgromadzonych w nim atrakcji.

Przemierzając morza i oceany, trudno nie myśleć o latarniach morskich, które od wieków pomagały żeglarzom bezpiecznie wpływać do portów. Na trasie rejsów znalazła się najstarsza elektryczna latarnia morska na Bałtyku, w której wcześniej wykorzystywano do oświetlania gaz, co było światowym fenomenem. Ciekawostką jest zlokalizowana w latarni, ważąca 70 kg, Kula Czasu. Opadająca codziennie w samo południe kula umożliwiała nawigatorom zacumowanych w pobliżu jednostek ustawienie chronometrów zgodnie z sygnałem przychodzącym telegrafem z Królewskiego Obserwatorium Astronomicznego w Berlinie.

fot. Jacek Klejment/Radio Gdańsk

Rejs statkiem STS „Generał Zaruski"

fot. Jacek Klejment/Radio Gdańsk

Odkrywanie morskiego dziedzictwa Bałtyku

fot. Jacek Klejment/Radio Gdańsk

Na Bałtyku

1.02 Międzynarodowy szlak rowerowy

- **Nazwa projektu:** **Biking South Baltic! – Biking South Baltic! Promotion and development of the Baltic Sea Cycle Route (Route No. 10) in Denmark, Germany, Lithuania, Poland and Sweden**
- **Program:** **Interreg Południowy Bałtyk 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **807 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Pomorska Regionalna Organizacja Turystyczna (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo pomorskie i zachodniopomorskie**

EuroVelo10 (dawniej R-10), czyli międzynarodowy szlak rowerowy, liczy aż 8,5 tys. km, a jego polski odcinek ma prawie 600 km. Trasa w dużej części wiedzie rowerzystów wzdłuż polskiego wybrzeża przez: **Świnoujście – Międzyzdroje – Dziwnów – Rewal – Kołobrzeg – Mielno – Darłowo – Jarosławiec – Ustka – Łeba – Władysławowo – Puck – Błądzikowo – Rzucewo – Gdynia – Sopot – Gdańsk – Elbląg – Frombork – Braniewo – Gronowo.** Szlak nadal jest budowany, jego przebieg i wskazówki, co warto zobaczyć podczas wycieczek, można sprawdzić na stronie www.en.eurovelo.com/ev10.

Szlak EuroVelo10 w polskiej części jest wciąż udoskonalany. Lider projektu oraz partnerzy – Województwo Pomorskie (Polska), Województwo Zachodniopomorskie (Polska), Europejska Federacja Cyklistów z Brukseli (Belgia), Organizacja Turystyczna Meklemburgii-Pomorza Przedniego (Niemcy), Centrum Badań Regionalnych i Turystycznych na Bornholmie (Dania) oraz Duńska Organizacja Rowerowa (Dania) – stworzyli modelowe odcinki tras rowerowych z przygotowanymi na nich wymarzonymi miejscami odpoczynku dla rowerzystów. W Polsce taki odcinek powstał w Mrzeżynie (województwo zachodniopomorskie) za kwotę 245 tys. zł i działa od grudnia 2019 roku. Jest to wzorcowe miejsce służące rowerzystom, a także stanowiące inspirację dla samorządowców, którzy chcą za przykładem Mrzeżyna rozwijać trasy rowerowe biegnące przez ich tereny. Rowerzyści szukający wytchnienia w podróży, znajdą tam drewnianą wiatę, chroniącą przed deszczem oraz umożliwiającą zjedzenie

fot. Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego

Rowerem po Gdańsku

fot. Pomorska Regionalna Organizacja Turystyczna

W Słowińskim Parku Narodowym

posiłków, naprawią rower przy pomocy zestawu naprawczego, podładują baterie w swoich rowerach elektrycznych czy telefonach komórkowych lub nawigacji, jak również zaplanują dalszą drogę, korzystając z Internetu udostępnionego przez zainstalowany router wi-fi.

W ramach projektu w Polsce powstały także parkingi rowerowe usytuowane przy wejściach na plaże w Rogowie i Mrzeżynie, które służą rowerzystom rekreacyjnym, a także parkingi wyposażone w boksy dla rowerów. W kilku miejscowościach na trasie EuroVelo10 zainstalowano też czujniki zliczające rowerzystów. Dzięki nim wyliczono, że od 15 maja 2017 roku do 14 maja 2020 roku w Świnoujściu przebywało ponad 2,1 miliona rowerzystów. Średnia dzienna liczba wynosiła 1922 osoby, a najbardziej ruchliwym dniem tygodnia okazała się sobota. Z kolei w Rogowie w tym samym okresie licznik wskazał ponad 389 tysięcy rowerzystów. Średnia dzienna ich liczba wyniosła 355 osób, a najruchliwszym dniem była tu niedziela. Dzięki licznikom wiadomo też, że rowerzyści na wycieczki upodobali sobie szczególnie lipiec. Świnoujście najwięcej rowerzystów odwiedziło 30 lipca 2019 roku (7431), 27 lipca 2017 roku (7353) oraz 23 lipca 2019 roku (7198). Dla Rogowa wyniki pomiaru są następujące: 19 lipca 2018 roku (2240), 27 lipca 2017 toku (2055) oraz 30 lipca 2019 roku (2000). Aktualne dane z liczników rowerowych można wciąż obserwować na stronach:
http://swinoujscie.visio-tools.com/ (Świnoujście),
http://rogowo.visio-tools.com/ (Rogowo),
www.eco-public.com/public2/?id=100043047
(Darłowo).

fot. Pomorska Regionalna Organizacja Turystyczna

Nad Bałtykiem

1.03 Wakacje z archeologią

- **Nazwa projektu:** **ArchaeoBalt – Laying fixed foundations for innovative Archaeotourism – a new "green" Archaeoroute in the Southern Baltic Sea Region**
- **Program:** **Interreg Południowy Bałtyk 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **1,5 mln euro**
- **Lider projektu:** **Uniwersytet Gdański (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo pomorskie**

„Archeoturystyka" – to podróże skupiające się na odwiedzaniu i doświadczaniu miejsc archeologicznych oraz historycznych. Motywacją do zainteresowania się tego typu turystyką jest pasja związana z poznawaniem społecznej i kulturowej przeszłości człowieka, który zamieszkiwał odwiedzany teren. „Archeoturystów przyciągają miejsca egzotyczne (często trudno dostępne), w których występuje nagromadzenie stanowisk archeologicznych oraz pragnienie doświadczenia unikalnych przeżyć" – w taki sposób archeoturystykę opisuje Archeological Institute of America.

W Polsce archeoturystykę, która jest stosunkowo nową formą turystyki, ma promować projekt pod nazwą „ArchaeoBalt", realizowany wspólnie od lipca 2018 roku przez Uniwersytet Gdański (Polska), Uniwersytet Aarhus (Dania), Muzeum Bornholmu (Dania) oraz Uniwersytet w Lund (Szwecja). Celem projektu jest stworzenie nowej marki turystycznej regionu Południowego Bałtyku z wykorzystaniem trzech obiektów archeoturystyki w Twierdzy Wisłoujście (Polska), Bornholmie (Dania) i Uppåkrze (Szwecja). W ramach trzyletniego projektu, którego zakończenie przewidziane jest na 2021 rok, organizowane są wydarzenia kulturalno-edukacyjne, takie jak festiwale, gry, wykłady oraz otwarte badania archeologiczne (spacery po wyjątkowych stanowiskach archeologicznych wraz z archeologiem – przewodnikiem). W Polsce można było zwiedzać stanowisko archeologiczne w Owidzu oraz w Twierdzy Wisłoujście.

Średniowieczne **grodzisko w Owidzu** jest jednym z największych obiektów z tego okresu na Pomorzu Zachodnim. Oprócz funkcji militarnych gród pełnił też funkcję mieszkalną. Otoczony był drewniano-ziemnym wałem z palisadą ok. dwukrotnie większą niż obecna rekonstrukcja. Pierwotnie w wał wbudowane były wieże mające charakter obronny, czego dowodem jest zrekonstruowana wieża bramna. Odwiedzając grodzisko, warto zajrzeć do Muzeum Mitologii Słowiańskiej – więcej informacji znajduje się na stronie www.owidz.pl.

Twierdza Wisłoujście jest obecnie najstarszą fortyfikacją nadmorską na polskim wybrzeżu. Z funduszy projektu zakupiono niezbędny do badań archeologicznych sprzęt. Do twierdzy warto zajrzeć szczególnie od maja do września, gdy czynny jest taras widokowy na wieży (otwierany przy sprzyjających warunkach atmosferycznych). Informacje, jak dotrzeć do twierdzy oraz o cenach biletów dostępne są na stronie www.muzeumgdansk.pl.

fot. Bartosz Świątkowski/Uniwersytet Gdański

Twierdza w Owidzu

Organizatorzy projektu przygotowali także webinaria poświęcone archeoturystyce wokół Morza Bałtyckiego, które można obejrzeć na kanale ArchaeoBalt Towards Innovative Green & Blue Tourism w serwisie YouTube. W Gdańsku zorganizowano rekonstrukcję oblężenia Twierdzy Wisłoujście z udziałem 250 rekonstruktorów z Polski, Niemiec, Czech, Stanów Zjednoczonych oraz Hiszpanii. Chętni na kolejne atrakcje organizowane w ramach „ArchaeoBalt" powinni śledzić profil ArchaeoBalt – Towards Innovative Green & Blue Tourism na Facebooku.

W planach „ArchaeoBalt" jest jeszcze stworzenie gry z rozszerzoną rzeczywistością, dzięki której osoby z niepełnosprawnościami będą mogły wirtualnie odwiedzić historyczne obiekty, oraz strony internetowej „Wirtualne Muzeum Południowego Bałtyku" z najważniejszymi informacjami o dziedzictwie kulturowym tego regionu i jego archeologicznych atrakcjach turystycznych. Realizatorzy zamierzają również opracować strategię archeoturystyki w rejonie Morza Bałtyckiego na okres kilku lat po zakończeniu projektu.

fot. Karolina Czonstke/Uniwersytet Gdański

Wykopaliska archeologiczne na terenie twierdzy w Owidzu

1.04 Dworskim szlakiem po Kaszubach

- **Nazwa projektu:** **SOUTH BALTIC MANORS – Valorisation of manors for tourism development in rural areas of the South Baltic area**
- **Program:** **Interreg Południowy Bałtyk 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **2,2 mln euro**
- **Lider projektu:** **Tourism Association Vorpommern (Niemcy)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo pomorskie i zachodniopomorskie**

Stare dwory, należące niegdyś do bogatych pomorskich rodów szlacheckich o polskich i niemieckich korzeniach, niestety nie należą do najlepiej znanych atrakcji turystycznych w regionie północnych Kaszub, choć znajduje się tam ok. 200 takich budynków. Podobnie jest z dworami usytuowanymi w Dorzeczu Parsęty (Pomorze Zachodnie), gdzie obok wielu popadających w ruinę dworów funkcjonują budynki odrestaurowane, pełniące np. rolę hoteli.

Projekt ma zachęcić do ich odwiedzania jako charakterystycznych – i łączących historię wielu narodów – elementów krajobrazu kulturowego obszarów wiejskich. Wraz z liderem przedsięwzięcie to realizują zarówno polscy partnerzy: Związek Miast i Gmin Dorzecza Parsęty, Stowarzyszenie Turystyczne „Kaszuby Północne" Lokalna Organizacja Turystyczna, Polska Unia Mobilności Aktywnej oraz Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie, jak i zagraniczni: Regional Planning Association Vorpommern (Niemcy), Association "Vorpommersche Dorfstrasse" (Niemcy), Association of Palaces and Manor Houses in Mecklenburg-Vorpommern (Niemcy), Directorate of Rambynas Regional Park (Litwa), Museum Lolland-Falster (Dania), Wemmenhög Museum Association at Svaneholm Castle (Szwecja), Culture Association Christinas Wänner (Szwecja).

Projektodawcy chcą rozwijać turystykę dworską na obszarach wiejskich, wytyczając nowe szlaki i tworząc ofertę turystyczną z wykorzystaniem obiektów,

fot. Jan Rusek/Polska Unia Mobilności Aktywnej

Zamek Krokowa

fot. Wojciech Zdunek

Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie

które dziś pełnią różne role – od pięciogwiazdkowych hoteli po pensjonaty typu bed&breakfast. Efektem tych działań ma być wzrost ruchu turystycznego na obszarach wiejskich również poza sezonem turystycznym.

Realizatorzy projektu zachęcają do wizyty m.in. w **Pałacu Przebendowskich i Keyserlingków w Wejherowie**, w którym znajduje się Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej. Warto zajrzeć na stronę muzeum (www.muzeum.wejherowo.pl), gdzie oprócz skorzystania z wirtualnych spacerów można odsłuchać utwory skomponowane do tekstów w języku kaszubskim. Warte odwiedzenia są też **Dworek pod Lipami** w Rumii oraz **Dworek Drzewiarza** w Gościcinie. Pełnią one rolę domów kultury. W projekcie promowanych jest też wiele hoteli i restauracji, np. **Zamek Krokowa** (www.zamekkrokowa.pl), **Pałac Ciekocinko** (www.palacciekocinko.pl), **Pałac Godętowo** (https://palacgodetowo.pl), **Dwór w Lisewie** (www.lisewskidwor.pl) oraz gospodarstwa turystyczne, m.in. **Pałac pod Czerwonym Bukiem** w Borkowie Lęborskim (www.palac-staniccy.eu) oraz **Dwór Jackowo** (www.folwarkjackowo.pl).

Autorzy projektu proponują, aby w Dorzeczu Parsęty – regionie niegdyś należącym do Prus – zatrzymać się np. w pięknym **Pałacu w Rymaniu** w pobliżu Gryfic, gdzie znajduje się hotel i restauracja (www.hotelryman.pl), lub w **Pałacu Siemczyno** położonym niedaleko Zatoki Henrykowskiej na jeziorze Drawsko (www.palacsiemczyno.pl).

W ramach projektu organizowane są konferencje. Jedna z nich miała miejsce w Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie w lipcu 2019 roku. Wtedy też przedstawiano założenia projektu. W muzeum można było odwiedzić wystawę zatytułowaną „Historia rodów kaszubskich a dziedzictwo kulturowe obszaru Południowego Bałtyku". W czerwcu 2020 roku odbył się „Bałtycki Festiwal Dworów i Pałaców 2020" w wersji online.

fot. Jan Rusek/Polska Unia Mobilności Aktywnej

Folwark Jackowo

1.05 Nowoczesne muzea nadbałtyckie

- **Nazwa projektu:** **BalticMuseums: Love IT! – BalticMuseums: Love IT! – New brand of gamified tourist products for sustainable development of natural and cultural heritage tourist destinations**
- **Program:** **Interreg Południowy Bałtyk 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **1,2 mln euro**
- **Lider projektu:** **Uniwersytet Szczeciński (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo pomorskie i zachodniopomorskie**

W dobie wszechobecnej elektroniki oraz rozwiązań technologicznych, które towarzyszą ludziom na każdym kroku, nawet sektor turystyki musiał wreszcie pójść z duchem czasu. Tak też się stało i dlatego coraz mniej osób chce oglądać wyłącznie eksponaty zamknięte w gablotach, jeżeli urządzenia multimedialne dają im możliwość interakcji w doświadczaniu wytworów historii i kultury. Zastosowanie nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych w muzeach oraz w różnego rodzaju atrakcjach turystycznych jest dziś oznaką nowej, wyższej jakości usług świadczonych w tych miejscach.

Projekt wraz z Uniwersytetem Szczecińskim realizowało ośmiu partnerów: Stralsund University of Applied Sciences (Niemcy), Muzeum Morskiego Instytutu Rybackiego (Polska), Lithuanian Sea Museum (Litwa), Malmö Museums (Szwecja), NaturBornholm (Dania), Centrum Nauki EXPERYMENT (Polska), Fundacja Rozwoju Branży Internetowej „Netcamp" (Polska), Business Academy North gGmbH (Niemcy). Nawiązując współpracę, instytucje te postanowiły udostępnić turystom, odwiedzającym region Południowego Bałtyku, narzędzie w postaci aplikacji mobilnej, która będzie umożliwiała wielojęzyczne wycieczki po obiektach turystycznych tego regionu, np. po muzeach.

W wyniku współpracy międzynarodowego zespołu powstała wielojęzyczna aplikacja mobilna, wykorzystująca elementy grywalizacji. Pozwoli to turystom

fot. Weronika Podlesińska/Akwarium Gdyńskie

Hackathon w Gdyni

fot. Weronika Podlesińska/Akwarium Gdyńskie

Zespół projektowy

w większym stopniu zaangażować się w zwiedzanie, które nie zakończy się na jednej wizycie. Narzędzie to ma bowiem na celu zachęcać do powtórnych odwiedzin. Korzystający z aplikacji, zawierającej elementy rozszerzonej rzeczywistości (AR – ang. Augmented Reality), uzyskają wiele interesujących informacji o obiektach turystycznych, obejrzą zdjęcia i inne treści multimedialne.

W ramach projektu, trwającego od początku 2017 roku i zakończonego w lipcu 2020 roku, odbyły się tzw. hackathony, czyli spotkania programistów, w trakcie których wymieniali się oni posiadaną wiedzą i doświadczeniem oraz opracowywali szczegółowe rozwiązania technologiczne aplikacji. Nie zabrakło również szkoleń dla podmiotów zaangażowanych w projekt, kiedy to poznawano tajniki grywalizacji, storytellingu (marketing narracyjny) oraz tworzenia materiałów wideo.

Choć przedsięwzięcie polegało na wymianie doświadczeń, mających doprowadzić do powstania aplikacji stosowanej w obiektach turystycznych, to jego nadrzędnym celem było zachęcenie również innych instytucji regionu do wykorzystywania opracowanych w ramach projektu narzędzi, odkryć oraz marki. Dzięki tym działaniom w dłuższej perspektywie powstanie transgraniczna sieć atrakcji turystycznych i dojdzie do wymiany nowoczesnych usług dostępnych dla turystów. Zainteresowani zbudowaniem podobnej aplikacji powinni zajrzeć na stronę www.bmloveit.usz.edu.pl do zakładki „Baza Wiedzy".

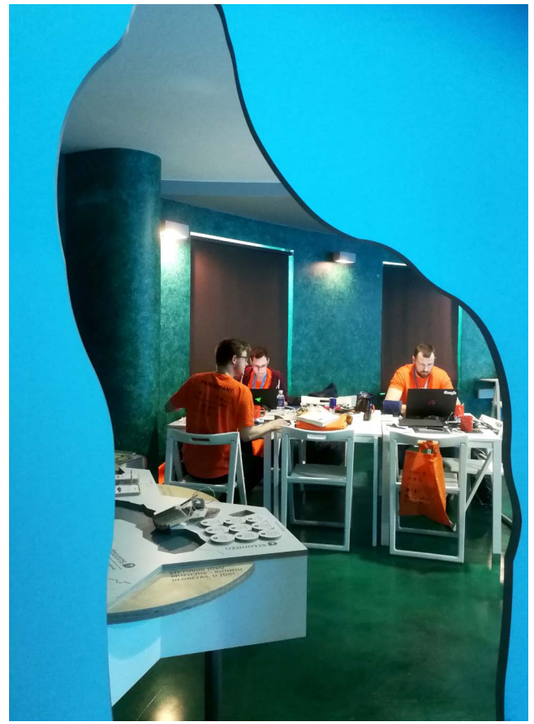

fot. Violeta Čumak/Klaipėda Maritime Museum

Hackathon w Kłajpedzie

1.06 Z wędką nad Bałtyk

Nazwa projektu: **CATCH – Coastal Angling Tourism – a development chance for the South Baltic Region**

Program: **Interreg Południowy Bałtyk 2014-2020**

Dofinansowanie z UE: **1,3 mln euro**

Lider projektu: **Uniwersytet w Rostocku (Niemcy)**

Lokalizacja w Polsce: **województwo zachodniopomorskie**

Morska turystyka wędkarska, choć dostarcza o wiele więcej emocji niż ta uprawiana na zbiornikach śródlądowych, jest wciąż niedoceniana i niewystarczająco rozwinięta. Tymczasem to właśnie w niej realizatorzy projektu zobaczyli wyjątkową szansę na rozwój regionu Południowego Bałtyku. Wraz z Uniwersytetem w Rostocku (Niemcy) przedsięwzięcie wdrażali: Federacja Zielonych GAJA (Polska), Unia Ochrony Wybrzeża – EUCC (Niemcy), Centrum Kultury i Turystki „Agila" (Litwa), Uniwersytet w Kłajpedzie (Litwa) oraz Gmina Vordingborg (Dania).

Misją projektu „CATCH", realizowanego przez trzy lata począwszy od 2016 roku, była promocja wędkarstwa turystycznego poprzez poprawę komunikacji i wymiany informacji, zastosowanie skutecznych narzędzi marketingu oraz rozwój ścisłej współpracy pomiędzy biurami turystycznymi, urzędami gmin, lokalnymi stowarzyszeniami, klubami lub towarzystwami wędkarskimi, a także zawodowymi rybakami. Pomysłodawcy tej inicjatywy chcieli wzmocnić lokalne społeczności w obszarze usług związanych z turystyką wędkarską. Dzięki wymianie doświadczeń i dobrych praktyk pomiędzy partnerami projektu, działającymi w różnych lokalizacjach regionu Południowego Bałtyku, możliwe było wypracowanie wytycznych w zakresie morskiej turystyki wędkarskiej nie tylko dla uczestników projektu, ale również pozostałych podmiotów funkcjonujących na wybrzeżu, których ten temat dotyczy.

Przeprowadzono warsztaty i spotkania dla wędkarzy oraz branży wędkarskiej, wydano liczne publikacje i stworzono modelowy system certyfikowania podmiotów związanych z turystyką wędkarską.

fot. Adobe Stock

Połów na Bałtyku

fot. Frederik Lorentzen/Inwadersmedia

Wędkarstwo przybrzeżne

Działania prowadzone w Polsce dotyczyły w szczególności Zalewu Szczecińskiego i Zatoki Pomorskiej – wydano nie tylko obszerny przewodnik po tych miejscach dla wędkarzy, w którym opisano liczne łowiska (do pobrania na stronie http://catch-southbaltic.eu/wp-content/uploads/2019/12/PRZEWODNIK_CATCH_PLIK_SCALONY.pdf), ale również opracowano publikację pt. „Zrównoważona turystyka wędkarska na Zatoce Pomorskiej i Zalewie Szczecińskim", w której przybliżona została nie tylko sama idea turystyki wędkarskiej oraz jej wpływ na zasobność rybacką Bałtyku, lecz także opisano liczne gatunki ryb tam występujące (można ją pobrać ze strony http://catch-southbaltic.eu/wp-content/uploads/2019/12/MONOGRAFIA_CATCH_PLIK_SCALONY-1.pdf).

W ramach projektu powstały też tablice informacyjne, które umieszczono przy łowiskach. Z jednej z nich, zlokalizowanej przy łowisku Wolin na Zalewie Szczecińskim, dowiemy się, że w tym miejscu można złapać na wędkę okonia i leszcza przy wykorzystaniu takich technik, jak spinning, trolling, przynęta naturalna i metoda gruntowa oraz że najlepiej tam prowadzić połowy od lipca do sierpnia.

Tablica umieszczona przy łowisku Kopice na Zalewie Szczecińskim, oprócz wiadomości na temat żyjących tam gatunków ryb oraz metod ich połowu, zawiera również informację, że na południowy zachód od przystani ze slipem leży wyspa Chełminek, gdzie latem znajdują się dobre łowiska okonia, jazia i sandacza. Wszystkie zaprojektowane tablice można obejrzeć na stronie projektu www.catch-southbaltic.eu w zakładce „Downloads".

fot. Adobe Stock

Udany połów

1.07 Targ rybny on-line

- **Nazwa projektu:** **Fish Markets – Small coastal fishery and its heritage as significant potential for tourism destination development**
- **Program:** **Interreg Południowy Bałtyk 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **1,5 mln euro**
- **Lider projektu:** **Uniwersytet w Greifswaldzie (Niemcy)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo pomorskie i zachodniopomorskie**

Wzdłuż wybrzeża znajduje się wiele pięknych miejsc, charakterystycznych dla regionu Południowego Bałtyku – małe przybrzeżne porty rybackie, różnorodne łodzie rybackie, targi rybne, wędzarnie, historyczne pozostałości z bogatego dziedzictwa rybackiego oraz tradycji. Chociaż obiekty te stanowią prawdziwe skarby, to często są ignorowane, pozostawione bez opieki i nie wykorzystuje się ich w turystyce. Zmienić to postanowił lider projektu – Uniwersytet w Greifswald (Niemcy) wraz z partnerami: Tourism Association Vorpommern e. V. (Niemcy), Small Coastal Fishermens' Association Hiddensee (Niemcy), Economic Development Corporation Vorpommern (Niemcy), Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie (Polska), Urząd Miasta Ustka (Polska), Administration of Šilutes District Municipality (Litwa), Gmina Darłowo (Polska), Województwo Zachodniopomorskie (Polska), Ländlichfein – Association Supporting the Culinary Heritage & Regional Organic Products (Niemcy) oraz Association of the Small Coastal Fishers of Mecklenburg-Vorpommern Region (Niemcy). Podmioty te, jako przedstawiciele wielu sektorów, w tym administracji publicznej, szkolnictwa wyższego, organizacji pozarządowych oraz instytucji otoczenia biznesu, nadały działaniom projektu wielopłaszczyznowy charakter.

Przedsięwzięcie zostało podzielone na trzy merytoryczne pakiety: promocyjno-marketingowy – mający na celu promocję targów rybnych i stworzenie zaplecza pod lokalne, cykliczne wydarzenia kulturalne; informacyjny – budujący potencjał turystyczny związany z sektorem rybackim poprzez szkolenia i warsztaty dla grup docelowych oraz strategiczny – dotyczący opracowania regionalnej strategii marki, aby zapewnić jednolitą promocję tego sektora turystyki.

fot. Fotolia

Śledzie bałtyckie

Dzięki realizacji projektu, **w Darłowie** na terenie portu, w okolicach nabrzeża rybackiego, udało się zbudować małe **targowisko rybne**. Działa ono od 2019 roku. Odbywa się tam dostępna dla wszystkich sprzedaż ryb świeżych i wędzonych. Na targowisku zlokalizowane są nie tylko stoiska handlowe, ale również przestrzeń, gdzie można na miejscu zjeść zakupione ryby.

Targ wspomagany jest aplikacją mobilną (do pobrania na smartfona z Google Play oraz na iPhone z App Store po wpisaniu „MyFish Darłowo"). Po jej instalacji użytkownik otrzymuje informację od lokalnych rybaków, że na targowisku lub w innym miejscu o danej godzinie będzie mógł kupić świeżą rybę.

fot. Uniwersytet w Greifswaldzie

Czyszczenie ryb

fot. Uniwersytet w Greifswaldzie

Kutry rybackie nad Bałtykiem

Przedstawiciele miasta, zanim wybrali odpowiedni projekt targowiska, odbyli szereg wizyt studyjnych w Polsce, Danii oraz na Litwie.

Współfinansowany w ramach projektu **targ rybny** powstał również **w Ustce**, w porcie zachodnim przy Jacht Klubie OPTY. Tu, podobnie jak w Darłowie, zorganizowano wydarzenia kulturalne promujące targi oraz ryby jako lokalne produkty. Targ uruchamiany jest, gdy rybacy zgłoszą powrót z połowu i zamiar sprzedaży. Informacje o tym, czy ryby są dostępne, można otrzymywać na telefon komórkowy po zainstalowaniu aplikacji MyFish (aplikację mobilną dla Ustki pobiera się, analogicznie jak dla Darłowa, wpisując „MyFish Ustka").

Ponadto stworzona została strona internetowa, gdzie rybacy oferują swoje produkty (https://fishmarket.ustka.pl/) oraz książka kucharska – jakżeby inaczej – z rybą w roli głównej.

1.08 Leśna ekoturystyka

- **Nazwa projektu: Attractive Hardwoods – Best practise in tourism development, marketing and sustainable management of Attractive Hardwoods**
- **Program: Interreg Południowy Bałtyk 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE: 1,2 mln euro**
- **Lider projektu: Swedish Forest Agency (Szwecja)**
- **Lokalizacja w Polsce: województwo pomorskie**

„Attractive Hardwoods – Najlepsze praktyki w zakresie rozwoju turystyki, marketingu i zrównoważonego gospodarowania atrakcyjnymi lasami liściastymi" to kontynuacja projektu „Hardwoods are good", który wspierał przedsiębiorstwa związane z produkcją i przerobem drewna liściastego w regionie Południowego Bałtyku w latach 2010-2013. Tym razem Szwedzki Zarząd Lasów, jako lider projektu, wraz z partnerami – Pomorską Regionalną Organizacją Turystyczną (Polska) oraz Regionalną Dyrekcją Lasów Państwowych w Gdańsku (Polska), Regionem Blekinge (Szwecja), County Administrative Board of Blekinge (Szwecja) oraz Directorate of Žemaitija National Park (Litwa) – postanowili zwiększyć popularność obszarów lasów liściastych jako miejsc, gdzie uprawiać można ekoturystykę.

Wyzwania, przed którymi stanęli realizatorzy projektu, to przede wszystkim brak zainteresowania turystów lasami oraz rozdrobnione i nieodpowiednio dostosowane podejście do zarządzania zasobami lasów liściastych. W odpowiedzi na te problemy zdecydowali się oni wykorzystać możliwości, jakie stwarza ekoturystyka, dostosować produkty i usługi do jej potrzeb oraz usprawnić jej transgraniczny marketing.

W ramach projektu powiększono sieć współpracy związaną z lasami liściastymi i powstał wspólny plan strategiczny na rzecz ożywienia ekoturystyki transgranicznej.

fot. Piotr Neubauer/Polskie Lasy Państwowe

Warsztaty lania świec

W województwie pomorskim wyodrębniono trzy obszary pilotażowe: **Lasy Mierzei Wiślanej** (w tym rezerwat „Mierzeja Wiślana" oraz rezerwat kormoranów „Kąty Rybackie"), **Leśny Ogród Botaniczny „Marszewo"** (jeden z najmłodszych w Polsce) oraz **Lasy Rzucewo** (ze znaną Osadą Łowców Fok). Projekt na terenie Polski miał na celu stworzenie oferty z zakresu turystyki przyrodniczej dotyczącej obserwacji ptaków oraz polowań. Dzięki niemu rozwinięto wysokiej klasy obserwacje ptaków oraz przetestowano innowacyjne sposoby marketingu działań łowieckich.

fot. Marcin Zawadzki/Polskie Lasy Państwowe

Ptasi Piknik na Mierzei Wiślanej

fot. Witold Ciechanowicz/Polskie Lasy Państwowe

Na leśnym szlaku w Marszewie

1.09 Bałtyckie dziedzictwo światowe UNESCO

- **Nazwa projektu:** **DUNC – Development of UNESCO Natural and Cultural assets**
- **Program:** **Interreg Południowy Bałtyk 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **1,3 mln euro**
- **Lider projektu:** **Municipality of Karlskrona (Szwecja)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo pomorskie**

Celem tej inicjatywy było opracowanie strategii oraz zaplanowanie działań, dzięki którym oferta nadbałtyckich obiektów z listy UNESCO zyskałaby na atrakcyjności, aby przyciągały one szeroką publiczność także w sezonie uznawanym dotąd za martwy, a więc głównie zimą. Wszystkie miejsca światowego dziedzictwa i rezerwaty biosfery, zaangażowane w przedsięwzięcie, funkcjonują teraz pod wspólną marką „Światowe dziedzictwo i przyjaciele". Dzięki projektowi DUNC nawiązały one bowiem stałą współpracę w obszarze zarządzania oraz rozwoju produktów turystycznych i usług.

Szwedzkiemu liderowi towarzyszyły instytucje partnerskie: Municipality of Mörbylånga (Szwecja), Curonian Spit National Park administration (Litwa), EUCC Baltic Office (Litwa), Tourist Board Stralsund (Niemcy), Tourist Board Wismar (Niemcy), EUCC – The Coastal Union Germany (Niemcy), a partnerem stowarzyszonym z Polski był Zamek w Malborku.

fot. Park Narodowy Mierzei Kurońskiej

Park Narodowy Mierzei Kurońskiej

W ramach projektu zorganizowano wiele interesujących wydarzeń, na temat których informacje znajdują się na stronie www.dunc-heritage.eu.

W trakcie jednodniowej imprezy „Litewskie obszary chronione" organizatorzy projektu DUNC byli gospodarzami działań promujących dobre praktyki turystyczne. Spotkanie stanowiło okazję do wymiany doświadczeń oraz pomysłów, jak sprostać wyzwaniom, przed którymi stoi Mierzeja Kurońska. Zorganizowano też wycieczkę rowerową po tym regionie.

fot. Adobe Stock

Wybrzeże wydmowe

Z kolei w ramach dorocznego Baltic Meeting Point w Karlskronie, gdzie spotykają się przedstawiciele miast Południowego Bałtyku, w toku realizacji projektu DUNC zorganizowano warsztaty zatytułowane „Bałtyckie dziedzictwo światowe: innowacje i możliwości", podczas których rozmawiano, w jaki sposób obiekty światowego dziedzictwa kulturowego przyczyniają się do rozwoju obszaru Południowego Bałtyku i branży turystycznej na tym terenie.

Uczestnicy projektu planują, aby Baltic Meeting Point w nadchodzących latach stał się regularnym miejscem spotkań dla kierowników obiektów z miejsc światowego dziedzictwa UNESCO z regionu Południowego Bałtyku. Będzie to okazja do wymiany doświadczeń oraz omówienia najlepszych praktyk. Zainteresowani udziałem w Baltic Meeting Point powinni zajrzeć na stronę www.karlskrona.se/naringsliv/internationellt-samarbete/baltic-meeting-point.

fot. Park Narodowy Mierzei Kurońskiej

Mierzeja Kurońska

fot. Park Narodowy Mierzei Kurońskiej

Spacer po wydmach

1.10 Bałtyk dostępny dla wszystkich

- **Nazwa projektu:** **BFA – BALTIC FOR ALL**
- **Program:** **Interreg Południowy Bałtyk 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **995 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Gmina Kołobrzeg (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo zachodniopomorskie**

Obszar Południowego Bałtyku, gdzie nie brakuje płytkich wód przybrzeżnych, to idealne miejsce do uprawiania sportów wodnych, jak żeglarstwo, kite- i windsrufing, również przez osoby z niepełnosprawnościami. Niestety okazuje się, że brakuje wykwalifikowanej, certyfikowanej kadry szkoleniowej, która potrafi sprostać oczekiwaniom i potrzebom tej grupy w przypadku, gdy dotyczy to osób zainteresowanych rekreacyjnym uprawianiem wymienionych sportów. Branża turystyczna dysponuje bowiem ofertą szkoleniową dla osób z niepełnosprawnościami, ale głównie dla wyczynowców. W związku z tym powstał pomysł na realizację projektu „Baltic for all", którego liderem jest Gmina Kołobrzeg, a partnerami – Administration of Silute District Municipality (Litwa), Uczniowski Klub Żeglarski „Błękitni" (Polska) oraz Klub Żeglarski z Barth (Niemcy). Dzięki temu opracowany został innowacyjny program szkoleń dla instruktorów sportów wodnych osób niepełnosprawnych. W procesie edukacyjnym wykorzystano również nowoczesną platformę e-learningową.

W czerwcu 2020 roku odbyło się szkolenie pilotażowe. Podczas wykładów omawiano teorię, sposoby nauczania, jak również testowano skrypt do nauczania, opracowany w ramach projektu. Największe wrażenie na kursantach zrobiły zajęcia praktyczne, w czasie których uczestnicy zapoznali się z zakupionymi żaglówkami Hansa 303. Są one specjalnie skonstruowane, aby ułatwić żeglowanie osobom z niepełnosprawnościami. Podczas instruktażu trenerzy zaprezentowali uczestnikom szkolenia trudności, jakich doświadczają osoby niepełnosprawne. Kursanci żeglowali z jedną ręką przywiązaną do tułowia, by sprawdzić, jak na wodzie czują sie osoby z dysfunkcjami. Pływali także w parach, w których jeden z uczestników miał zasłonięte oczy, a drugi przekazywał mu informacje, co, kiedy i jak powinien robić, dzięki czemu mogli wczuć się w sytuację osób niewidomych.

Projekt „Baltic for all" będzie miał pozytywny wpływ na rynek pracy w regionach, gdzie to przedsięwzięcie jest realizowane. W Polsce szkolenie ukończy 20 instruktorów żeglarstwa oraz po 10 instruktorów kitesurfingu i windsurfingu. Na Litwie będzie ich po 10 z każdej dyscypliny, a w Niemczech wyszkolonych zostanie w sumie 25 instruktorów żeglarstwa.

fot. Michał Borowski/Gmina Kołobrzeg

Uczestnicy kursu

fot. Michał Borowski/Gmina Kołobrzeg

Rejs szkoleniowy

fot. Michał Borowski/Gmina Kołobrzeg

Podczas kursu w Dźwirzynie na jeziorze Resko

1.11 Poznaj język natury

- **Nazwa projektu: South Baltic Nature Guide Network – Supporting sustainable nature tourism in transboundary coastal areas in the South Baltic Region via establishing a common education scheme for Local Guides**
- **Program: Interreg Południowy Bałtyk 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE: 1,1 mln euro**
- **Lider projektu: Klaipeda University (Litwa)**
- **Lokalizacja w Polsce: województwo zachodniopomorskie**

W wyniku projektu ma powstać sieć wysoko wykwalifikowanych, przeszkolonych według jednego standardu, przewodników przyrodniczych Południowego Bałtyku, których ofertę będzie można znaleźć na stronie https://nature-guide-network.eu/startseite-polski/. Osoby te wyjaśnią turystom dźwięki dobiegające z wierzchołków drzew, odkryją tajemnice śladów na piasku, nauczą czytać znaki, jakie zostawia natura i nauczą jej języka.

Przedsięwzięcie realizują wspólnie z liderem – Curonian Spit National Park Administration (Litwa), Towarzystwo Przyjaciół Rzek Iny i Gowienicy (Polska), Północna Izba Gospodarcza (Polska), Environmental Action Germany (DUH, Niemcy) oraz HOP Transnational Network Oder Delta (Niemcy).

W Polsce z usług przewodnickich będzie można skorzystać m.in. w **Parku Narodowym „Ujście Warty”**. Park można zwiedzać przez cały rok, od świtu do zmierzchu, przemieszczając sie po wyznaczonych w tym celu trasach. Niektóre z nich są udostępnione dla ruchu samochodowego, inne do pieszego i rowerowego. W przypadku grup zorganizowanych, powyżej 20 osób, istnieje obowiązek zgłaszania pobytu w siedzibie parku lub u konserwatorów obwodów ochronnych – tel. 95 752 40 26, 752 40 27. Więcej informacji na stronie www.pnujsciewarty.gov.pl.

Przewodnicy przeszkoleni w ramach projektu oprowadzą też po **Drawieńskim Parku Narodowym**, który w swojej ofercie ma zarówno spacery, jak

fot. Jolanta Uktveryte/Park Narodowy Mierzei Kurońskiej

Przecieranie rowerowych szlaków

fot. Jolanta Uktveryte/Park Narodowy Mierzei Kurońskiej

Z plecakiem przez las

i spływy kajakowe, biwakowanie oraz wędkowanie. Choć w parku tym dominują lasy, to jest tu też aż 20 jezior. Rośnie w nim ponad 890 gatunków roślin – zobaczyć można nawet storczyki. Ci, których interesuje przede wszystkim fauna, z pewnością będą zachwyceni, gdy ujrzą bielika, kormorana czy ślady żerowania bobrów. Bilety wstępu do parku są dostępne na stronie www.dpn.eparki.pl.

Przewodnicy zapraszają też do zwiedzania **Drawskiego Parku Krajobrazowego**. Na zielonym szlaku jezior, który ma długość prawie 57 km i prowadzi ze Złocieńca do Strzeszyna, można podziwiać wiele zabytkowych kościołów, młyn wodny oraz oczywiście bogactwo fauny i flory parku. Szlak czerwony, leśno-widokowy, prowadzi z kolei w okolice zamku rycerskiego w Połczynie-Zdroju. Cały szlak ma długość prawie 39 km i wiedzie od Połczyna-Zdroju do Czaplinka. Mapa parku i pełne opisy szlaków, które można pokonać zarówno pieszo, jak i rowerem, dostępne są na stronie www.zpkwz.pl/parki-krajobrazowe/drawski-park-krajobrazowy/#6.

fot. Renata Kilinskaite/Park Narodowy Mierzei Kurońskiej

Na wycieczce

fot. Adobe Stock

Mieszkańcy obszarów chronionych

Interreg
Polska-Saksonia
Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

UNIA EUROPEJSKA

Polska-Saksonia

Program Współpracy Interreg
Polska-Saksonia 2014-2020

fot. Jakub Purej/Urząd Miasta Zgorzelec

Współpraca pomiędzy Polską i Saksonią cieszy się wieloletnią tradycją. W roku 2007 wdrożony został dofinansowany przez Unię Europejską pierwszy Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Polska-Saksonia 2007-2013. Na wsparcie przedsięwzięć z niemal wszystkich dziedzin życia społecznego – gospodarki, nauki, turystyki, kultury, transportu, środowiska i bezpieczeństwa przeznaczono środki w wysokości prawie 99 mln euro. Kontynuacją tych działań jest cieszący się dużym zainteresowaniem Program Współpracy Interreg Polska-Saksonia 2014-2020, którego budżet to niemalże 70 mln euro. W ramach programu zakontraktowane zostały 63 projekty, spośród których 33 pomyślnie zakończono, a do końca ubiegłego roku partnerom po obu stronach granicy wypłacono 40 mln euro.

Głównym celem programu jest pogłębienie współpracy dla przezwyciężenia barier rozwojowych. Przewidziano cztery osie priorytetowe.

Pierwsza z nich to „Wspólne dziedzictwo naturalne i kulturowe". Na jej realizację przeznaczono 21,7 mln euro. Działania podejmowane w ramach tej osi koncentrują się przede wszystkim na ochronie, rewitalizacji, dostępności zabytków kultury, przemysłu i rzemiosła wraz z ich otoczeniem, a także na polepszeniu infrastruktury kulturalnej. Wspierane są też przedsięwzięcia związane z ochroną oraz zachowaniem dziedzictwa naturalnego.

Kolejna oś priorytetowa w programie to „Mobilność regionalna", na którą przeznaczono 13,6 mln euro. Te środki są wykorzystywane najczęściej na modernizację dróg, co ma na celu usprawnienie przejazdów przez granicę i skrócenie czasu podróży pomiędzy przygranicznymi miejscowościami. Ma się to przyczynić do wzrostu mobilności ludności, a co za tym idzie do większego ich udziału w życiu społeczno-gospodarczym obszaru wsparcia.

Trzecia oś priorytetowa dotyczy edukacji transgranicznej. Jej budżet wynosi 10,1 mln euro. Wśród najważniejszych rezultatów działań prowadzonych w ramach tej osi znalazła się rozbudowa transgranicznej oferty edukacyjnej, dopasowanej do potrzeb wspólnego rynku pracy i uwzględniającej konieczne wzmocnienie potencjałów innowacyjnych. Założeniem jest tworzenie zarówno potrzebnych programów kształcenia dla szkół wyższych, jak również kształcenie zawodowe i ustawiczne kadry pracowniczej w zakresie kwalifikacji dostosowanych do wymagań polskich oraz niemieckich przedsiębiorstw. W ramach trzeciej osi program wspiera wszelkie inicjatywy współpracy pomiędzy szkołami (w tym wyższymi) oraz innymi instytucjami związanymi z edukacją, takimi jak np. domy kultury, fundacje i stowarzyszenia. Środki przeznaczane są m.in. innymi na organizację wizyt studyjnych, staży czy praktyk. W efekcie działań projektowych uczniowie, studenci i absolwenci mają większe szanse na znalezienie pracy.

Czwarta oś priorytetowa – „Współpraca partnerska i potencjał instytucjonalny" – dysponuje budżetem w wysokości ponad 20,3 mln euro. Jej celem jest m.in. poprawa współpracy Polski i Saksonii w zakresie bezpieczeństwa oraz przeciwdziałania zagrożeniom i katastrofom. Priorytetem jest lepsza koordynacja jednostek straży pożarnej, służb ratownictwa i policji w czasie zagrożenia po obu stronach granicy. Ma się to przyczynić do ograniczenia katastrofalnych skutków tych zagrożeń i szybszego reagowania organów odpowiedzialnych za prewencję i eliminację negatywnych skutków klęsk żywiołowych lub innych podobnych zdarzeń. Dzięki dalszemu wzmocnieniu i rozbudowie współpracy policji w zakresie prewencji oraz karania zmniejszą się deficyty i luki w bezpieczeństwie związane z granicznym położeniem obszaru wsparcia programu.

Program Współpracy Interreg Polska-Saksonia 2014-2020 obejmuje dziesięć powiatów z Polski i dwa z Saksonii. W Polsce jest to dziewięć powiatów podregionu jeleniogórskiego w województwie dolnośląskim (bolesławiecki, jaworski, jeleniogórski, kamiennogórski, lubański, lwówecki, zgorzelecki, złotoryjski oraz miasto Jelenia Góra) i jeden powiat w województwie lubuskim (żarski). Po stronie niemieckiej program wdrażany jest na terenie dwóch powiatów (Landkreise) Kraju Związkowego Saksonia – Görlitz oraz Bautzen.

O wsparcie mogą ubiegać się współpracujące ze sobą po obu stronach granicy jednostki administracji państwowej, samorządowej, ich jednostki podległe, a także organizacje pozarządowe oraz małe i średnie przedsiębiorstwa.

Wspólny Sekretariat, ul. Św. Mikołaja 81, 50-126 Wrocław, tel. 71 758 09 80,
e-mail: kontakt@plsn.eu, https://pl.plsn.eu/pl

fot. Adobe Stock

2.01 Urlop nad Nysą Łużycką

- **Nazwa projektu:** **Przygoda z Nysą – zagospodarowanie turystyczne pogranicza polsko-niemieckiego** (etap IV i V)
- **Program:** **Program Współpracy Interreg Polska-Saksonia 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **5,1 mln euro** (w sumie dla IV i V etapu)
- **Lider projektu:** **Gmina Zgorzelec (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo dolnośląskie i lubuskie**

Od 1945 roku Nysa Łużycka na odcinku niemal 198 km wyznaczała granicę pomiędzy Polską i Niemcami. Ponad 70 lat później stała się głównym tematem projektu, dzięki któremu polsko-niemieccy sąsiedzi mogą wzajemnie poznawać swoje tradycje i kulturę, spędzając przy tym aktywnie czas. Ułatwia to kilkaset kilometrów ścieżek rowerowych, szlaków, ale i sama rzeka jako szlak wodny.

Wszystkie szlaki są bardzo malowniczo położone. Trasą Łęknica-Zelz można przejechać przez tereny dawnej kopalni Babina (prowadzi tamtędy ścieżka geoturystyczna), która funkcjonowała jeszcze przed wojną i została zamknięta w 1973 roku. W okolicy warto zobaczyć dawne wejście do podziemnej kopalni (północna część miejscowości Nowe Czaple), elementy kopalnianego systemu transportowego, a także pozostałości po byłej elektrowni. Jadąc dalej, w okolicach miejscowości Chwaliszowice i Żarki Wielkie, trasa przebiega w okolicach warowni oraz wieży Rycerzy Rabusiów.

Inna ścieżka rowerowa z Łęknicy prowadzi do miejscowości Przewóz, częściowo również przez tereny dawnej kopalni Babina. Przede wszystkim po drodze można podziwiać dolinę Nysy Łużyckiej z morenowymi wzniesieniami i charakterystycznymi zabudowaniami z elementami folkloru kultury łużyckiej.

Odwiedzając Zgorzelec na dwóch kółkach, warto zwiedzić nie tylko samo miasto, ale i okolice. Na trasie wokół Zgorzelca znajduje się m.in. zabytkowy dworzec kolejowy (dzisiaj Zgorzelec Ujazd),

fot. Jakub Purej/Urząd Miasta Zgorzelec

Spływ Nysą Łużycką

fot. Urząd Miejski Łęknica

Łęknica z lotu ptaka

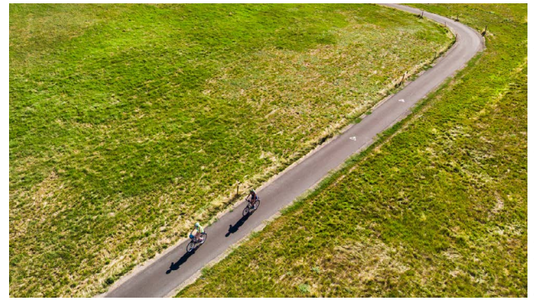

fot. Jakub Purej/Urząd Miasta Zgorzelec

Trasa Radomierzyce - Koźlice

którego budowę rozpoczęto w 1876 roku. Jadąc dalej, odwiedzimy Park Ujazdowski oraz wiadukt kolejowy na Nysie Łużyckiej, który zbudowano w latach 1844-1847. To jeden z czterech najdłuższych mostów kamiennych w Polsce (i najdłuższy taki w Niemczech) – ma 448 m długości. Kontynuując podróż jednośladem, mijamy barokowy dworek z 1730 roku oraz **Europejskie Centrum Pamięć, Edukacja, Kultura,** położone przy byłym obozie jenieckim Stalag VIII A. Centrum jest otwarte od poniedziałku do piątku od godziny 10:00 do 16:00. By zwiedzić Centrum i obejrzeć pozostałości obozu, warto wcześniej umówić się telefonicznie (tel. 75 640 86 12, biuro@fcwp.zgorzelec.pl). Dalej szlak przebiega dookoła miasta Görlitz. Po powrocie do Polski dalej zwiedzamy okolice Zgorzelca – Most Staromiejski oraz Przedmieście Nyskie, aż dojeżdżamy do **Młyna Trójkołowego**. Warto się tu zatrzymać na trochę dłużej, bo to nie tylko najstarsza budowla nad Nysą Łużycką, wzmiankowana już w 1273 roku, ale też siedziba restauracji „Piwnica Staromiejska", gdzie można nabrać sił przed wyruszeniem do ostatniego punktu podróży, czyli domu Jakuba Böhme. Ten znany zgorzelecki mistyk oraz szewc mieszkał w nim na przełomie XVI i XVII w. Dziś jest tu m.in. Punkt Informacji Turystycznej, przydatny do planowania nowych wypraw.

Kolejne podróże można też zaplanować dzięki stronie www.przygodaznysa.eu. Jest na niej o wiele więcej ścieżek i szlaków przygotowanych w ramach projektu. Każdy znajdzie coś dla siebie - zarówno miłośnicy spacerów z kijkami, dla których przygotowano 8 km trasę (szlak niebieski – Białogórze), jak i fani kajaków, dla których atrakcją może być szlak wodny Radomierzyce-Jędrzychowice na Nysie Łużyckiej o długości 20 km. Na stronie są też opisy atrakcji, miejsc noclegowych, punktów gastronomicznych oraz dużo przydatnych informacji, pozwalających zaplanować urlop nad Nysą Łużycką.

Partnerzy projektu to: Powiat Görlitz (Niemcy), Gmina Krauschwitz (Niemcy), Kulturinsel Einsiedel e.V. (Niemcy), Powiat Żarski (Polska), Gmina Łęknica (Polska), Miasto Zgorzelec (Polska), Gmina Pieńsk (Polska) oraz Nadleśnictwo Lipinki (Polska), Senckenberg Museum für Naturkunde Görlitz (Niemcy), Görlitzer Sammlungen für Geschichte und Kultur (Niemcy), Gmina Miejska Zgorzelec (Polska) i Gmina Żary (Polska).

2.02 Agatowa stolica Polski

Nazwa projektu: **Odkryj geologiczne skarby Górnych Łużyc i Dolnego Śląska**

Program: **Program Współpracy Interreg Polska-Saksonia 2014-2020**

Dofinansowanie z UE: **510 tys. euro**

Lider projektu: **Förderverein Lausitzer Findlingspark Nochten e.V. (Niemcy)**

Lokalizacja w Polsce: **województwo dolnośląskie**

Płóczki Górne to z pozoru niczym niewyróżniająca się niewielka wieś w gminie Lwówek Śląski. Pozornie, bo wieś słynie na całą Polskę z – położonych na zboczach Wzgórza Lipień – Pól Agatowych. Poszukiwacze od wieków przyjeżdżają w te rejony po wielobarwne agaty. Te półszlachetne kamienie z Płóczek Górnych znane są już od połowy XVIII w. Nic więc dziwnego, że gmina Lwówek Śląski budowanie swojej marki oparła właśnie na tych kolorowych kamieniach, stając się Agatową Stolicą Polski.

W gminie przygotowano specjalny turystyczny „Szlak Agatowy". Rozpoczyna się on w Lwówku Śląskim, dalej prowadzi przy jaskiniach w Płóczkach Dolnych, następnie przebiega przy Polach Agatowych na Wzgórzu Lipień i wraca przez Szpitalną Górę do siedziby gminy. Długość całej trasy to 12,5 km.

Co roku, nieprzerwanie od 1998 roku, w każdy drugi weekend lipca w Lwówku Śląskim organizowane jest Lwóweckie Lato Agatowe. Główną atrakcją wydarzenia jest międzynarodowa giełda minerałów. W trakcie imprezy można zobaczyć nie tylko wyjątkowe okazy minerałów, wyroby z nimi związane, ale również wziąć udział w sympozjach oraz fascynujących warsztatach i m.in. zobaczyć na żywo, jak wygląda cięcie oraz szlifowanie kamieni ozdobnych.

Podobna uczta geologiczna – Dzień Kamienia – odbywa się w Parku Głazów Narzutowych w niemieckiej miejscowości Nochten. Organizatorem tej inicjatywy jest partner wiodący projektu „Odkryj geologiczne skarby Górnych Łużyc i Dolnego Śląska" – stowarzyszenie Förderverein Lausitzer Findlingspark Nochten e.V. (Niemcy). Park Głazów to największy ogród skalny Europy, utworzony z 7 tysięcy głazów narzutowych pochodzących ze Skandynawii.

fot. Förderverein Lausitzer Findlingspark Nochten e.V.

Geoturystyka na pograniczu

Jest również częścią międzynarodowego szlaku parków, który łączy 30 ogrodów po obu stronach Nysy.

Partnerzy projektu dokładają wszelkich starań, by również poprzez organizację giełd minerałów popularyzować atrakcje geologiczne całego regionu.

Najbliższe Lwóweckie Lato Agatowe zaplanowano na 16-18 lipca 2021 roku. Więcej informacji o tym wydarzeniu znajduje się na stronie www.lla.lwowekslaski.pl.

W toku realizacji projektu utworzone zostały także stałe wystawy multimedialne. W wyremontowanym pomieszczeniu **lwóweckiego ratusza**, zwanym „wagonem", na stałe zagościła **wystawa „Bogactwo przyrodnicze i geologiczne Ziemi Lwóweckiej"**. Każdy – dziecko, nastolatek i dorosły – znajdzie na niej coś dla siebie. Na ekspozycji nie brakuje interaktywnych stanowisk. Na jednym z nich po wybraniu zdjęcia agatu „ożywa" ściana, która za sprawą projekcji multimedialnej przybiera kolory kamienia. Dzięki interaktywnej mapie można zobaczyć miejsca, które warto odwiedzić w okolicy Lwówka Śląskiego. Przy jeszcze innym stanowisku można samemu poszukać agatów w piasku. Wszystko oczywiście nie tylko bawi, ale także uczy.

W ramach przedsięwzięcia stworzono też film prezentujący atrakcje turystyczne gminy, który można obejrzeć na stronie www.youtube.com/watch?v=1fpcfZhmD-k. Oprócz agatów jest tu co oglądać, ponieważ Lwówek Śląski to jedno z najstarszych miast Dolnego Śląska. Warto odwiedzić kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, datowany na ok. 1300 rok. W środku jest krzyż z 1410 roku, chrzcielnica z 1560 roku, obraz

fot. Miasto i Gmina Lwówek Śląski

Lato Agatowe w Lwówku Śląskim

„Koronacja Matki Boskiej" z 1771 roku oraz 40-głosowe organy z XVIII w. Innym interesującym obiektem jest kaplica Świętego Krzyża, zbudowana w 1496 roku. W mieście zachowały się mury obronne, XIII-wieczne baszty i XIX-wieczny browar. Tradycje warzenia piwa w Lwówku Śląskim sięgają początków XIII w.

Partnerami projektu byli: Gmina i Miasto Lwówek Śląski (Polska) oraz Marketing-Gesellschaft Oberlausitz-Niederschlesien mbH (Niemcy).

fot. Förderverein Lausitzer Findlingspark Nochten e.V.

Polsko-Niemiecki Dzień Kamienia w Nochten

2.03 Park Mostów

- **Nazwa projektu:** **Park Mostów**
- **Program:** **Program Współpracy Polska-Saksonia 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **3,1 mln euro**
- **Lider projektu:** **Gmina Miejska Zgorzelec (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo dolnośląskie**

Już ok. 1900 roku po obu stronach Nysy Łużyckiej, na terenie ówczesnego Görlitz (dziś Görlitz i Zgorzelec), powstały tereny rekreacyjne z parkami, alejami, lokalami gastronomicznymi oraz innymi atrakcjami, które służyły mieszkańcom. Po II wojnie światowej miasto zostało przedzielone granicą na rzece, a po polskiej stronie osiedlili się nowi mieszkańcy. Przez dziesięciolecia oba miasta funkcjonowały raz lepiej, raz gorzej aż do 1989 roku, kiedy dzięki przemianom politycznym ożyły zarówno stosunki gospodarcze, jak i kulturalne po obu stronach Nysy Łużyckiej. W kolejnych latach oba miasta zagospodarowały nabrzeża, przekształcając je w tereny zielone. Powstał tu Park Mostów, którego częścią w Zgorzelcu jest **Park im. Andrzeja Błachańca**.

W parku znajduje się siedziba Miejskiego Domu Kultury – organizatora w wakacyjnych miesiącach dorocznych muzycznych piątków oraz licznych inicjatyw o charakterze artystycznym i edukacyjnym. Odbywają się tu zajęcia multimedialne, teatralne, plastyczne, muzyczne oraz taneczne. Działa też kino PoZa NoVa. W ramach Zgorzeleckiej Domeny Kultury realizowane są wydarzenia teatralne i kinowe oraz spotkania z literaturą. Audycje są dostępne na profilu facebookowym domu kultury https://www.facebook.com/mdkzgorzelec oraz w serwisie YouTube na https://www.youtube.com/channel/UC_yoa0lDjNZw_rdbvrnu1IA. Informacji o ofercie domu kultury warto szukać na stronie www.mdk.zgorzelec.eu.

Odwiedzając Park im. Andrzeja Błachańca, warto zajrzeć nad tutejszy staw, gdzie znajduje się drewniany pomost o długości prawie 40 m. W ramach projektu „Park Mostów" do sieci wodociągowej podłączono fontannę, której strumienie wody mienią się różnymi kolorami za sprawą podświetlenia. Zagospodarowano również ogród skalny na skarpie. Można tu odpocząć w drewnianej wiacie i przy granitowych stołach. Niegdyś na terenie parku wydobywano skały. Wciąż znajduje się w nim kilka małych kamieniołomów – pozostałości po dawnych wyrobiskach – ze starymi sztolniami. Wejścia do nich są jednak zabezpieczone, ponieważ dziś mieszkają tam nietoperze. Na najmłodszych w parku czeka oczywiście plac zabaw, a na sportowców urządzenia do treningu na świeżym powietrzu.

fot. Jakub Purej/Urząd Miasta Zgorzelec

Z lotu ptaka

Przedsięwzięcie „Park Mostów" było realizowane wspólnie z Miastem Görlitz (Niemcy), które ze środków unijnych zrewitalizowało parki: Pokoju, Miejski oraz Nabrzeże przy Stadthalle. Ci, którzy wciąż czują się niezdecydowani, czy odwiedzić połączony mostami park, powinni obejrzeć film o projekcie, dostępny w polskiej wersji językowej na stronie: www.vimeopro.com/user13926970/brckenpark/video/340715640.

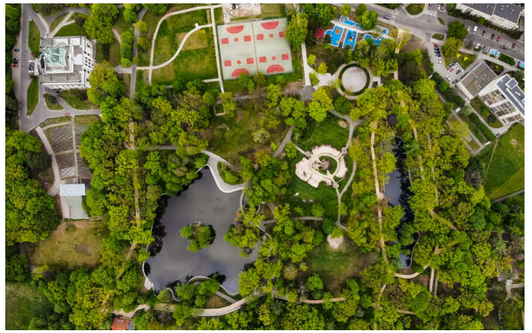

fot. Jakub Purej/Urząd Miasta Zgorzelec

Park Mostów

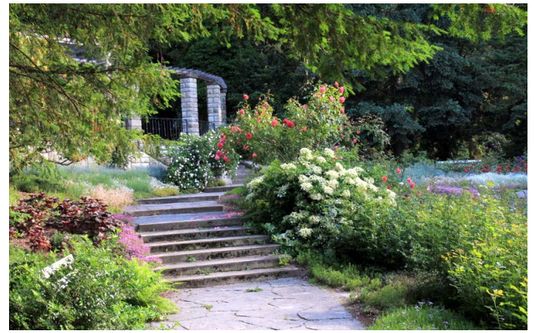

fot. Friedemann Dreßler/Stadtverwaltung Görlitz

Ukwiecone aleje

fot. Jakub Purej/Urząd Miasta Zgorzelec

Plac zabaw w Parku Mostów

fot. Jakub Purej/Urząd Miasta Zgorzelec

Malownicza kładka

2.04 Rewitalizacja historycznych miast Dolnego Śląska i Saksonii

Nazwa projektu: **REVIVAL! — Rewitalizacja historycznych miast Dolnego Śląska i Saksonii**

Program: **Program Współpracy Interreg V-A Polska-Saksonia**

Dofinansowanie z UE: **878 tys. euro**

Lider projektu: **Leibnitz-Institut für Ökologische Raumentwicklung e.V. (Niemcy)**

Lokalizacja w Polsce: **województwo dolnośląskie i lubuskie**

Lubawkę, Kamienną Górę, Lubomierz, Gryfów Śląski, Bolesławiec oraz Żary – miasta położone na Dolnym Śląsku i Ziemi Lubuskiej oraz Bautzen, Görlitz, Reichenbach OL i Zittau w Saksonii, w Niemczech, łączy podobny atut: piękne, zabytkowe centra miast związane z długą historią i tradycjami. Miasta te osiągnęły sukcesy w zakresie rewitalizacji staromiejskiej infrastruktury, mają bogatą ofertę kulturalną oraz rozrywkową. Jednak równocześnie ich śródmieścia tracą na znaczeniu gospodarczym i mieszkaniowym, a także turystycznym. Firmy i mieszkańcy wybierają na swoje siedziby przede wszystkim tereny oddalone od centrów, a to prowadzi do rosnącej liczby pustostanów w obszarze, który wydaje się być najbardziej atrakcyjny. Projekt „REVIVAL!" miał pomóc odwrócić tę tendencję w taki sposób, by przywrócić śródmieściom z wyjątkowym dziedzictwem historycznym ich podstawowe funkcje w miastach, jak również zachęcić turystów do poznawania historii tych miejsc.

fot. Urząd Miasta Bolesławiec

Ratusz w Bolesławcu

W ramach działań na polskim obszarze wsparcia udało się zrealizować wiele znaczących zadań, z których skorzystali zarówno mieszkańcy, jak i goście odwiedzający objęte projektem miejscowości.

Bolesławiec to miasto ceramiki tak charakterystycznej, że słyszał o niej chyba każdy. Wysyłana jest na cały świat. Jej historię najlepiej poznać w **Muzeum Ceramiki,** którego siedziby mieszczą się w dwóch lokalizacjach. Dział Ceramiki, przy ul. Mickiewicza 13, to wystawa pokazująca oczywiście słynne wyroby. Z kolei przy ul. Kutuzowa 14 można poznać historię miasta. Więcej informacji o muzeum znajduje się na stronie https://muzeum.boleslawiec.pl/.

Lubawka słynęła niegdyś z tkactwa. Gmina skupiła się na modernizacji zabytkowych **Domów Tkaczy tzw. Dwunastu Apostołów** w Chełmsku Śląskim. To perełka gminy, którą w przeszłości zamieszkiwali śląscy tkacze. Aktualnie w domach znajdują się mieszkania, ale gmina chciałaby stworzyć tam muzeum tkaczy śląskich, a także przestrzeń, gdzie mogłyby się odbywać warsztaty tematyczne. Przedsmak tej inicjatywy można było poczuć w trakcie imprezy „Warsztaty Dawnych Zawodów" w Chełmsku Śląskim, podczas których zrealizowano zajęcia związane z wykonaniem papieru czerpanego, warsztaty garncarskie, wikliniarskie oraz oczywiście tkackie. Fotorelację z tego wydarzenia można obejrzeć na stronie: www.facebook.com/pg/wdkchelmsko/photos/?tab=album&album_id=1236788536501701.

Historię związaną z tkactwem ma także Kamienna Góra, gdzie znajduje się **Muzeum Tkactwa**. Można je zwiedzać od poniedziałku do piątku w godzinach 8:30-15:30 oraz w soboty od godziny 9:40 do 15:00.

W ramach projektu „REVIVAL!" w Kamiennej Górze odbył się cykl imprez „Cztery Pory Rynku", nawiązujący do świąt związanych z porami roku.

Z kolei historia Gryfowa Śląskiego sięga aż XIII w. Można tu zwiedzić kościół pw. św. Jadwigi z XV w., kościół św. Wawrzyńca z XVI w. oraz ratusz z połowy XVI w. Jest tu też wiele zabytkowych domów i kamieniczek. Dorobek historyczny miasta przedstawiono w publikacji wydanej w toku realizacji projektu „REVIVAL!". Przy ważniejszych zabytkach pojawiły się tablice informacyjne.

fot. Exprint.pl/Urząd Miasta Kamienna Góra

Ratusz w Kamiennej Górze

Odwiedzając Lubomierz, koniecznie trzeba zajrzeć do **kościoła św. Maternusa**, którego wieża datowana jest na XV/XVI w. Przy kościele znajduje się też park założony pierwotnie w XVII w. Został on zrewitalizowany. Pojawiły się w nim nowe rośliny, ławki oraz kosze na śmieci.

Dzięki projektowi w żarskiej wieży wartowniczej, która jest częścią średniowiecznej bramy miasta, przygotowano miejsce przeznaczone na wystawy. Pierwszą wystawą, która odbyła się w nowych wnętrzach, była ekspozycja o żarskich fortyfikacjach w XVI w. Na rysunkach, oprócz samych fortyfikacji, przedstawiono również życie mieszkańców i obrońców miasta.

Partnerami projektu „REVIVAL!" byli: Uniwersytet Techniczny w Dreźnie (Niemcy), Województwo Dolnośląskie (Polska), Miasto Bautzen (Niemcy), Gmina Miejska Bolesławiec (Polska), Europastadt Görlitz/Zgorzelec GmbH (Niemcy), Gmina Gryfów Śląski (Polska), Gmina Miejska Kamienna Góra (Polska), Gmina Lubawka (Polska), Gmina Lubomierz (Polska), Miasto Reichenbach/O.L. (Niemcy), Gmina Żary o statusie miejskim (Polska), Miasto Zittau (Niemcy).

2.05 Uczniowie managerami turystyki i kultury

- **Nazwa projektu:** **RegionalManagement**
- **Program:** **Program Współpracy Interreg Polska-Saksonia 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **483 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Landesamt für Schule und Bildung (Niemcy)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo dolnośląskie i lubuskie**

Centralny punkt projektu RegionalManagement stanowiła transgraniczna sieć współpracy uczniów i nauczycieli polskich liceów oraz saksońskich gimnazjów, w ramach której młodzi ludzie zdobywali kompetencje zawodowe z zakresu zarządzania turystyką i kulturą. Ponadto przedsięwzięcie miało na celu wsparcie edukacyjnej oraz zawodowej mobilności uczniów poprzez naukę języka sąsiada, kształcenie kompetencji międzykulturowych, a także edukację z zakresu wspólnego polsko-saksońskiego dziedzictwa kulturowego.

fot. Tomasz Szeremeta/Landesamt für Schule und Bildung

Słuchacze wykładu

Głównym zadaniem utworzonych w szkołach Uczniowskich Agencji Turystycznych (UAT) było opracowanie dwujęzycznej, skierowanej głównie do młodzieży, oferty turystycznej, wskazującej na kulturalny oraz turystyczny potencjał obszaru polsko-saksońskiego pogranicza.

Podczas licznych warsztatów i spotkań z ekspertami z Polski oraz Niemiec, a także w trakcie wyjazdów studyjnych do atrakcyjnych lokalizacji, młodzi ludzie uczyli się, dlaczego warto promować swoje miasto i region, jak założyć i prowadzić Uczniowskie Agencje Turystyczne, w jaki sposób opracować ofertę kulturalno-turystyczną swojego miasta oraz jak zorganizować i wypromować imprezę turystyczną lub kulturalną w szkole, w mieście czy w regionie.

fot. Tomasz Szeremeta/Landesamt für Schule und Bildung

Podczas warsztatów

Efekty tej edukacji znalazły swoje odzwierciedlenie w organizowanych przez UAT Regionalnych Targach Turystycznych w Żarach, Görlitz i Hoyerswerdzie, Festiwalu Kultury Młodzieżowej w Europa-Mieście Görlitz/Zgorzelec, a także podczas Polsko-Saksońskiej Konferencji Młodych Menadżerów Kultury i Turystyki w Bolesławcu. Transgraniczna współpraca pomiędzy Uczniowskimi Agencjami Turystycznymi – a tym samym pomiędzy szkołami oraz regionalnymi instytucjami kultury i turystyki – umożliwiła promocję polsko-saksońskiego obszaru pogranicza.

Partnerzy projektu to: Powiat Zgorzelecki (Polska), Powiat Lubański (Polska), Powiat Bolesławiecki (Polska) oraz Powiat Żarski (Polska).

Współpraca przy opracowaniu tekstu: Tomasz Jaśków, Landesamt für Schule und Bildung

fot. Tomasz Szeremeta/Landesamt für Schule und Bildung

Wspólny występ

fot. Tomasz Szeremeta/Landesamt für Schule und Bildung

Uczestnicy projektu

fot. Tomasz Szeremeta/Landesamt für Schule und Bildung

Promocja regionu

fot. Tomasz Szeremeta/Landesamt für Schule und Bildung

Na stoisku podczas targów

2.06 Osoby z niepełnosprawnościami na rynku pracy

- **Nazwa projektu:** **ERL – Educatio, Repetitio, Labora – kształcenie ustawiczne osób z niepełnosprawnością**
- **Program:** **Program Współpracy Interreg Polska-Saksonia 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **1,4 mln euro**
- **Lider projektu:** **Powiat Złotoryjski / Starostwo Powiatowe w Złotoryi (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo dolnośląskie**

Poszukiwanie pracy przez osoby z niepełnosprawnościami nie należy do zadań łatwych. Często – szczególnie w przypadku osób z niepełnosprawnościami intelektualnymi – okazuje się, że mają one gorsze wykształcenie i niższe kwalifikacje, a to przecież te czynniki najczęściej warunkują decyzję o zatrudnieniu pracowników. Stąd też, by wygrać wyścig o pracę, takie osoby muszą być bardziej konkurencyjne niż osoby zdrowe.

W ramach projektu „ERL – Educatio, Repetitio, Labora – kształcenie ustawiczne osób z niepełnosprawnością" eksperci zajęli się przygotowaniem osób niepełnosprawnych (przede wszystkim intelektualnie) z Euroregionu Nysa do podjęcia pracy zawodowej m.in. w gastronomii, hotelarstwie, poligrafii, drukarniach czy piekarniach.

W pierwszej kolejności skupiono się na opracowaniu profili zawodowych, aby osoby z niepełnosprawnościami miały możliwość wybrania odpowiedniego dla siebie zajęcia. Opisano w nich stanowiska pracy, wymagania psychologiczne niezbędne do podjęcia pracy w danym zawodzie oraz wymogi fizyczne i zdrowotne. Zakład Aktywizacji Zawodowej Świerzawa przygotował profile dla hotelarstwa, gastronomii, drukarstwa, małej poligrafii oraz introligatorstwa. Dla osoby pracującej w restauracji określono, że niezbędne są m.in.: dokładność, zdolność koncentracji, podzielność uwagi, dobra organizacja pracy, sprawność fizyczna oraz zdrowy układ krążenia. Od pracownika hotelu wymaga się przede wszystkim obowiązkowości, dokładności, uczciwości, a także cierpliwości. Taka osoba powinna też być sprawna fizycznie. Sprawność jest również oczekiwana w zawodzie wytwórcy mediów cyfrowych i drukowanych, podobnie jak dokładność, zdolność koncentracji, zręczność, spostrzegawczość i dobry wzrok. Zbliżone wymagania dotyczą introligatora.

Gdy profile zawodowe były gotowe, przyszła pora na rozwój kompetencji językowych – zarówno u specjalistów mających później szkolić osoby z niepełnosprawnościami, jak i u tych osób. Szkolenie objęło – oprócz tradycyjnej nauki języka niemieckiego – również naukę komunikacji wspomaganej oraz alternatywnej. Do systemów komunikacji, które są ważne szczególnie w przypadku osób nieporozumiewających się mową, należą np. gesty i piktogramy. Bardzo pomocne jest też często efektywne wykorzystanie nowoczesnej technologii komputerowej.

Kolejnym i jednym z ważniejszych punktów projektu było kształcenie zawodowe osób z niepełnosprawnościami w oparciu o stworzone profile. Kiedy dobiegło ono końca, przyszedł czas na wykorzystanie zdobytych umiejętności w praktyce. W tym celu umożliwiono osobom niepełnosprawnym realizację stażów i praktyk zawodowych. Założenie było takie, że potrwają one ok. trzech miesięcy, ale ich ostateczna długość zależała od możliwości psycho-fizycznych konkretnej osoby.

fot. Starostwo Powiatowe w Złotoryi

Staże zawodowe w ZAZ Świerzawa

fot. Starostwo Powiatowe w Złotoryi

Paraolimpiada 2018 w ZAS Świerzawa

Jednym z filarów projektu – obok kształcenia zawodowego – było nabycie bądź poprawa umiejętności interpersonalnych. W tym przypadku chodzi o nawiązywanie kontaktu z innymi oraz komunikację, a w tym m.in.: umiejętność uważnego słuchania, przekazywania, przemawiania, zarządzania przekazem niewerbalnym i werbalnym, nabywanie umiejętności negocjacyjnych, rozwiązywania konfliktów, pracy zespołowej, zachowań asertywnych oraz adaptacji społecznej. Kompetencje interpersonalne mają ogromne znaczenie w sektorze świadczenia usług, są wyjątkowo ważne w kontaktach z klientami i powinny być dopasowane do potrzeb i możliwości osób z niepełnosprawnościami. Szkolenia poświęcone nabywaniu tych umiejętności zorganizowano w ramach dwunarodowych imprez kulturalnych i sportowych, a ich efekty w naturalny sposób podlegają weryfikacji.

Partnerem projektu był Klasztor Marienstern w miejscowości Panschwitz-Kuckau (Niemcy).

2.07 Nauka innowacyjności w mobilnym laboratorium

- **Nazwa projektu:** **TRAILS+ Mobilne Laboratoria Innowacyjności i Usług: rozwój i zwiększanie innowacyjności w Regionie Transgranicznym Polska-Saksonia** (dwie edycje projektu)
- **Program:** **Program Współpracy Interreg Polska-Saksonia 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **2 mln euro** (w sumie dla obu edycji projektu)
- **Lider projektu:** **Uniwersytet Techniczny w Dreźnie (Niemcy)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo dolnośląskie**

Od 2016 do 2018 roku realizatorzy pierwszej edycji projektu „TRAILS Mobilne Laboratoria Innowacyjności i Usług: rozwój i zwiększanie innowacyjności w Regionie Transgranicznym Polska-Saksonia" prowadzili warsztaty dla uczniów szkół zawodowych oraz przedsiębiorców w zakresie innowacyjnego myślenia i kreatywności. W tym celu korzystali z mobilnych laboratoriów – kontenerów wyposażonych w nowoczesny sprzęt. Dzięki tej inicjatywie uczniowie mieli szansę poznać tajniki przedsiębiorczości, a także otrzymali wsparcie w pracy nad autorskimi pomysłami biznesowymi. Młodzi wynalazcy mogli stworzyć w laboratoriach własne prototypy. Młodzież miała też sposobność zapoznania się z obsługą nowoczesnych urządzeń, takich jak np. okulary Oculus Rift czy drukarki 3D. Wszystko odbywało się na zasadzie co-workingu (współpracy kilku osób), czyli metody, która jest wykorzystywana w wielu firmach na całym świecie.

fot. Paul Glaser/Technische Universität Dresden

Mobilne laboratorium

Podobne wsparcie otrzymali biorący udział w projekcie przedsiębiorcy oraz ich pracownicy. Oni też mieli możliwość, aby w trakcie warsztatów rozwinąć swoje pomysły, nauczyć się obsługi urządzeń VR oraz drukarek 3D, a także spróbować pracy w co-workingu. W sumie w ciągu dziewięciu miesięcy udało się zrealizować 96 zajęć w 32 miastach i gminach. W Polsce mobilne laboratoria zawitały do szkół w Kamiennej Górze, Jaworze, Mirsku, Biedrzychowicach, Jeleniej Górze, Karpaczu, Piechowicach, Bolesławcu, Zgorzelcu, Bogatyni, Lubaniu i Gryfowie Śląskim.

Sukces projektu zachęcił lidera przedsięwzięcia oraz jego polskich partnerów – Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego oraz Politechnikę Wrocławską (Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej) – do wyruszenia z mobilnymi laboratoriami w kolejną podróż, która ma się zakończyć w 2021 roku. Tym razem w ramach projektu „TRAILS+" zaplanowano 50 warsztatów z udziałem 450 osób w 10 lokalizacjach. Miejsce przedsiębiorców zajęli tzw. multiplikatorzy, tj. osoby przygotowane z racji wykonywanego zawodu do dalszego przekazywania wiedzy nabytej w trakcie warsztatów, czyli: nauczyciele, doradcy w zakresie przedsiębiorczości i kształtowania życia zawodowego, przewodniczący samorządu uczniowskiego, przedstawiciele lokalnych inicjatyw, zrzeszeń, stowarzyszeń i izb.

Szkoły, które odwiedza laboratorium, nie muszą się specjalnie przygotowywać na tę wizytę. Wystarczy, że zapewnią 300 m^2 pustego placu (może być boisko szkolne lub parking) i przyłącze wysokiego napięcia. Udział w projekcie, dzięki dofinansowaniu, nic nie kosztuje (tylko tyle co prąd i koszt korzystania przez uczestników z urządzeń sanitarnych). Mobilne laboratorium „TRAILS+" funkcjonuje w jednym miejscu przez dwa tygodnie. Przyjeżdża w poniedziałek, by już od wtorkowego poranka mogły się rozpocząć zajęcia.Trwają one dziewięć dni. Zajęcia podzielone są na część teoretyczną i praktyczną. Uczniowie poznają metodę Design Thinking, tj. kreatywnego podejścia do rozwiązywania problemów i uczą się tworzyć prototypy, które następnie z pomocą trenera modelują z wykorzystaniem programu Autodesk Inventor i drukują na udostępnionych im drukarkach 3D. Ostatniego dnia organizowany jest warsztat polegający na współpracy uczniów z multiplikatorami.

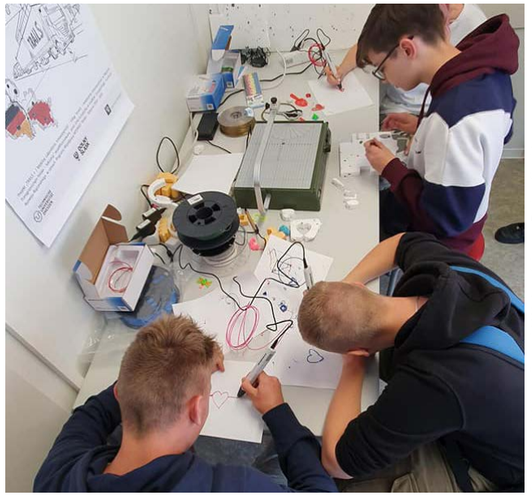

fot. Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego

Praca nad projektem

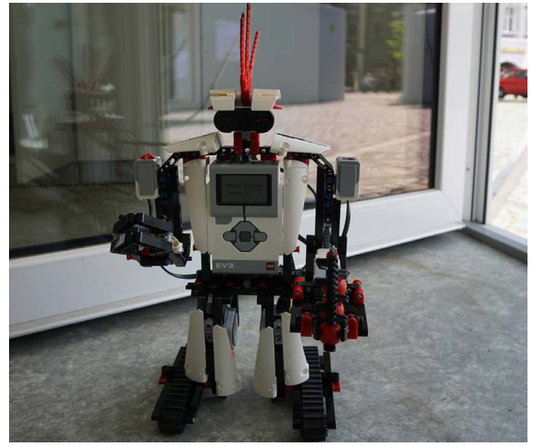

fot. Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego

Efekt pracy projektowej

Trasę „TRAILS+" można śledzić na stronie projektu: www.trailsproject.eu.

Interreg
Polska-Słowacja
PL-SK
UNIA EUROPEJSKA
Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

Polska-Słowacja

Program Współpracy Transgranicznej
Interreg Polska-Słowacja 2014-2020

W poprzedniej perspektywie finansowej w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Republika Słowacka 2007-2013 wydano z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego prawie 160 mln euro. Był to wtedy największy program transgraniczny zarządzany przez nasz kraj. Skorzystało z niego 1900 partnerów z obu krajów, wdrażając 109 projektów i ponad 730 mikroprojektów. Dzięki nim na pograniczu udało się zmodernizować sieć komunikacyjną, wybudowano lub odnowiono 230 km dróg. Skorzystało też środowisko dzięki budowie ośmiu nowoczesnych oczyszczalni ścieków oraz ponad 220 km sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Zarówno mieszkańcy, jak i turyści zyskali 1700 km oznaczonych szlaków turystycznych, wybudowano 140 km ścieżek rowerowych. Wydano też 400 publikacji o historii, dziedzictwie i kulturze przygranicznych regionów.

Sukces programu zachęcił do jego kontynuacji. W obecnej perspektywie działania Programu Interreg Polska-Słowacja 2014-2020, którego budżet wynosi 178,6 mln euro, są realizowane w ramach trzech osi priorytetowych.

Pierwsza z nich – „Ochrona i rozwój dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego obszaru pogranicza" – ma za zadanie przede wszystkim zachowanie, ochronę, promowanie oraz rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Na realizację tego celu Unia Europejska przeznaczyła ok. 101 mln euro z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, z czego udało się już zakontraktować niemal wszystkie środki (94 proc.)

Druga oś priorytetowa to „Zrównoważony transport transgraniczny", na którą przeznaczono prawie 60 mln euro. Obejmuje ona dwa obszary inwestycyjne. Pierwszy, czyli „Zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T, w tym z węzłami multimodalnymi", jest już zakontraktowany w wysokości 99 proc. środków z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Drugi, czyli „Rozwój i usprawnianie przyjaznych środowisku i niskoemisyjnych (w tym o obniżonej emisji hałasu) systemów transportu, w tym śródlądowych dróg wodnych i transportu morskiego, portów, połączeń multimodalnych oraz infrastruktury portów lotniczych, w celu promowania zrównoważonej mobilności regionalnej i lokalnej", został zakontraktowany w wysokości 99,5 proc. środków przeznaczonych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Ostatnia oś priorytetowa Programu Interreg Polska-Słowacja 2014-2020 to „Rozwój edukacji transgranicznej i uczenia się przez całe życie". Obejmuje ona inicjatywy związane z inwestowaniem w kształcenie (zwłaszcza nieobowiązkowe), szkolenia oraz nabywanie kwalifikacji zawodowych, a także wdrażanie wspólnych systemów kształcenia, szkolenia zawodowego i szkoleń. Na ten cel przeznaczono ponad 8 mln euro. Dotychczas zostało zakontraktowanych 99,7 proc. środków.

O środki na projekty, wpisujące się w powyższe obszary tematyczne, mogą się ubiegać organy administracji rządowej i samorządowej, ich związki oraz stowarzyszenia, jednostki ustanowione przez państwo lub samorząd w celu zapewnienia usług publicznych, instytucje systemu oświaty i szkoły wyższe, organizacje pozarządowe non-profit, europejskie ugrupowania współpracy terytorialnej, kościoły i związki wyznaniowe oraz jednostki naukowe z Polski i Słowacji. W naszym kraju wsparciem zostały objęte powiaty: pszczyński, cieszyński, bielski, miasto na prawach powiatu Bielsko-Biała, żywiecki, olkuski, chrzanowski, oświęcimski, wadowicki, suski, myślenicki, tatrzański, nowotarski, limanowski, nowosądecki, miasto na prawach powiatu Nowy Sącz, gorlicki, bieszczadzki, leski, sanocki, brzozowski, krośnieński, miasto na prawach powiatu Krosno, jasielski, rzeszowski, miasto na prawach powiatu Rzeszów, przeworski, przemyski, miasto na prawach powiatu Przemyśl, jarosławski, lubaczowski. Z kolei na Słowacji o dofinansowanie mogą się ubiegać podmioty z terenu powiatów: Čadca, Kysucké Nové Mesto, Bytča, Žilina, Martin, Turčianske Teplice, Ružomberok, Dolný Kubín, Námestovo, Tvrdošín, Liptovský Mikuláš, Spišská Nová Ves, Poprad, Kežmarok, Stará Ľubovňa, Levoča, Sabinov, Bardejov, Svidník, Prešov, Vranov nad Topľou, Stropkov, Medzilaborce, Humenné oraz Snina.

Wspólny Sekretariat Techniczny, ul. Halicka 9, 31-036 Kraków, tel. 12 444 15 00,
e-mail: kontakt@plsk.eu, https://pl.plsk.eu/

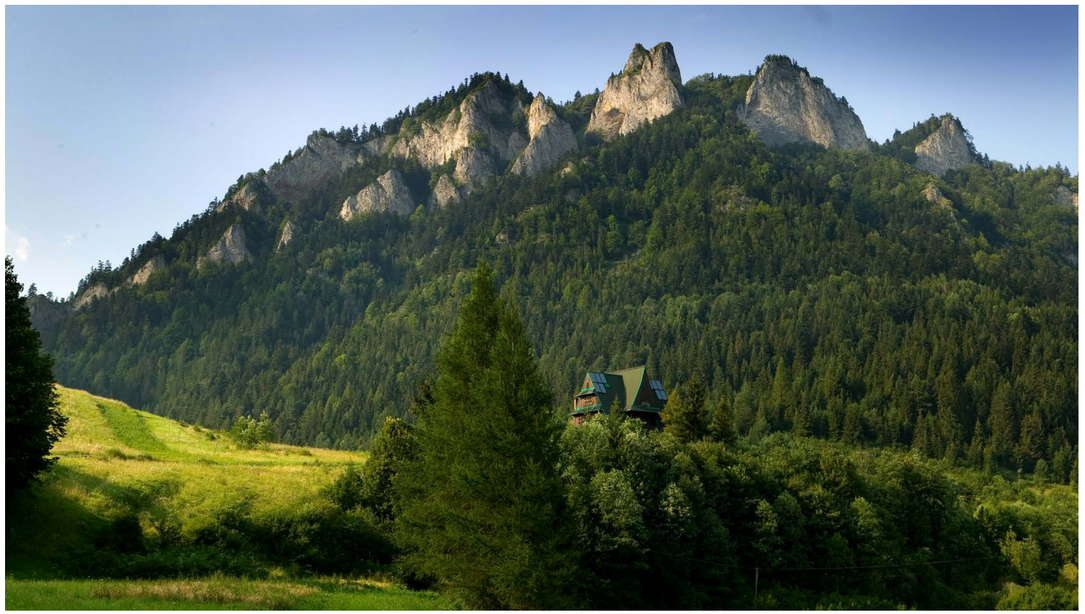

fot. Centrum Projektów Europejskich

3.01 Rowerem wokół Tatr

- **Nazwa projektu:** **Historyczno-kulturowo-przyrodniczy szlak wokół Tatr – etap II**
- **Program:** **Program Interreg Polska-Słowacja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **4,3 mln euro**
- **Lider projektu:** **Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej TATRY (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo małopolskie**

Dzięki realizacji projektu, **Szlak wokół Tatr** zyskał kolejne 60 km dróg rowerowych po polskiej i słowackiej stronie. Wcześniej – w pierwszym etapie przedsięwzięcia – wybudowano ponad 93 km ścieżek rowerowych, a w następnym etapie powstaje dodatkowe 26 km. Docelowo pętla wokół Tatr z trasami rowerowymi, narciarskimi i biegowymi będzie liczyć ponad 250 km. Towarzyszą jej dodatkowe łączniki i pętle tematyczne.

W Polsce centralnym punktem Szlaku wokół Tatr jest miasto Nowy Targ. Tutaj przy stacji kolejowej wykonano bezpłatny parking park&bike, na którym można zostawić samochód i wybrać się na wycieczkę rowerową. Bezpłatny parking dla użytkowników szlaku powstał także w Czarnym Dunajcu przy szkole, tuż obok skrzyżowania dróg wojewódzkich. Z Nowego Targu możemy udać się na zachód ścieżką rowerową wybudowaną na nasypie dawnej linii kolejowej w kierunku Czarnego Dunajca, Chochołowa aż do Trzciany na Słowacji. Możemy też skierować się na wschód i przez gminę Szaflary, Nowy Targ i Łapsze Niżne dojechać do granicy w Kacwinie – Wielkiej Frankowej. Na Słowacji możemy korzystać z pięknych asfaltowych tras rowerowych na Spiszu, Liptowie i Orawie. Warto wybrać się na wycieczkę rowerową ze Zdziaru przez Tatrzańską Kotlinę, Spiską Belę, Strażki do Kieżmarku i dalej np. do Vrbova. Warto zwiedzić na rowerze Liptowski Mikulasz i jego okolice wraz z jeziorem. Przez lasy i pola poprowadzi nas ścieżka rowerowa z Trzciany przez Liesek, Hladovkę i Suchą Horę do Polski. Natomiast w Starej Lubowli i Hniezdnem możemy pojeździć na rowerze po ścieżce rowerowej wybudowanej wzdłuż Popradu. Zimą, gdy tylko warunki śniegowe na to pozwalają, na dużej części ścieżek rowerowych gminy przygotowują ślady dla narciarzy biegowych.

fot. Agnieszka Pyzowska/EUWT TATRY

U podnóża Tatr

Bez względu na kierunek, zawsze towarzyszyć nam będą wspaniałe krajobrazy Tatr, Gorców, Babiej Góry i Pienin. Trasa wiedzie przez niepowtarzalne miejsca o walorach historycznych, kulturowych i przyrodniczych. W pobliżu trasy można zobaczyć wyjątkowe zabytki architektury – zabudowę drewnianą w **Chochołowie** i Podbielu, sypańce w Kacwinie czy drewniane kościoły z Listy Światowego Dziedzictwa UNESCO. Wyjątkową atrakcją są także liczne zamki i grody – w **Niedzicy, Czorsztynie**, Kieżmarku, Starej Lubowli, Orawskim Podzamczu czy Strażkach. Na Szlaku wokół Tatr nie brakuje także miejsc wyjątkowych, stworzonych przez gminy partnerskie projektu specjalnie z myślą o turystach rowerowych – warto odwiedzić Muzeum Drukarstwa i Wieżę Wodną w Nowym Targu, Centrum Promocji i Ochrony Torfowisk w Chochołowie, „Muzeum na torach" w Czarnym Dunajcu, pumptrack w Spiskiej Beli.

Podczas wycieczki na Szlaku wokół Tatr odpoczynek i schronienie przed deszczem lub słońcem zapewniają przygotowane dla użytkowników miejsca odpoczynku. Już dziś dostępnych jest 30 takich miejsc po polskiej oraz słowackiej stronie i powstają kolejne. Ciekawym przykładem takiego miejsca odpoczynku jest wiata ogniskowa nad rzeką w Czarnym Dunajcu, oaza wypoczynku nad jeziorem w Krauszowie czy wielofunkcyjna strefa rekreacji w Nowym Targu. Specjalnym centrum obsługi rowerzystów będzie odrestaurowana dawna stacja kolejowa w Podczerwonem.

Na Szlaku funkcjonuje jednolity system rekomendacji obiektów, tzw. System Miejsc Przyjaznych. Podzielono je na pięć kategorii: obiekty noclegowe, obiekty gastronomiczne, miejsca o szczególnych walorach kulturowych i przyrodniczych, atrakcje turystyczne oraz obiekty świadczące usługi sportowe, turystyczne

fot. Barbara Ogrodniczak/ Urząd Gminy Czarny Dunajec

Na rowerowym szlaku

i okołoturystyczne. Każdy obiekt posiada certyfikat od audytora oraz tabliczkę „Miejsce Przyjazne", gwarantującą, że spełnia ono potrzeby użytkowników Szlaku, a także przewiduje oferty i usługi przygotowane specjalnie dla osób nim podróżujących.

Planując wyprawę po Szlaku wokół Tatr, warto skorzystać z praktycznych informacji zawartych na stronie internetowej www.szlakwokoltatr.eu i gotowych propozycji kilkudziesięciu wycieczek www.szlakwokoltatr.eu/GO. Na stronie internetowej znajduje się też interaktywna mapa Szlaku, przewodniki i foldery do pobrania oraz baza praktycznych informacji, przydatnych w trakcie wycieczek rowerowych.

Szlak wokół Tatr może się pochwalić certyfikatem „Polska Marka Turystyczna – kandydat". Znalazł się wśród 11 laureatów spośród 117 zgłoszeń do konkursu ogłoszonego przez Polską Organizację Turystyczną i Ministerstwo Turystyki i Sportu.

Partnerami projektu „Historyczno-kulturowo-przyrodniczy szlak wokół Tatr – etap II" byli: Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej TATRY z o.o. (partner wiodący), Gmina Miasto Nowy Targ (Polska), Gmina Szaflary (Polska), Gmina Nowy Targ (Polska), Gmina Łapsze Niżne (Polska), Mesto Kežmarok (Słowacja), Mesto Spišská Belá (Słowacja), Mesto Stará Ľubovňa (Słowacja), Mesto Liptovský Mikuláš (Słowacja) oraz Mesto Trstená (Słowacja).

3.02 Zabytki techniki na pograniczu polsko-słowackim

- **Nazwa projektu:** **Śladem zabytków techniki z Podhala na Liptów**
- **Program:** **Program Interreg Polska-Słowacja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **1,6 mln euro**
- **Lider projektu:** **Gmina Miasto Nowy Targ (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo małopolskie**

Na polsko-słowackim pograniczu funkcjonuje niezwykły szlak kulturowy – „Śladem zabytków techniki z Podhala do Liptowa".

Po polskiej stronie zaprasza on do utworzonego w ramach projektu „Śladem zabytków techniki z Podhala na Liptów" **Muzeum Drukarstwa w Nowym Targu**, które mieści się w budynku przy ul. Jana III Sobieskiego 4. Warto tu zajrzeć choćby po to, żeby zobaczyć unikatową maszynę drukarską z połowy XIX w. Pochodzi ona z wiedeńskiej fabryki maszyn, założonej w 1836 roku. W muzeum odtworzono również oficynę drukarską, wzorowaną na nowotarskim zakładzie Ignacego Borka. Są tu oryginalne maszyny i wyposażenie, dzięki którym zwiedzający dowiadują się, w jaki sposób drukowano książki ponad 100 lat temu. Można też samemu spróbować swoich sił w dawnym drukarstwie, np. w trakcie warsztatów linorytu. Muzeum jest czynne od poniedziałku do piątku w godzinach 8:00-16:00 oraz w pierwszą i ostatnią sobotę miesiąca od godziny 10:00 do 14:00, a w pozostałe soboty po wcześniejszym umówieniu się telefonicznym pod numerem: 18 264 12 42. Zwiedzanie muzeum jest bezpłatne.

fot. Bogumił Krużel

Austriacka maszyna drukarska

Kolejnym przystankiem na polskiej części szlaku jest **stacja kolejowa w Nowym Targu**. Znajduje się tam wieża wodna, która w czasach swojej świetności służyła do obsługi kolei parowej. Odrestaurowana w ramach projektu wieża wciąż posiada oryginalne elementy wyposażenia, w tym zbiornik wodny z pompami. Na stacji warto zostać chwilę dłużej, by obejrzeć ekspozycję przedstawiającą nieistniejącą już linię kolejową z Nowego Targu do Suchej Góry (dziś prowadzi po niej ścieżka rowerowa w ramach Szlaku wokół Tatr).

fot. Muzeum Wsi Liptowskiej w Przybylinie

Powalska Kolej Leśna

Pozostałymi atrakcjami po polskiej stronie szlaku są stalowe, kratownicowe mosty kolejowe w Nowym Targu, Ludźmierzu i Czarnym Dunajcu, a także pierwszy drogowy żelbetowy most na Podhalu z 1905 roku (na rzece Czarny Dunajec w Nowym Targu) oraz kolejka wąskotorowa Zakładu Produkcji Torfowej „Bór za Lasem" w Czarnym Dunajcu. W sumie długość szlaku to ponad 200 km.

Z historią najważniejszych przystanków znajdujących się na szlaku można zapoznać się, zaglądając do przygotowanego w ramach projektu albumu, zatytułowanego „Śladem zabytków techniki z Podhala na Liptów". Został on wydany w 2018 roku w trzech językach: polskim, słowackim i angielskim. Z publikacji dowiemy się np. kto był prekursorem drukarstwa na masową skalę, poznamy losy drukarni Borka, przeczytamy, jak powstawała kolej żelazna na Podhalu oraz dlaczego była ważna dla tutejszej społeczności i gospodarki, a także dlaczego linia do Suchej Góry słynęła ze swojej powolności. Album ma 84 strony i można go pobrać na stronie: www.nowytarg.pl/images/inwestycje/2017herza/2018album_sladami_techniki.pdf.

Partnerami opisanego projektu byli Obec Ludrová (Słowacja) oraz Žilinský samosprávny kraj (Słowacja).

fot. Muzeum Wsi Liptowskiej w Przybylinie

Na trasie Powalskiej Kolei Leśnej

fot. Bogumił Krużel

Zabytkowa wieża wodna przy dworcu kolejowym w Nowym Targu

3.03 Poznaj podhalańskie torfowiska

- **Nazwa projektu:** **Torfowiska wysokie – europejski unikat polsko-słowackiego pogranicza**
- **Program:** **Program Interreg Polska-Słowacja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **1 mln euro**
- **Lider projektu:** **Gmina Czarny Dunajec (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo małopolskie**

Odwiedzając podhalański Chochołów, warto wstąpić do tamtejszego **Centrum Promocji i Ochrony Torfowisk**, które powstało jako jedno z dwóch multimedialnych muzeów torfowisk w wyniku realizacji projektu „Torfowiska wysokie – europejski unikat polsko-słowackiego pogranicza". Bliźniacza ekspozycja znajduje się w Orawskim Podzamczu na Słowacji. Partnerem projektu było Oravské múzeum Pavla Országha Hviezdoslava v Dolnom Kubíne (Słowacja).

Wciąż mało kto wie, że w Kotlinie Orawsko-Nowotarskiej znajdują się torfowiska, których rola – przede wszystkim w zakresie gospodarki wodnej – jest dla całej okolicy niezwykle istotna. Mimo że wskutek działalności człowieka nie zachowały się one w swojej pierwotnej formie, to i tak są największymi oraz najlepiej zachowanymi w Europie. Chochołowskie Centrum postawiło sobie za cel upowszechnianie wiedzy w tym zakresie.

Wizytę rozpoczynamy od interaktywnej, trójwymiarowej mapy, która pokazuje umiejscowienie torfowisk. Multimedialne stanowiska towarzyszą zwiedzającym podczas całej ekspozycji. W muzeum można zobaczyć, jak torf wygląda z bliska – jego próbka znajduje się w szklanym ekspozytorze. Nie każdy wie, że torf to tak naprawdę skała, powstała z obumarłych szczątków roślin. Świetnie sprawdza się w rolnictwie i ogrodnictwie jako nawóz. Odgrywa również istotną rolę w medycynie oraz kosmetyce, gdyż z torfu produkowane są środki do pielęgnacji skóry.

Zwiedzając Centrum, poznamy historię tutejszych torfowisk – od dwunastu tysięcy lat wstecz po dziś dzień. Znajdziemy tu symulator powodzi oraz interaktywne mikroskopy i eksperymenty. Spotkamy się też z zielarką w postaci hologramu, która opowie o roślinności typowej dla torfowisk. Pod koniec spaceru można sprawdzić swoją wiedzę, rozwiązując quizy na multimedialnych stanowiskach, a następnie porównać swoje wyniki z innymi gośćmi muzeum. Zwiedzanie powinno zająć ok. 45-60 minut. Muzeum jest czynne od wtorku do soboty w godzinach 9:00-17:00. Szczegółowe informacje znajdują się na stronie www.muzeumplsk.eu.

fot. Jacek Piotrowski

Roślinność na torfowiskach

Zwiedzanie Centrum Promocji i Ochrony Torfowisk w Chochołowie ułatwi przewodnik dostępny na stronie http://muzeumplsk.eu/t,76,przewodnik_po_centrum_promocji_i_ochrony_torfowisk_w_chocholowie.html. Można w nim znaleźć plan ekspozycji oraz opis poszczególnych stanowisk. Dla tych, którym wiedzy o torfowiskach będzie po wizycie w muzeum wciąż mało, przygotowano album, zatytułowany „Torfowiska. Magiczny spektakl przyrody". Publikacja, wydana podobnie jak przewodnik po polsku, słowacku i angielsku, zawiera mapę przedstawiającą rozmieszczenie torfowisk orawsko-nowotarskich, piękne zdjęcia oraz interesujące informacje na temat torfowisk, żyjących tam zwierząt oraz roślin. Album można pobrać ze strony: http://muzeumplsk.eu/t,82,album_torfowiska_magiczny_spektakl_przyrody.html.

fot. Sabina Sierpińska/Centrum Projektów Europejskich

Zabytkowy wagon kolejki wąskotorowej

fot. Sabina Sierpińska/Centrum Projektów Europejskich

Krajobraz torfowisk

3.04 Sztuka garncarstwa w uzdrowisku Muszyna

- **Nazwa projektu:** **Muszyna, Kamenica, Lipany – wzmocnienie transgranicznej współpracy w sferze dziedzictwa kulturowo-przyrodniczego**
- **Program:** **Program Interreg Polska-Słowacja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **3,3 mln euro**
- **Lider projektu:** **Miasto i Gmina Uzdrowiskowa Muszyna (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo małopolskie**

Muszyna to jedno z najbardziej malowniczych miast południowej Polski. Jeszcze przed II wojną światową, w latach 30. ubiegłego wieku, stała się miejscowością uzdrowiskową. Wtedy wykonano tu pierwsze odwierty źródeł mineralnych, które dziś są głównym bogactwem Muszyny. O smaku i zaletach tamtejszych wód można się przekonać w pijalniach wód mineralnych. Pijalnia „Antoni" znajduje się przy Al. Zdrojowej i jest czynna od maja do października.

fot. M.Zwierz/UMIGU Muszyna

Park Kultury i Dawnego Rzemiosła

Pijalnia „Milusia" mieści się przy ul. Piłsudskiego 23 i jest otwarta przez cały rok, z wyjątkiem poniedziałków. Z kolei pijalnię „Cechini", zlokalizowaną przy ul. Zazamcze 23, można odwiedzać we wszystkie miesiące roku od poniedziałku do soboty. Wstęp do wymienionych pijalni jest bezpłatny. Muszynę warto odwiedzić wtedy, gdy organizowany jest tam Festiwal Wód Mineralnych. Oprócz popijania zdrowej wody można wtedy posłuchać występów artystycznych na żywo i skorzystać z innych atrakcji przygotowanych na tę okazję.

Każdy, kto odwiedził Muszynę, wie, że ma ona do zaoferowania nie tylko bogatą w minerały wodę. Wizytówką miasta są parki i ogrody. Ogród sensoryczny, oddziałujący na wszystkie zmysły, można odwiedzić, wchodząc do niego od ul. Mściwujewskiego, powyżej sanatoriów uzdrowiskowych (wejście dogodne dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich lub rodzin z dziećmi) lub od strony pijalni wody mineralnej „Antoni" (wejście schodami na szczyt Suchej Góry). W ogrodzie jest strefa zapachu, dźwięku, dotyku, smaku, wzroku, ale też np. baśni oraz legend o Muszynie. Wejście do ogrodu magicznego prowadzi od strony pijalni „Antoni". Ogród ten wprowadza odwiedzających w świat mitów greckich i nazywany jest też „ogrodem miłości". W mieście znajdziemy również Muszyńskie Ogrody Biblijne, m.in. Ogród Historii Zbawienia, Ogród Krajobrazów Biblijnych oraz Dziecięcy Ogród Biblijny. W uzdrowisku można też zobaczyć wiele ciekawych zabytków, w tym ruiny zamku (zwane „Basztą"), barokowy kościół św. Józefa, Dom Starostów i Dom Straży.

Dzięki realizacji projektu, zatytułowanego „Muszyna, Kamenica, Lipany – wzmocnienie transgranicznej współpracy w sferze dziedzictwa kulturowo-przyrodniczego", którego słowackimi partnerami były Mesto Lipany i Obec Kamenica, oferta muszyńskich atrakcji poszerzyła się o **Dom Garncarza**. Powstał on w odbudowanym zabytkowym spichlerzu. Funkcjonuje tam warsztat, gdzie można dowiedzieć się, jak wyglądało rzemiosło dawnych mieszkańców Muszyny. Odwiedzającym daje on możliwość spróbowania własnych sił w garncarstwie, a nawet własnoręcznego wykonania glinianego dzieła. Dom znajduje się w Parku Kultury i Dawnego Rzemiosła ze wspaniałym ogrodem, po którym można spacerować cały rok, o każdej porze – oczywiście bezpłatnie. By wziąć udział w warsztatach, warto zadzwonić do Domu Garncarza pod numer telefonu 18 47 25 922.

Muszyna to także świetne miejsce dla rowerzystów. Mogą oni korzystać tu z wielu szlaków rowerowych, wśród których warto wymienić chociażby „Turystyczną Pętlę Muszyńską" o długości 29 km, „Dokrętkę" Turystycznej Pętli Muszyńskiej o długości 12 km oraz niemal 20 km szlak „Wokół Kotylniczego Wierchu". Dzięki projektowi z Muszyny można wybrać się rowerem także na Słowację. Do miejscowości Lipany prowadzi 33 km szlak, który został oznakowany w ramach projektu. Trasa przez 20 km wiedzie drogą asfaltową, a jej pozostała część została wytyczona polnymi i leśnymi ścieżkami.

fot. M.Zwierz/UMIGU Muszyna

Dom Garncarza w Muszynie

fot. M.Zwierz/UMIGU Muszyna

Warsztaty garncarskie

3.05 Historia wiejskiego przemysłu

Nazwa projektu: Przy wiejskiej drodze – w rytmie pracy dawnych zakładów przemysłowych i pracowni rzemieślniczych

Program: Program Interreg Polska-Słowacja 2014-2020

Dofinansowanie z UE: 1,4 mln euro

Lider projektu: Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej (Polska)

Lokalizacja w Polsce: województwo małopolskie

W Zubrzycy Górnej, przy granicy polsko-słowackiej (w okolicach Babiej Góry), można zwiedzić jeden z najstarszych w Polsce skansenów – **Muzeum – Orawski Park Etnograficzny Zubrzyca Górna**. Jego historia sięga wielu lat wstecz. W latach 30. XX w. dwór Moniaków wraz z terenem, gdzie dziś znajduje się skansen, został podarowany Skarbowi Państwa z intencją utworzenia w nim muzeum. Dwór, stanowiący serce skansenu, to dziś jego najważniejszy i najcenniejszy zabytek. W parku znajduje się ponad 60 obiektów, rozmieszczonych na 12 ha. Wśród nich można zobaczyć wiele chałup, kuźnię Jabłońskich, kilka zagród (m.in. Wontorczyka, Czarniaków), tartak, białą karczmę oraz dzwonnicę. Zabudowania pochodzą z XVIII-XX w. Najstarszy jest ten teren skansenu, gdzie usytuowany jest dwór Moniaków, którego historia sięga XVII w.

Większość budynków w skansenie stanowią obiekty mieszkalne. Tymczasem w rejonie Ziemi Sądeckiej i Orawy na obszarach wiejskich działało wiele zakładów przemysłowych oraz pracowni rzemieślniczych. Dzięki nim mieszkańcy mogli, szczególnie w okresie zimowym, funkcjonować niezależnie od miast. Obok zabudowań mieszkalnych prowadziły swoją działalność m.in. kuźnie, olejarnie czy magle. Takich obiektów w zubrzyckim skansenie było przez lata bardzo mało, głównie dlatego, że większość budynków tego typu oraz ich wyposażenie uległo zniszczeniu. Dzięki projektowi „Przy wiejskiej drodze – w rytmie pracy dawnych zakładów przemysłowych i pracowni rzemieślniczych" możemy dzisiaj zwiedzać w skansenie trzy nowe obiekty przemysłu wiejskiego – farbiarnię, magiel oraz zagrodę Pawlaka. Pierwsza z nich to rekonstrukcja zabytkowego murowanego budynku farbiarni Jana Kleina z Orawki, ostatniego śladu tego fascynującego zjawiska na Górnej Orawie. Magiel był odwzorowany na podstawie dokumentacji udostępnionej przez Muzeum Wsi Słowackiej w Martinie, ze względu na to, że na Orawie nie zachował się już żaden z tego typu obiektów. Z kolei w zagrodzie Pawlaka w Zubrzycy Górnej zaaranżowano przydomową pracownię stolarską oraz gonciarnię. Dzięki nowym obiektom muzeum zyskało możliwość stworzenia nowych ścieżek edukacyjnych, związanych z farbowaniem płócien i obróbką drewna. To też świetne zaplecze do prowadzenia warsztatów związanych z tymi rodzajami rzemiosła.

fot. Roman Ciok/Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej

Farbiarnia

Skansen w Zubrzycy Górnej jest otwarty od środy do piątku w godzinach 9:00-15:00, a w sobotę i niedzielę w godzinach 11:00-17:00. Więcej informacji o muzeum znajduje się na stronie www.orawa.eu.

Polskim partnerem projektu było **Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu**, które dzięki realizacji tego przedsięwzięcia zabezpieczyło i poddało konserwacji zabytki związane z dawną architekturą przemysłu wiejskiego, a później umiejscowiło je w Sądeckim Parku Etnograficznym – największym skansenie w Małopolsce. Na powierzchni 20 ha zgromadzono kilkadziesiąt budynków, w tym XVII-wieczny dwór szlachecki, folwark dworski oraz świątynię. Park zwiedzać można od wtorku do niedzieli w godzinach 10:00-18:00. Wejście jest zlokalizowane od ul. Długoszowskiego 83b oraz przez Miasteczko Galicyjskie – ul. Lwowska 226. Więcej informacji jest dostępnych na stronie www.muzeum.sacz.pl.

Słowackimi partnerami projektu byli: Slovenské národné múzeum v Bratislave, Múzeum oravskej dediny v Zuberci-Brestovej oraz Oravské múzeum v Dolnom Kubíne.

fot. Dominika Wachałowicz-Kiersztyn/Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej

W zagrodzie Pawlaka

fot. Dominika Wachałowicz-Kiersztyn/Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej

Zagroda Pawlaka z zewnątrz

3.06 Zjazd rowerem z Mosornego Gronia

- **Nazwa projektu:** **Babia Góra Trails**
- **Program:** **Program Interreg Polska-Słowacja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **689 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Gmina Zawoja (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo małopolskie**

W polskich górach nie brakuje miejsc do jazdy na rowerze, również tej wyczynowej, np. po trasach typu „singletrack". W ramach projektu „Babia Góra Trails", realizowanego w partnerstwie ze słowacką Obec Oravská Polhora, powstały kolejne trasy zjazdowe tego rodzaju. Nazwa projektu może być nieco myląca, ponieważ – jak wiadomo – w Babiogórskim Parku Narodowym nie można jeździć na rowerze, jednak Babią Górę można podziwiać, zjeżdżając ze zbocza masywu Mosornego Gronia, gdzie znajduje się większość tras podjazdowych i zjazdowych utworzonych w ramach projektu. W sumie po polskiej stronie jest ich 14,5 km. Połączenie ze Słowacją stanowi 5,2 km dwukierunkowy „singletrack", prowadzący szlakiem „Tabakowym".

W sumie powstały cztery nowe trasy zjazdowe. „Rydzowy" to zielona trasa zjazdowa dla początkujących o długości 1020 m (średnie nachylenie wynosi 5,8 proc., a spadek 60 m). Ma równą i utwardzoną nawierzchnię oraz łagodnie opada. Nie powinna sprawiać problemu żadnym rowerzystom. „Sokolica" to niebieska trasa zjazdowa dla średnio zaawansowanych. Ma utwardzoną i wygładzoną nawierzchnię, ale są tu sztuczne muldy, profilowane zakręty i „hopki". Mogą się też zdarzyć kamienie oraz korzenie. Jej długość to 4750 m (nachylenie wynosi 7,2 proc., a spadek to 340 m). „Wilcza Łapa" o długości 900 m (średnie nachylenie wynosi 9,4 proc., a spadek 85 m) to czerwona trasa dla zaawansowanych rowerzystów górskich (choć, jak na trasę czerwoną, uważana jest za łatwą). Są tam kamienie, korzenie, większe nachylenia oraz wąskie zakręty. Kolejna trasa to „Diablak". Nazwa w tym przypadku mówi sama za siebie, gdyż jest to czarna trasa zjazdowa dla ekspertów. Na długości 1700 m (średnie nachylenie wynosi aż 15 proc., a spadek 255 m) czekają na rowerzystów górskich sekcje korzeni, kamieni, skoki i tzw. dropy, czyli uskoki terenu.

Do szlaków zjazdowych prowadzą trzy ścieżki podjazdowe. „Podbłędnym" można dojechać do wszystkich czterech tras. Ma długość 1590 m (nachylenie wynosi 4,7 proc., a wznios 76 m). Trasą „Mosorny" dojedziemy do „Sokolicy", „Diablaka" oraz „Wilczej Łapy". Długość w tym przypadku to 3100 m (średnie nachylenie wynosi 4,8 proc., a wznios 175 m). Z kolei „Zimna Dziura" stanowi drogę podjazdową do tras „Sokolica" i „Diablak". Jej długość to 1520 m (średnie nachylenie wynosi 6,4 proc., a wznios 97 m).

Start ścieżek umiejscowiono w Zawoi Morgi. Zawoja to najdłuższa wieś w Polsce, dlatego warto zapamiętać, że trasy rozpoczynają się przy nieczynnym już Centrum Górskim Korona Ziemi. Znajduje się tam „dual pumptrack" z sekcją skoczni treningowych, ścieżka treningowa dla początkujących oraz duży parking, a także toalety, prysznice i myjki do rowerów.

Wybierając się do Zawoi, warto skorzystać z mapy ścieżek rowerowych **„Babia Góra Trails"**, dostępnej na stronie www.babiagoratrails.com. Są tam opisy wszystkich tras oraz przydatne dla rowerzystów namiary GPS.

fot. Urząd Gminy Zawoja

Ekstremalna jazda

fot. Urząd Gminy Zawoja

Rowerowa Babia Góra

3.07 Wędrowanie bez plecaka

- **Nazwa projektu: Wędrowanie bez plecaka – wykorzystanie i promocja zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego pogranicza**
- **Program: Program Interreg Polska-Słowacja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE: 558 tys. euro**
- **Lider projektu: Stowarzyszenie Euroregion Karpacki Polska (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce: województwo podkarpackie**

Lubicie chodzić po górach? Spędziliście setki godzin, spacerując po tatrzańskich szlakach i szukacie czegoś nowego? To może czas na Bieszczady, Beskid Niski lub Sądecki? To regiony Karpat na pograniczu polsko-słowackim, które wciąż pozostają dzikie oraz nie do końca odkryte. Jeśli chcecie je zwiedzić póki są mało znane, musicie się pospieszyć, ponieważ tamtejsze szlaki zostały niedawno opisane, a informacje o nich udostępnione na stronie www.wedrowaniebezplecaka.visitcarpathia.com, na której każdy znajdzie coś dla siebie. Jest z czego wybierać, bo zamieszczono tam przebieg w sumie 194 tras.

Zarówno aplikacja, jak i strona www powstały w ramach projektu „Wędrowanie bez plecaka – wykorzystanie i promocja zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego pogranicza", zrealizowanego w partnerstwie ze słowackim Karpatský Euroregión Slovensko-sever.

Dzięki wspomnianej witrynie internetowej można zapoznać się z lokalnymi atrakcjami turystycznymi, poszukać hoteli i innych miejsc noclegowych, zlokalizować parkingi, obiekty gastronomiczne oraz punkty medyczne. Wszystkie te informacje ułatwią nam wybór interesującej nas trasy wraz z gotowymi propozycjami hoteli i restauracji, których położenie można zobaczyć na mapie każdego szlaku i wybrać te najbardziej nam pasujące. Jeśli np. chcemy w górach spędzić 2-3 dni, to możemy wybrać się na zielony szlak Stróże – Przełęcz pod Cigielką. Liczy on

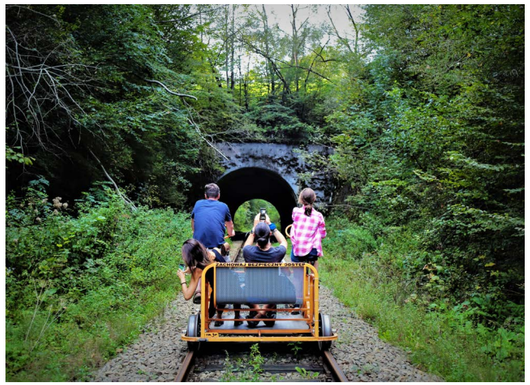

fot. Alena Nikolayevich/Stowarzyszenie Euroregion Karpacki Polska

Przejażdżka bieszczadzką drezyną rowerową

fot. Małgorzata Kawka/Stowarzyszenie Euroregion Karpacki Polska

Stoisko regionalne

niecałe 50 km i po drodze przecina zalesione Góry Grybowskie, pasmo Magury Małastowskiej oraz najwyższą część Beskidu Niskiego, czyli Hańczowskie Góry. Po drodze nie brakuje atrakcji. Można ugasić pragnienie w Pijalni Wód Mineralnych w Parku Zdrojowym w uzdrowisku Wysowa-Zdrój, a w niewielkiej odległości od trasy – w Kwiatoniu – zobaczyć jedną z piękniejszych na obszarze Beskidu Niskiego, wpisaną na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, cerkiew św. Paraskewy z XVII w. Przy szlaku znajduje się też Skansen Wsi Pogórzańskiej im. prof. Romana Reinfussa w Szymbarku. Mniej więcej w połowie trasy zlokalizowane jest schronisko PTTK im. Prof. Stanisława Gabryela.

Strona internetowa podpowiada, gdzie warto przenocować oraz zjeść posiłek. Znajdują się też na niej informacje na temat parkingów, dostępności wi-fi oraz udogodnień dla rodzin z dziećmi. Każdy szlak opisano poziomem trudności, wskazano najlepszą porę na wędrówkę, określono jego atrakcje przyrodnicze i kulturowe, a także stan techniczny. Zaproponowano wyposażenie przydatne w czasie wędrówki.

Zapytacie: ale jak mamy te informacje zabrać ze sobą na wycieczkę? Nic prostszego. W ramach projektu – oprócz strony internetowej – stworzono aplikację „Wędrowanie bez plecaka", która zawiera dokładnie te same dane. Co więcej, by z niej skorzystać, nie jest potrzebny Internet w górach, gdyż narzędzie to można wcześniej pobrać na telefon. Aplikacja jest dostępna nieodpłatnie w Google Play, App Store oraz Windows Store.

Osoby, które nie mają czasu na górskie wycieczki, a chcą poczuć namiastkę gór, mogą obejrzeć serial „Wędrowanie bez plecaka". Został on nagrany w ramach projektu i wyemitowany w TVP3, TVP Rzeszów oraz TVP Kraków. Produkcja ta jest dostępna na stronie http://www.telewizjaobiektyw.pl/serial-wedrowanie-bez-plecaka/.

fot. Adobe Stock

Na górskim szlaku

3.08 Szlak Kultury Wołoskiej

Nazwa projektu: **Szlak Kultury Wołoskiej**

Program: **Program Interreg Polska-Słowacja 2014-2020**

Dofinansowanie z UE: **1,5 mln euro**

Lider projektu: **Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia“ (Polska)**

Lokalizacja w Polsce: **województwo małopolskie, podkarpackie i śląskie**

Wołosi od wieków zamieszkiwali Karpaty, umacniając tam swoją kulturę, styl życia, rzemiosło i architekturę. Koncepcja Szlaku Kultury Wołoskiej zrodziła się na początku obecnego stulecia w Wiejskim Ośrodku Kultury w Ochotnicy Górnej, przy wsparciu miejscowego Oddziału Związku Podhalan oraz środowisk akademickich krakowskich uczelni. Po raz pierwszy zmaterializowała się w postaci opisu, map, plansz terenowych, a następnie publikacji naukowych w latach 2007-2008. Szlak Kultury Wołoskiej, będący rozszerzeniem obszaru działań na region całych Karpat w Polsce i na Słowacji, został wyznaczony w toku realizacji projektu, którego liderem było Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia”, a partnerami: Województwo Podkarpackie (Polska), Województwo Małopolskie (Polska), Związek Podhalan w Polsce (Polska), Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych DELTA PARTNER (Polska), Detská organizácia Fénix, o.z. Územná organizácia Snina (Słowacja), Regionálna rozvojová agentúra Svidník (Słowacja), Obec Oravská Polhora (Słowacja), Obec Malatiná (Słowacja) oraz Obec Zázrivá (Słowacja). Szlak ma strukturę wielolinearną, tj. nie ma jednej precyzyjnie wytyczonej ścieżki, lecz ogólny kierunek wyznaczony trasami pierwotnych wędrówek wołoskich. Szlak Kultury Wołoskiej jest świadectwem jedności górali otwartym dla wszystkich, którzy są zainteresowani kulturą i przyrodą pogranicza.

Na szlaku nie brakuje atrakcji. Fanów architektury szczególnie zaciekawią liczne bacówki, cały czas funkcjonujące. W **„Bacówce na Buczu”** w Górkach

fot. Józef Michałek

Mieszanie owiec w Koniakowie

fot. Sławomir Gibała

Folkowe spotkania na pasterskim szlaku, Wisłok Wielki

Wielkich można zasmakować regionalnych produktów, wytwarzanych tradycyjnymi metodami. Ciekawa **„Bacówka na Malince”** znajduje się w miejscowości Brenna Leśna. Jest to dwupołaciowy szałas z dachem opartym o podłoże. Niedaleko znajduje się gospodarstwo agroturystyczne „U Gazdy”, gdzie działa zagroda edukacyjna, w której prowadzone są warsztaty wyrobu sera, obróbki wełny i sianokosów. Warto tu zajrzeć wtedy, gdy organizowane są Mistrzostwa Górali Karpackich w Koszeniu Łąki Kosą oraz Mistrzostwa Polski Psów Pasterskich.

Kultura wołoska jest wyjątkowa. Chyba każdy choć raz w życiu miał okazję podziwiać tradycyjny strój pasterski, który nadal jest wykorzystywany szczególnie w wysokich partiach gór. Charakterystyczne jego elementy stanowią: ciupaga (niegdyś wykorzystywana do obrony stada zarówno przed dzikimi zwierzętami, jak i rabusiami), kierpce, czyli buty, kapelusz, spodnie, a u kobiet – korale oraz kwieciste spódnice.

Każdemu góralowi od najmłodszych lat towarzyszyła muzyka, ale nie jako dodatek do życia, lecz jego esencja. Na Szlaku Kultury Wołoskiej możemy odwiedzić wystawę poświęconą instrumentom ludowym Karpat. W tym celu warto zajrzeć do **Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury** w **Piwnicznej-Zdroju** przy ul. Rynek 11. Znajduje się tam kilkadziesiąt instrumentów (Karpaty mają największą liczbę instrumentów ludowych ze wszystkich obszarów górskich) i – co ciekawe – na każdym z nich można zagrać. Dla tych, którym zabraknie odwagi do zaprezentowania swoich umiejętności wirtuozerskich, przygotowana została prezentacja multimedialna z próbkami dźwięków poszczególnych instrumentów.

Kulturę wołoską wyróżnia też wyjątkowa kuchnia. W trakcie realizacji projektu w Piwnicznej-Zdroju odbyły się warsztaty kulinarne. W ich efekcie powstała prezentacja przepisów kulinarnych, dostępna na stronie projektu www.szlakwoloski.eu. Na tej witrynie internetowej znajdują się również informacje na temat szlaku, miejsc godnych odwiedzenia oraz wydarzeń, w których warto wziąć udział, żeby poczuć klimat wołoskiej kultury. Godne polecenia są również liczne publikacje, dostępne pod linkiem https://szlakwoloski.eu/publikacje, które przybliżają czytelnikom kulturę Wołochów oraz ich spuściznę.

3.09 Najstarszy ratusz województwa śląskiego

Nazwa projektu: **Budatín-Strumień: współpraca na pograniczu – etap 2**

Program: **Program Interreg Polska-Słowacja 2014-2020**

Dofinansowanie z UE: **966 tys. euro**

Lider projektu: **Žilinský samosprávny kraj (Słowacja)**

Lokalizacja w Polsce: **województwo śląskie**

Nie w Katowicach, nie w Zabrzu i nie w Dąbrowie Górniczej, ale w niewielkim Strumieniu, mieście liczącym zaledwie 3,6 tysiąca mieszkańców, znajduje się najstarszy ratusz w województwie śląskim. Powstał w 1628 roku, czyli niemal 150 lat po tym, gdy Strumień uzyskał prawa miejskie (w 1482 roku). Pierwotnie budynek miał dwie kondygnacje. Po pożarze miasta w 1793 roku został zrekonstruowany, a w XIX w. dobudowano trzecią kondygnację. Obecnie w ratuszu mieści się siedziba Urzędu Miejskiego, Rady Miejskiej i Urzędu Stanu Cywilnego. W piwnicach ratusza – wyremontowanych w 2010 roku w ramach pierwszego etapu projektu „Budatín-Strumień: współpraca na pograniczu" – znajduje się **Galeria pod Ratuszem**. Odbywają się w niej wystawy, wernisaże i spotkania. Galeria jest czynna w godzinach pracy urzędu. Informacje o aktualnych wystawach można uzyskać w Referacie Promocji i Rozwoju Urzędu Miasta pod numerem telefonu 33 85 70 182.

W drugim etapie projektu, realizowanego również przez Gminę Strumień, ratusz doczekał się remontu elewacji. Odświeżono okna i wymieniono pokrycie dachu. Całkowicie odnowiona została również sala sesyjna, która nie tylko zmieniła swój wygląd, ale i funkcjonalność. Teraz jest to nowoczesna sala multimedialna, gdzie oprócz sesji rady miasta odbywały się już m.in. seminaria poświęcone dziedzictwu kulturowemu i atrakcjom pogranicza polsko-słowackiego.

Atrakcji w gminie nie brakuje, bo w samym Strumieniu oprócz ratusza można zobaczyć także sanktuarium pw. św. Barbary. Kościół, znajdujący się obecnie przy ul. 1 Maja 9 pochodzi z XVIII w.

fot. Aleksandra Gierat/Centrum Projektów Europejskich

Galeria pod Ratuszem

fot. Urząd Miejski w Strumieniu

Ratusz w Strumieniu

Ufundował go syn króla Augusta III Mocnego – Albert. W 1945 roku świątynia doznała poważnych uszkodzeń w trakcie ostrzału, ale odbudowano ją niedługo później.

Ci, którzy chcą poznać historię Strumienia i regionu Śląska Cieszyńskiego, powinni wybrać się do Izby Regionalnej im. Mariana Wójtowicza, mieszczącej się w Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury przy ul. Młyńskiej 14. Po wizycie w Izbie warto udać się na spacer po tamtejszym parku. Działa w nim fontanna, w której tryska solanka jodowo-bromowa wydobywana w Zabłociu. Woda ta ma bardzo wysokie stężenie jodu (niemal 50-krotnie większe niż woda w Bałtyku), dlatego przesiadywanie na pobliskich ławeczkach może mieć pozytywne skutki dla zdrowia.

Te wszystkie oraz wiele innych zabytków – zarówno zlokalizowanych w gminie Strumień, jak i w Kraju Żylińskim – można znaleźć za pomocą aplikacji pełniącej rolę przewodnika, przygotowanej w ramach projektu. Zawiera ona ciekawe informacje na temat tamtejszych zabytków, a także wydarzeń w regionie pogranicza. Aplikację „PMZA Guide" można pobrać z Google Play dla urządzeń z Androidem oraz z App Store dla urządzeń z systemem iOS.

Jeśli zamiast aplikacji ktoś woli wydrukować sobie folder papierowy (lub uruchomić go na komputerze), to powinien zajrzeć na stronę https://ewt.slaskie.pl/media/files/cms/Biblioteka%20PL-SK/Budatin-Strumień%20-%20współpraca%20na%20pograniczu%2C%20etap%202/Folder_strumien_PL_31_07.pdf.

fot. Žilinský samosprávny kraj

Ekspozycja druciarstwa w zamku w Budatinie w Kraju Żylińskim

3.10 Historia protestantyzmu na Śląsku

Nazwa projektu: Razem wędrujemy już 500 lat

Program: Program Interreg Polska-Słowacja 2014-2020

Dofinansowanie z UE: 578 tys. euro

Lider projektu: Cirkevný zbor Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku Dolný Kubín (Słowacja)

Lokalizacja w Polsce: województwo śląskie

Kiedy 31 października 1517 roku Marcin Luter wywiesił na drzwiach katedry w Wittenberdze 95 tez przeciwko praktyce sprzedaży odpustów przez kościół zachodni, zapewne nie zdawał sobie sprawy, jak wielki wpływ będzie miało to wydarzenie na historię Europy. Projekt „Razem wędrujemy już 500 lat" został zrealizowany z okazji jubileuszu 500-lecia reformacji, by upamiętnić wydarzenia, które złączyły losy Śląska Cieszyńskiego i Orawy.

Polskim partnerem tej inicjatywy była **Parafia Ewangelicko-Augsburska w Cieszynie**. W należącym do niej Kościele Jezusowym znajdują się – odrestaurowane w ramach przedsięwzięcia – zabytkowe płyty nagrobne z XVIII i początku XIX w. Przy Pl. Kościelnym 6 mieści się parafialne **Muzeum Protestantyzmu**. Zostało ono wzbogacone o kolejne wystawy, na których prezentowane są eksponaty oraz zabytki związane z luteranizmem i protestantyzmem. Zwiedzanie muzeum jest możliwe po uprzednim uzgodnieniu terminu z kancelarią parafii lub pod adresem mailowym: muzeumprotestantyzmu@luteranie.pl lub telefonicznie pod numerami telefonów: 502 495 835, 33 857 96 69.

fot. Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

Ekspozycja w Muzeum Protestantyzmu w Cieszynie

fot. Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

Zabytkowe płyty epitafijne

Dzięki projektowi powstał przewodnik po miejscach, które dla historii reformacji obu regionów są szczególnie ważne. Oprowadza on po „Ewangelickim szlaku Śląska Cieszyńskiego". Znalazło się na nim Bielsko-Biała z kościołem im. dra Marcina Lutra z końcówki XVIII w. i Szkołą Podstawową nr 10 Towarzystwa Szkolnego im. Mikołaja Reja z 1870 roku – szkoła ewangelicka. W mieście tym, na pl. ks. Marcina Lutra, znajduje się jedyny w Polsce pomnik reformatora. Na południowych obrzeżach Bielska-Białej, nieopodal czerwonego szlaku do schroniska „Stefanka" na Koziej Górze, warto odwiedzić stół ołtarzowy „Jan" będący jednym z „leśnych kościołów", gdzie w okresie kontrreformacji (lata 1654-1709) ewangelicy ze Śląska Cieszyńskiego potajemnie odprawiali nabożeństwa. Inny przykład takiego obiektu stanowi blok skalny „Do wiary", położony w widłach potoku Leśna i u stóp Kościelca. Na szlaku znajduje się również Kościół Jezusowy w Cieszynie i Muzeum Protestantyzmu. Przewodnik opowiada też o kościołach w mniejszych miejscowościach, takich jak np.: Brenna, Drogomyśl, Dzięgielów, Goleszów, Istebna czy Ustroń (gdzie na zboczu Równicy znajduje się kolejny leśny kościół „Kamień na Równicy") lub Wisła (z leśnym kościołem „Kamień na Bukowej").

Przewodnik „Od Reformacji do dziś na Śląsku Cieszyńskim i Orawie" można pobrać ze strony https://ecavdk.webnode.sk/_files/200000262-8e7018f660/Od%20reform%C3%A1cie%20po%20dne%C5%A1ok%20Te%C5%A1%C3%ADnskym%20Sliezskom%20a%20Oravou.pdf.

fot. Cirkevný zbor Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku Dolný Kubín.

Publikacja wydana w ramach projektu

W ramach projektu powstała jeszcze jedna niezwykle ważna publikacja, opowiadająca o księdzu Jerzym Trzanowskim. Jest on nazywany słowiańskim luteraninem, ponieważ odegrał ważną rolę w rozwoju luteranizmu w Europie Środkowej. Urodził się w Cieszynie, ale swoje miejsce na ziemi znalazł na terenie dzisiejszej Słowacji. Głównie tam wydawał swoje druki teologiczne, które przez wieki wspierały śląskich, czeskich oraz słowackich luteran, również w najtrudniejszych czasach kontrreformacji. Publikację „Śladami Jerzego Trzanowskiego" można pobrać ze strony https://ecavdk.webnode.sk/_files/200000263-3665a3770b/Cesty%20Juraja%20Tranovskeho.pdf.

3.11 Szlak Maryjny

- **Nazwa projektu:** **Szlak Maryjny (Światło ze Wschodu)**
- **Program:** **Program Interreg Polska-Słowacja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **3,3 mln euro**
- **Lider projektu:** **Prešovský samosprávny kraj (Słowacja)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo małopolskie i podkarpackie**

Miejsca święte od początków historii człowieka były ośrodkami, w których w szczególny sposób koncentrowało się religijne życie społeczeństw. Pielgrzymki do tych miejsc – ośrodków kultu religijnego – przyczyniły się do rozwoju horyzontu poznawczego, kulturowo-cywilizacyjnego i geograficznego społeczeństw.

W ostatnim dwudziestoleciu obserwuje się rozwój pielgrzymowania oraz podróży o motywach religijno-poznawczych. Tylko do katolickich sanktuariów o zasięgu międzynarodowym na świecie pielgrzymuje ponad 200 milionów pątników rocznie. Do trzech najważniejszych w średniowieczu ośrodków pielgrzymkowych: Jerozolimy, Rzymu i Santiago de Compostela, w ciągu wieków dołączyły nowe sanktuaria związane z kultem maryjnym i objawieniami Najświętszej Maryi Panny (m.in. Guadalupe w Meksyku, Aparecida w Brazylii, Paryż, La Salette i Lourdes we Francji, Jasna Góra, Licheń i Gietrzwałd w Polsce, Mariańska Hora na Słowacji).

Wyznaczony w ramach projektu „Szlak Maryjny (Światło ze Wschodu)" zwraca uwagę nie tylko na aspekty religijne pogranicza polsko-słowackiego, umożliwia również prezentację walorów przyrodniczo-kulturowych. Dzięki niemu odkrywać można nowe miejsca i obiekty. To z kolei może pomóc w rozwoju infrastruktury turystycznej, podniesieniu walorów turystycznych oraz większej rozpoznawalności miejscowości i obszarów z nimi związanych.

fot. Krzysztof Zieliński/Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego

Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej, Haczów

Na szlaku znajduje się ponad 100 obiektów związanych z kultem maryjnym, które zostały zaprezentowane w wydanych w ramach projektu przewodnikach: http://ewt.podkarpackie.pl/attachments/article/830/Szlak%20Maryjny%20przewodnik.pdf (obejmujący opisy 113 obiektów z pogranicza polsko-słowackiego), www.maryjny.pl/files/przewodnik-web.pdf (obejmujący 40 obiektów).

Dla tych, którzy chwilowo nie mają czasu na wycieczkę **Szlakiem Maryjnym**, przygotowano w ramach projektu spacery wirtualne – przedsmak tego, co mogą zobaczyć w większości lokalizacji. W przygotowanych spacerach wirtualnych można znaleźć nie tylko opisy obiektów sakralnych, zdjęcia panoramiczne, zdjęcia detali, mapki, lokalizację GPS, ale również adresy, godziny odprawiania mszy świętych i inne przydatne wskazówki:
www.szlakmaryjny.podkarpackie.pl
(obiekty z województwa podkarpackiego)
www.szlak.maryjny.pl
(obiekty znajdujące się głównie w województwie małopolskim)

fot. Preszowski Kraj Samorządowy

Sanktuarium Nawiedzenia NMP na Górze Mariackiej, Levoča

fot. Preszowski Kraj Samorządowy

Obrzęd/Sanktuarium Nawiedzenia NMP na Górze Mariackiej, Levoča

fot. Adobe Stock

Sanktuarium Matki Bożej „Myłoserdia Dweri" w Jarosławiu

fot. Krzysztof Zieliński/Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego

Ołtarz w Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia – Pani Ziemi Sanockiej

PL-BY-UA
2014-2020

Funded by
the European Union

Polska-Białoruś-Ukraina

Program Współpracy Transgranicznej
Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020

fot. Michał Zabokrzycki/Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Drohiczynie

Na pograniczu Polski, Białorusi i Ukrainy już od 16 lat funkcjonuje program współpracy, który wspiera transgraniczne procesy rozwojowe oraz przyczynia się do poprawy jakości życia mieszkańców po obu stronach wschodniej granicy Polski. Fundusze na program pojawiły się wraz z wejściem naszego kraju do Unii Europejskiej, a pierwsza edycja nosiła nazwę Program Sąsiedztwa Polska-Białoruś-Ukraina INTERREG III A/TACIS CBC 2004-2006. Efektem pierwszych lat współpracy samorządów, miast czy instytucji publicznych było 167 wspólnych projektów z unijnym wsparciem blisko 46 mln euro. W perspektywie 2007-2013 wkład UE przekroczył już 186 mln euro, a dofinansowanie projektów wzrosło do 90 proc. W ramach drugiej edycji programu (Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa) podpisanych zostało 117 umów grantowych, w tym po raz pierwszy na realizację dużych projektów infrastrukturalnych.

W perspektywie 2014-2020 program działa w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (EIS). EIS wspiera zrównoważony rozwój wzdłuż zewnętrznych granic Unii Europejskiej, pomaga zmniejszać różnice w standardach życia i rozwiązywać wspólne transgraniczne wyzwania. Pod względem całkowitego budżetu (ok. 200 mln euro) Program Polska-Białoruś-Ukraina jest największym programem transgranicznym na lądowych granicach Unii Europejskiej.

Projekty w obecnym programie realizowane są w zakresie czterech celów tematycznych.

Pierwszy z nich – „Promocja kultury lokalnej i zachowanie dziedzictwa historycznego" – związany jest z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego oraz historycznego regionów przygranicznych. W tym aspekcie ważne jest wzmacnianie powiązań kulturowych oraz współpraca w zakresie poprawy wizerunku i atrakcyjności regionów. Przygotowując program, uznano, że to właśnie turystyka jest tym sektorem, który ma szanse generować przychody i zatrudnienie w regionach. Wśród priorytetów znalazła się zarówno promocja kultury lokalnej oraz historii, jak i promocja, a także zachowanie dziedzictwa naturalnego. Wśród pożądanych przedsięwzięć znalazły się m.in. wspólne projekty promujące walory turystyczne oraz ukierunkowane na tworzenie produktów turystycznych, poprawę stanu obiektów turystycznych, promocję rzemiosła i rękodzieła, inwestycje w infrastrukturę środowiskową, budowę i modernizację infrastruktury, obejmującej np. ścieżki rowerowe czy szlaki turystyczne.

Drugi cel tematyczny w programie stanowi „Poprawa dostępności regionów, rozwoju trwałego i odpornego na klimat transportu oraz sieci i systemów komunikacyjnych". Szczególną uwagę poświęcono w nim rozwojowi dróg lokalnych. Skupiono się również na integracji różnych form transportu i przewoźników. W tym celu określono dwa priorytety: pierwszy to „Poprawa i rozwój usług transportowych oraz infrastruktury", a drugi – „Rozwój infrastruktury technologii informacyjno-komunikacyjnych".

Trzeci cel tematyczny dotyczy wspólnych po obu stronach granicy wyzwań w obszarze bezpieczeństwa i ochrony. Jego realizacja służy przede wszystkim poprawie jakości życia mieszkańców poprzez ułatwienie dostępu do ochrony zdrowia, przeciwdziałanie chorobom, ale również rozwój usług społecznych i rynku pracy (w tym walka z bezrobociem). W ramach celu sprecyzowano dwa priorytety. Pierwszy – „Wsparcie dla rozwoju ochrony zdrowia i usług socjalnych" – koncentruje się na wspólnych inicjatywach przyczyniających się do rozwoju zdrowia publicznego, polepszenia dostępu do opieki zdrowotnej i rozwoju usług socjalnych. Drugi priorytet – „Podejmowanie wspólnych wyzwań związanych z bezpieczeństwem" – skupia się na przedsięwzięciach związanych z poprawą bezpieczeństwa użytkowników sieci transportowej, przeciwdziałaniem i zapobieganiem oraz radzeniem sobie ze skutkami katastrof ekologicznych i klęsk żywiołowych, jak również zwalczaniem oraz zapobieganiem przestępczości.

Ostatni, czwarty, cel tematyczny – „Promocja zarządzania granicami oraz bezpieczeństwem na granicach, zarządzanie mobilnością i migracjami" – dotyczy inicjatyw dążących do przejrzystości oraz efektywności procedur celnych i odprawy granicznej. W efekcie przekraczanie granic ma być bezpieczniejsze, a także sprawniejsze. Cel jest realizowany w ramach dwóch priorytetów. Pierwszy dotyczy wsparcia na rzecz efektywności i bezpieczeństwa granic, w tym np. adaptacji i rozbudowy przejść granicznych dla ruchu pieszego oraz rowerowego, jak również poprawy infrastruktury na przejściach granicznych i ich wyposażenia. Drugi priorytet koncentruje się na poprawie operacji zarządzania granicami, procedur celnych i wizowych. W tym przypadku priorytetowe są przedsięwzięcia stwarzające możliwość przyspieszenia odpraw podróżnych, ułatwiające przekraczanie granic oraz zwiększające przejrzystość procedur.

Program skierowany jest do polskich, ukraińskich i białoruskich regionów przygranicznych. W Polsce są to podregiony: białostocki, łomżyński i suwalski (w województwie podlaskim), ostrołęcko-siedlecki (w województwie mazowieckim), bialski, chełmsko-zamojski, puławski i lubelski (w województwie lubelskim) oraz krośnieński, przemyski, rzeszowski i tarnobrzeski (w województwie podkarpackim). Na Białorusi program realizowany jest w obwodach: grodzieńskim, brzeskim oraz obwodach przyległych: mińskim (łącznie z miastem Mińsk) oraz homelskim. Na Ukrainie programem objęte są obwody: lwowski, wołyński, zakarpacki oraz obwody przyległe: rówieński, tarnopolski, iwanofrankowski.

Program Polska-Białoruś-Ukraina to nie tylko nabory wniosków (zainteresowanie wnioskodawców zawsze znacznie przekracza dostępny budżet), wdrażanie i monitorowanie projektów. Od wielu lat rozwijana jest inicjatywa integracji dzieci i młodzieży z trzech państw z okazji Dnia Europejskiej Współpracy, prowadzona jest współpraca praktyków i naukowców, udział w forach ekonomicznych w ramach Transgranicznej Akademii Rozwoju, a także funkcjonuje Transgraniczne Forum Dziennikarzy.

Wspólny Sekretariat Techniczny, ul. Domaniewska 39A, 02-672 Warszawa, tel. 22 378 31 79,
e-mail: pbu@pbu2020.eu, https://www.pbu2020.eu/pl

4.01 Wycieczki po sztetlach

- **Nazwa projektu:** **Shtetl Routes. Obiekty Żydowskiego Dziedzictwa Kulturowego w turystyce transgranicznej**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2007-2013**
- **Dofinansowanie z UE:** **412 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN" (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo lubelskie, podkarpackie i podlaskie**

„Sztetl" w jidysz oznacza małe skupisko miejskie, w którym przeważająca grupa mieszkańców to Żydzi. Takie miasteczka przez wiele lat były charakterystycznym elementem wschodniej Europy. Niestety jeszcze do niedawna o żydowskiej historii wielu miast na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim pamiętali jedynie ich mieszkańcy. Szansę na pokazanie tej historii szerszemu gronu odbiorców dał projekt, w ramach którego wytyczono szlaki prowadzące przez żydowskie miasta, stworzono aplikację zabierającą w multimedialną podróż przez 60 miast i miasteczek pogranicza oraz przygotowano modele 3D niektórych z nich, pokazujące jak te miejscowości wyglądały w czasach, kiedy określano je mianem „sztetl".

fot. Adobe Stock

Cmentarz Żydowski w Tyszowcach

Aplikację do wirtualnej podróży można pobrać ze strony www.shtetlroutes.eu/pl/3d-historical-towns-shtetl-routes-virtual-tour-through-the-forgotten-continent/. Znajduje się w niej 15 cyfrowych modeli 3D historycznych miast pogranicza Polski, Białorusi i Ukrainy. Wśród nich znalazł się m.in. Biłgoraj, założony w 1587 roku. Od początku mogli osiedlać się tutaj zarówno Polacy, Rusini, jak i Żydzi. Ci ostatni otrzymali odrębny przywilej w 1616 roku (potwierdzony 18 lat później), dzięki któremu mieli prawo posiadania bożnicy oraz innych budynków gminnych, cmentarza, a także nabywania i sprzedawania nieruchomości. Z przewodnika po żydowskiej historii miasta można skorzystać na stronie www.shtetlroutes.eu/pl/bilgoraj-przewodnik/.

W aplikacji znajdziemy też wizualizację dawnego Knyszyna. Miejscowość otrzymała prawa miejskie w 1568 roku. Nieco ponad 100 lat później Żydzi utworzyli tu własną dzielnicę, gdzie powstała synagoga, mykwa oraz rytualna rzeźnia. Więcej informacji można znaleźć na stronie www.shtetlroutes.eu/pl/knyszyn-przewodnik/.

Na stronie www.shtetlroutes.eu, stworzonej w ramach projektu „Shtetl Routes. Obiekty Żydowskiego Dziedzictwa Kulturowego w turystyce transgranicznej", dostępnej w pięciu językach, oprócz wizualizacji miast można znaleźć także szlaki tematycznie związane z historią Żydów z pogranicza trzech państw. Podróż śladami sławnych rabinów z Ostroga do Lublina zabiera turystów na wycieczkę po miejscach, gdzie kształcili się i wykładali swe nauki uczeni w Torze. Trasa opracowana jest w trzech wariantach. Najkrótsza liczy 415 km, wiedzie od Ostroga, przez Krzemieniec, Dubno, Włodzimierz Wołyński, Luboml, Chełm, do Lublina. Druga, z Tykocina, przez Lublin, do Ostroga, liczy 617 km. Najdłuższa prowadzi od Ostroga, przez Dubno, Brody, Jampol, Żółkiew, Bełz, Szczebrzeszyn, do Lublina i mierzy aż 749 km. Nie ma przypadku w tym, że każda z tras wiedzie przez Ostróg. Miasto to między XVI a XVIII w. zapracowało na pozycję centrum nauczania talmudycznego. W I Rzeczpospolitej funkcjonowała tu jedna z najsławniejszych jesziw (rodzaj wyższej szkoły talmudycznej dla nieżonatych studentów). Druga z nich, do której zjeżdżali się uczeni z kraju, Niemiec i Czech, mieściła się w Lublinie.

Na stronie znajdziemy też mnóstwo innych propozycji wycieczek. Wśród nich np. szlak po hebrajskich drukarniach czy podróż śladami żydowskich malarzy, poetów oraz sportowców.

Partnerami projektu byli: Yanka Kupala State University of Grodno (Białoruś), Navahrudak Museum of History and Regional Studies (Białoruś), Centre for Social and Business Initiatives in Yaremche (Ukraina) and Rivne Marketing Research Centre (Ukraina).

fot. Centrum Projektów Europejskich

Synagoga w Szczebrzeszynie

fot. Centrum Projektów Europejskich

Synagoga w Szczebrzeszynie – wnętrze

4.02 Dzikie zwierzęta w Zamościu

- **Nazwa projektu:** **Modernizacja ogrodów zoologicznych w Zamościu i Łucku oraz opracowanie koncepcji utworzenia strefy rekreacji w Rzeszowie w celu rozwoju transgranicznej kwalifikowanej turystyki przyrodniczej**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2007-2013**
- **Dofinansowanie z UE:** **2,3 mln euro**
- **Lider projektu:** **Miasto Zamość (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo lubelskie i podkarpackie**

ZOO w Zamościu to jedyne tego typu miejsce w województwie lubelskim i jedno z nielicznych we wschodniej Polsce. Jego historia sięga 1918 roku, kiedy to profesor Stefan Miler założył w Państwowym Męskim Gimnazjum pierwszy w Polsce i wyjątkowy również na skalę europejską szkolny ogród zoologiczny. Na początku mieszkały w nim jedynie żółwie oraz zaskrońce. Dziś w ZOO można zobaczyć ssaki (m.in. tygrysy, wielbłądy, panterę, małpy, niedźwiedzia, lwa), ptaki (np. papugi, czaple, ibisy i pelikany), gady (wśród nich gekony, legwany, krokodyle, warany oraz pytony), płazy (drzewołazy, rzekotkę i wiosłonoga), ryby (szczelinowce, płaszczkę, gupiki), a także stawonogi (kilka gatunków ptaszników, tarantuli oraz szewrona). Zlokalizowana jest tam również motylarnia.

W ogrodzie zoologicznym organizowane są także lekcje oraz konkursy plastyczne i wokalne. Inicjowane są takie wydarzenia, jak „ZOO nocą", „Wieczór marzeń w zamojskim ZOO", „Walentynki" oraz ferie i wakacje w ZOO. Zwiedzając ogród można wypić kawę w tutejszej kawiarence (czynnej od maja do końca września), zjeść pierogi w znajdującej się na terenie ogrodu Pierogarni Zamojskiej lub Safari Burgery – w Safari ZOO. Jest tu też park linowy.

Od listopada do lutego ZOO jest czynne w godzinach 9:00-15:00, w marcu i październiku od 9:00 do 16:00, a od kwietnia do września można je zwiedzać w godzinach 9:00-18:00. Ogród jest nieczynny w poniedziałki. Na najmłodszych, którzy nie są w stanie zobaczyć wszystkich atrakcji na piechotę, czekają wózki, które można wypożyczyć w przystępnych cenach. Rodziny, które chciałyby dowiedzieć się trochę więcej o mieszkańcach ogrodu zoologicznego, mogą skorzystać z usług przewodnika, który nie tylko przedstawi ciekawostki, ale i odpowie na najbardziej nurtujące pytania. Zwiedzanie trwa ok. godziny. Trzeba jednak się wcześniej umówić pod numerem telefonu 84 639 34 79. Więcej praktycznych informacji oraz wirtualne zwiedzanie ZOO jest dostępne na stronie: www.zoo.zamosc.pl.

fot. Centrum Projektów Europejskich

W zamojskim ZOO

Dzięki projektowi „Modernizacja ogrodów zoologicznych w Zamościu i Łucku oraz opracowanie koncepcji utworzenia strefy rekreacji w Rzeszowie w celu rozwoju transgranicznej kwalifikowanej turystyki przyrodniczej" zamojskie ZOO wzbogaciło się o nowe pawilony z wybiegami i stawami, wybiegi dla niedźwiedzi oraz multimedialne urządzenia, dzięki którym zwiedzanie stało się jeszcze bardziej atrakcyjne. Pojawiły się tam hot-spoty, multimedialne tablice, informator oraz multimedialne przewodniki.

Partnerami projektu byli Executive Committee of Lutsk City Council (Ukraina) oraz Gmina Miasto Rzeszów (Polska).

fot. Centrum Projektów Europejskich

W zamojskim ZOO

fot. Centrum Projektów Europejskich

W zamojskim ZOO

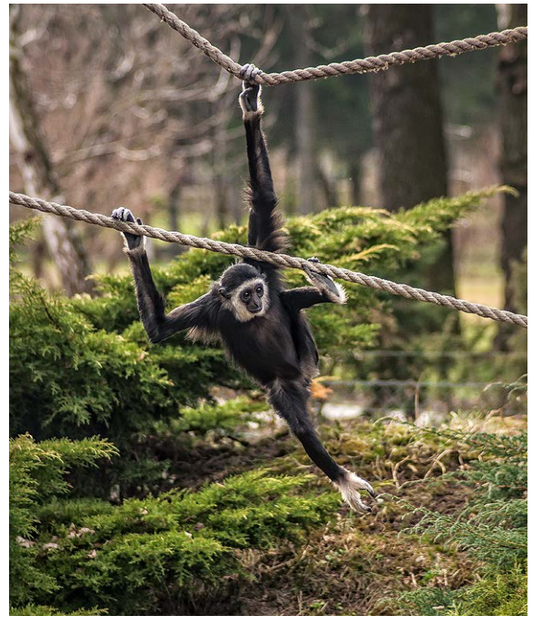

fot. Centrum Projektów Europejskich

W zamojskim ZOO

4.03 Historyczne uzdrowisko na pograniczu

- **Nazwa projektu:** **Rozwój miejscowości uzdrowiskowych Horyńca-Zdrój i Morszyna szansą na aktywizację pogranicza polsko-ukraińskiego**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2007-2013**
- **Dofinansowanie z UE:** **3,9 mln euro**
- **Lider projektu:** **Gmina Horyniec-Zdrój (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo podkarpackie**

W województwie podkarpackim, w powiecie lubaczowskim, tuż przy granicy z Ukrainą, leży wieś Horyniec-Zdrój (w XVIII-XIX w. było to miasteczko). Od 1976 roku posiada ona status miejscowości uzdrowiskowej. Lecznicze właściwości tutejszych wód znane są od dawna. W pobliskiej wiosce Podemszczyzna wydobywana jest horyniecka borowina, którą wykorzystuje się do leczenia zwyrodnień stawów, chorób reumatycznych i kręgosłupa. Z kolei horynieckie wody siarkowe leczą trądzik, łuszczycę i pomagają w przypadku chorób zwyrodnieniowych.

Niektóre źródła podają, że bywała tu królowa Marysieńka, a nawet sam król Jan III Sobieski. Jednak dopiero na XIX w. datuje się powstanie uzdrowiska, kiedy to Aleksander Poniński w drewnianym budynku stworzył w tej lokalizacji pierwszy zakład kąpielowy z trzema kabinami

fot. Adobe Stock

Park Zdrojowy w Horyńcu-Zdroju

fot. Centrum Projektów Europejskich

Pijalnia Wód w Parku Zdrojowym

wyposażonymi w wanny. Początkowo woda czerpana była z dwóch źródeł – jedno z nich zasilało wanny, a drugie służyło do picia. W tym czasie nie było tutaj typowych domów uzdrowiskowych. Kuracjusze spali w karczmie, klasztorze lub u gospodarzy. Dopiero w XX w. uruchomiono uzdrowisko w posiadłości dworskiej, a tam, gdzie biły lecznicze źródła, utworzono park zdrojowy. W latach 30. ubiegłego wieku we wsi działało już 16 pensjonatów. Większość niestety nie przetrwała II wojny światowej. Tuż po niej zabiegi odbywały się w domach. Dopiero w 1957 roku została przywrócona działalność uzdrowiskowa na szeroką skalę. Powstawały kolejne zakłady lecznicze, sanatoria, centrum uzdrowiskowe oraz dom zdrojowy.

Za sprawą projektu „Rozwój miejscowości uzdrowiskowych Horyńca-Zdrój i Morszyna szansą na aktywizację pogranicza polsko-ukraińskiego" w 2015 roku w Horyńcu-Zdroju zrewitalizowano **Park Zdrojowy**. Powstały w nim drewniane mostki, amfiteatr, pijalnia wód, place z fontannami, skatepark oraz ścieżki. Posadzono też nowe rośliny.

Na kuracjuszy i turystów czeka tu nie tylko lecznicza woda, ale też wiele zabytków. Pałac Ponińskich swój obecny wygląd zyskał w latach 1905-1912. Wcześniej w tym miejscu stał dwór Telefusów z XVII w. Od 1969 roku w pałacu siedzibę miało sanatorium „Metalowiec" – dziś „Bajka". Warto zobaczyć Teatr Dworski, który powstał w połowie XIX w. Niegdyś swoje spektakle odgrywały w nim zespoły z Wiednia i Lwowa. Budynek został dwukrotnie zniszczony podczas obu wojen światowych. Za każdym razem był odbudowywany. Dziś swoją siedzibę ma tu Gminny Ośrodek Kultury, a także punkt informacji turystycznej. W XIX w. we wsi wybudowano Kościół Zdrojowy. Pierwotnie była to kaplica dworska, później cerkiew, a dziś – po rozbudowaniu – jest to kościół pw. bł. Jakuba Strzemię. Jeszcze starszy jest kościół i klasztor franciszkanów. Wybudowano go w XVIII w. Budowla ma charakter obronny – posiada grube na 2,5 m ściany, mur oraz fosę.

Partnerami projektu były Morshyn Town Council (Ukraina) oraz Agency of Regional Development and European Integration (Ukraina).

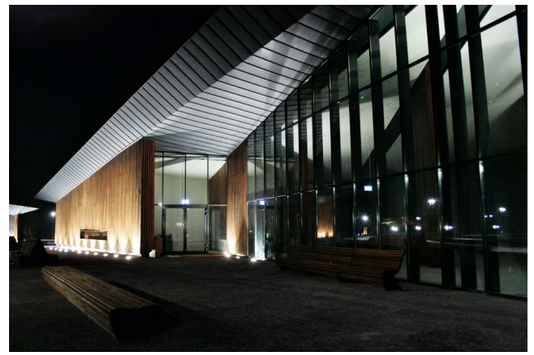

fot. Centrum Projektów Europejskich

Pijalnia Wód w Parku Zdrojowym

4.04 Pielgrzymka do cudownego obrazu

- **Nazwa projektu:** **Skarby pogranicza – ochrona dziedzictwa kulturowego**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2007-2013**
- **Dofinansowanie z UE:** **3,5 mln euro**
- **Lider projektu:** **Towarzystwo Jezusowe Dom Zakonny w Starej Wsi (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo podkarpackie**

Stara Wieś w województwie podkarpackim leży ok. pół godziny drogi samochodem od Krosna. Początki wsi sięgają aż 1359 roku, kiedy to król Kazimierz Wielki nadał tutejszej osadzie akt lokacyjny. Bez wątpienia największym zabytkiem miejscowości jest **Bazylika Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny**. Została wybudowana w latach 1730-1760. Budową świątyni i przyległego do niej klasztoru zajmowali się ojcowie paulini.

W 1760 roku, podczas uroczystości poświęcenia budynku, w świątyni pojawił się cudowny obraz Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny ze starego kościoła starowiejskiego. Legenda głosi, że obraz zaginął i odnalazł się na drzewie. Już w XVII w. powszechne były pielgrzymki wiernych, którzy chcieli oddać cześć Maryi.

W XIX w. klasztor przejęli jezuici, którzy mieszkają w nim do dziś. W drugiej połowie XIX w. dokonano uroczystej koronacji cudownego obrazu. W 50. rocznicę tego wydarzenia do świątyni przybyło 100 tysięcy wiernych. Niestety w 1968 roku nieznany sprawca podpalił obraz (Instytut Pamięci Narodowej w XXI w. potwierdził, że za spalenie obrazu odpowiadał Urząd Bezpieczeństwa i uznał ten czyn za zbrodnię komunistyczną). Po tym wydarzeniu, w latach 70. ubiegłego wieku, stworzono kopię cudownego obrazu, a koronacji dokonał sam kardynał Stefan Wyszyński.

Świątynia w Starej Wsi od wieków jest celem pielgrzymek. Do dziś w czasie uroczystości Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny do bazyliki przybywają tłumy. Wśród wielu grup tradycyjnie, co roku, od stuleci, przybywają tutaj wierni z Humennego na Słowacji oraz mieszkańcy podrzeszowskiego

fot. Centrum Projektów Europejskich

Bazylika Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Starej Wsi

Tyczyna. Zdarzasię, że jezuici udzielają nawet dziewięć tysięcy komunii świętych podczas sierpniowego odpustu.

Choć bazylika zawsze była celem pielgrzymek, to nie cieszyła się popularnością wśród turystów. By to zmienić, w toku realizacji projektu „Skarby pogranicza – ochrona dziedzictwa kulturowego" zbudowano parking dla turystów i pielgrzymów oraz miejsce, gdzie można zjeść coś dobrego. Renowacji doczekał się dziedziniec, jak również organy piszczałkowe w bazylice. Na turystów i pielgrzymów czeka, stworzony w ramach projektu, **Ogród Biblijny**. Warto w nim zobaczyć rzeźby z piaskowca, przedstawiające ponad 20 scen biblijnych oraz miasta z czasów Chrystusa, grotę w Betlejem i Górę Wniebowstąpienia.

Przy świątyni zlokalizowane jest też muzeum, które można zwiedzać od poniedziałku do soboty. Znajdują się w nim m.in. szczątki spalonego obrazu. Więcej informacji udostępnionych zostało na stronie https://starawies.jezuici.pl/.

Partnerami projektu byli National Historical and Architectural Reserve of Zhovkva City (Ukraina) oraz Gmina Brzozów (Polska).

fot. Centrum Projektów Europejskich

Drewniana kapliczka

fot. Centrum Projektów Europejskich

Organy po renowacji

fot. Centrum Projektów Europejskich

Bazylika widziana z zewnątrz

fot. Centrum Projektów Europejskich

W trakcie prac budowlanych w ramach projektu

4.05 Brama do Puszczy Białowieskiej

Nazwa projektu: **Zintegrowany projekt wsparcia sektora turystycznego pogranicza polsko-białoruskiego**

Program: **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2007-2013**

Dofinansowanie z UE: **840 tys. euro**

Lider projektu: **Gmina Miejska Hajnówka (Polska)**

Lokalizacja w Polsce: **województwo podlaskie**

Hajnówka to druga, po Białowieży, najbardziej znana miejscowość położona w pobliżu Puszczy Białowieskiej. Jej historia sięga XVI w., kiedy to w miejscu dzisiejszego miasta powstała osada strażnika leśnego. Później stanowiła siedzibę Straży Hajnowskiej, której zadaniem była ochrona puszczy, jako dobra królewskiego, przed złodziejami drewna i kłusownikami. W XX w. w Hajnówce pojawiły się tartaki i fabryki. Z czasem liczba ludności wzrosła. Dziś w mieście mieszka ponad 20 tysięcy osób.

Hajnówka nazywana jest „bramą do Puszczy Białowieskiej" i jest to dobre miejsce wypadowe na spacery oraz wycieczki rowerowe po puszczy. Miejscowość ma jednak do zaoferowania również inne atrakcje. Przy ul. Bielskiej 120 znajduje się **Park Miniatur Zabytków Podlasia**. Można w nim podziwiać charakterystyczną dla regionu architekturę drewnianą, świątynie, pałace. Wszystkie miniatury wykonano w skali 1:25, co pozwala w łatwy sposób porównać wielkość poszczególnych zabytków. Przy każdym z nich znajduje się tabliczka z historią obiektu. W sezonie turystycznym park jest czynny codziennie w godzinach 9:00-18:00.

Przy ul. 3 Maja 42 można z kolei zapoznać się z bogactwem kulturowym oraz historią Białorusinów mieszkających na Podlasiu. Znajduje się tu **Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce**. Warto w nim zobaczyć gromadzone od lat eksponaty, dokumentujące życie tej mniejszości narodowej Podlasia. Na wystawie „Białoruska zagroda" turyści obejrzą wiejską chatę, stodołę i spichlerz. Wśród eksponatów znajdują się m.in. pług, jarzmo oraz wóz drabiniasty. Z kolei wystawa „Białoruski kalendarz"

fot. Magdalena Majewska

W Parku Miniatur Zabytków Podlasia

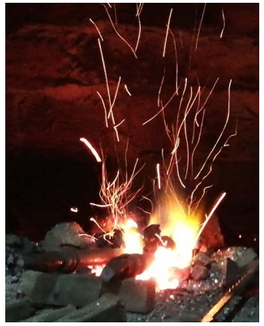

fot. Magdalena Majewska

W Muzeum Kowalstwa i Ślusarstwa w Hajnówce

prezentuje życie i pracę białoruskiej ludności Podlasia w cyklu rocznym. Na wystawie „Rzemiosło na białoruskiej wsi Podlasia" można podpatrzeć pracę tradycyjnych rzemieślników. Muzeum jest czynne od wtorku do soboty w godzinach 8:00-16:00 oraz w niedzielę od godziny 10:00 do 18:00. Chętni mogą skorzystać z usług przewodnika, który opowie wiele ciekawostek na temat życia i kultury białoruskiej ludności Podlasia. Więcej szczegółów znajduje się na stronie www.muzeumbialoruskie.hajnowka.pl.

Będąc w Hajnówce, warto również odwiedzić **Muzeum Kowalstwa i Ślusarstwa**. To jedyne tego typu miejsce w regionie, gdzie można poznać technikę kowalskiego fachu, jak również samemu spróbować swoich sił w wykuwaniu podkowy. W muzeum odbywają się warsztaty, ale jest to też miejsce prezentujące historię zawodu kowala. Ekspozycja zawiera narzędzia i wyroby kowalstwa artystycznego. Znajduje się tu też miniaturowa osada starożytnego hutnictwa. Muzeum jest zlokalizowane przy ul. Lipowej 1 (róg ul. 3 Maja). Przed wizytą warto zadzwonić i dopytać o szczegóły pod tel. 85 682 25 64 lub 601 073 775.

W mieście można również pospacerować po tutejszym **parku miejskim**. W ramach projektu „Zintegrowany projekt wsparcia sektora turystycznego pogranicza polsko-białoruskiego" opracowano dokumentację jego rewitalizacji. Wykonano też zadaszenie widowni znajdującego się w parku amfiteatru.

Partnerami projektu były instytucje z Białorusi: Municipal Unitary Multisectoral Production Enterprise of Housing Maintenance and Utilities Services "Kamianiec ZhKKh" oraz State Scientific Establishment "The Polesie Agrarian Ecological Institute of the National Academy of Sciences of Belarus".

fot. Centrum Projektów Europejskich

Amfiteatr w parku miejskim

fot. Centrum Projektów Europejskich

Przyroda w parku miejskim

4.06 Rowerem przez Roztocze

- **Nazwa projektu:** **RoweLove Roztocze – razem pomimo granic**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **1,8 mln euro**
- **Lider projektu:** **Gmina Zamość (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo lubelskie**

Z Kraśnika, przez Batorz, Chrzanów, Radecznicę, Szczebrzeszyn, Zwierzyniec, Józefów, Susiec, Bełżec, Lubyczę Królewską, Hrebenne i dalej, już za granicą polsko-ukraińską, przez Rawę Ruską, Potylicz, Krechów, aż do Brzuchowic we Lwowie wiedzie **Centralny Szlak Rowerowy Roztocza**. W sumie do przejechania jest 256 km (nie licząc odnóg). Trasa nie jest zbyt wymagająca – wystarczy dobra kondycja. W większości prowadzi drogami asfaltowymi, ale zdarzają się krótkie nieutwardzone odcinki. Nie ma tu też znacznych wzniesień. Najniższy punkt trasy leży na wysokości 210 m n.p.m., a najwyższy na wysokości 360 m n.p.m.

Do przejechania szlaku albo chociaż jego fragmentów nie trzeba chyba nikogo specjalnie zachęcać, bo Roztocze to wyjątkowo urokliwy obszar naszego kraju. Na każdym kroku krajobraz zachwyca pięknem pól uprawnych, położonych pośród zalesionych wzgórz, poprzecinanych wąwozami i dolinami rzek. Nie brakuje tu również zabytkowych budowli oraz innych elementów regionalnej kultury. A więc wgrywamy aplikację na smartfona i jedziemy (http://rpn.treespot.pl/)!

W Polsce trasę można podzielić na dwa etapy.

Pierwszy, liczący 98 km, z Kraśnika do Zwierzyńca, prowadzi przez region Roztocza Zachodniego. Jest tu wiele długich i głębokich wąwozów. Najbardziej malownicze z nich znajdują się między Batorzem a Turobinem oraz Szczebrzeszynem i Kawęczynkiem. W Kraśniku wycieczkę warto rozpocząć od wizyty w **Muzeum Regionalnym** (www.muzeumlubelskie.pl/Muzeum_Regionalne_w_Krasniku-1-359-47.html), a następnie przespacerować się na wzgórze zamkowe oraz zobaczyć dwie synagogi. Opuszczając to miasto, podążamy trasą do Stróży, gdzie można odwiedzić barokową kaplicę pw. św. Trójcy z XVIII w. Przejeżdżając przez Kraśnicki Obszar Chronionego Krajobrazu, trafiamy do Batorza, gdzie przy Gminnym Ośrodku Kultury jest udostępniona dla zwiedzających Izba Regionalna. Znajduje się tu też kościół z XIX w. Jadąc dalej, przez Roztoczański Obszar Chronionego Krajobrazu, trafiamy do Radecznicy, a w niej warto wstąpić do klasztoru bernardynów z kościołem z XVII w. Jest tu też park i drewniana kaplica „na wodzie" pw. św. Antoniego z 1824 roku. Następny na trasie znajduje się Szczebrzeszyn, gdzie – oprócz sprawdzenia, czy chrząszcz rzeczywiście brzmi w trzcinie – zlokalizowane są zabytkowe kościoły, cerkiew, dawna synagoga, młyn wodny oraz pomniki słynnego – dzięki Janowi Brzechwie – chrząszcza. Ostatnim punktem tego etapu trasy rowerowej jest Zwierzyniec z przepięknie położonym barokowym kościołem „na wodzie" z XVIII w.

Drugi etap szlaku prowadzi ze Zwierzyńca do miejscowości Hrebenne, czyli przez region Roztocza Środkowego i Wschodniego. Odcinek o długości 87 km wiedzie przez Roztoczański Park Narodowy (RPN), gdzie warto zwiedzić **Ośrodek Edukacyjno-Muzealny RPN**, zobaczyć koniki polskie i stawy Echo. Dojeżdżając do miejscowości Sochy, można obejrzeć pozostałości starej zabudowy kamiennej i drewnianej wsi roztoczańskiej. Dalej, w Tereszpolu znajduje się cerkiew unicka z XIX w. (obecnie kościół rzymskokatolicki). W Górecku Starym godny uwagi jest drewniany dwór i pozostałości parku, drewniana szkoła oraz leśniczówka. Następnie na trasie znajduje się Józefów, gdzie można wejść na wieżę widokową w kamieniołomach „Babia Dolina". Potem szlak prowadzi przez Rezerwat Czartowe Pole, Majdan Sopocki, Susiec z drewnianym młynem, Bełżec, Linię Mołotowa, gdzie zachowało się jeszcze ok. 100 obiektów obronnych, aż do granicy w Hrebennem. Tu koniecznie trzeba odwiedzić cerkiew z XVII w.

W ramach projektu „RoweLove Roztocze – razem pomimo granic" trasa rowerowa została oznakowana, wybudowano przy niej punkty obsługi rowerzystów i stacje napraw, zamontowano czujniki ruchu turystycznego oraz stworzono stronę internetową www.roweloveroztocze.pl, gdzie można znaleźć szczegóły dotyczące szlaku i mapy z zaznaczonymi informacjami praktycznymi oraz miejscami, które warto odwiedzić. Ponadto Gmina Zamość zaplanowała budowę Centrum Geoturystycznego oraz dwóch wież widokowych w miejscowości Lipsko Polesie.

Partnerami projektu są: Województwo Lubelskie (Polska), Roztoczański Park Narodowy (Polska), Jaworowski Natural National Park (Ukraina), Association of Self-Governments Euroregion Carpathians Ukraine (Ukraina) oraz Department of Ecology and Natural Resources of Lviv Oblast State Administration (Ukraina).

fot. Adobe Stock

W Roztoczańskim Parku Narodowym

fot. Hubert Siemieńczuk/Gmina Zamość

Wieża obserwacyjna w Lipsku-Polesiu

4.07 Transgraniczny spływ Bugiem

- **Nazwa projektu:** **Łączy nas Bug – utworzenie dwóch transgranicznych kajakowych szlaków turystycznych**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **1,3 mln euro**
- **Lider projektu:** **Gmina Drohiczyn (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo podlaskie**

W połowie lipca 2020 roku w Drohiczynie przy ul. Kraszewskiego 13 otwarto **Nadbużańskie Centrum Turystyki Kajakowe**j, utworzone w toku realizacji projektu „Łączy nas Bug – utworzenie dwóch transgranicznych kajakowych szlaków turystycznych". To jedyne tego typu miejsce w Polsce, w którym oprócz kajakowej informacji turystycznej znajdziemy Muzeum Kajakarstwa (przeniesione tutaj ze starej lokalizacji), multimedialne wystawy zdjęć oraz kino kajakowe. W centrum można także przetestować różne rodzaje nowoczesnych kajaków w utworzonym tu – specjalnie do tego celu – basenie. Ponadto ci, którzy do wypłynięcia kajakiem na szlak nie są jeszcze przekonani, mogą spróbować swoich sił i poczuć, jak wygląda spływ kajakowy w specjalnym symulatorze. Wizualizacje prezentowane są za pomocą specjalnych okularów, ale wiosło jest jak najbardziej prawdziwe.

Drohiczyn od lat słynie z kajakarstwa. To tutaj od 2013 roku odbywa się największy w Polsce spływ „500 kajaków". W 2017 roku wzięło w nim udział 670 osób, w tym 362 załogi kajakowe. Niestety, ze względu na epidemię koronawirusa w 2020 roku spływ został odwołany, ale impreza jest planowana na bieżący rok. Informacji na jej temat należy szukać na stronie www.500kajakow.pl.

Już niedługo, dzięki działaniom projektowym, z Drohiczyna będzie można popłynąć rzeką Bug po nowych trasach. Powstanie ciągnący się przez 700 km transgraniczny kajakowy szlak turystyczny z gminy Wyszków do miejscowości Werhabuż na Ukrainie. Drugi szlak, o długości ok. 100 km, zostanie poprowadzony po rzekach Bug i Muchówka

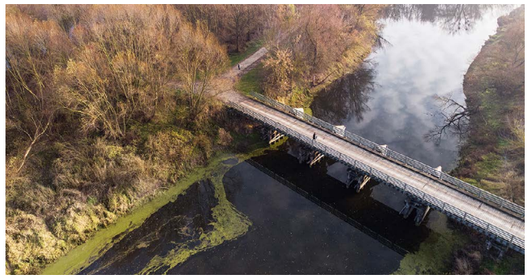

fot. Centrum Projektów Europejskich

Rzeka Bug

fot. Michał Zabokrzecki/Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Drohiczynie

Spływ kajakowy rzeką Bug

oraz kanałem Dniepr-Bug. Trasy wiodą m.in. przez Park Krajobrazowy „Podlaski Przełom Bugu". Dolina rzeki, wijącej się wśród morenowych wzgórz, stanowi największy walor parku. Prócz pięknych widoków można w nim zobaczyć także wiele pomników przyrody, w tym okazałe drzewa i pokaźnych rozmiarów głazy. Z kolei Nadbużański Park Krajobrazowy urzeka sosnowymi borami, porastającymi piaszczyste siedliska. Żyją tu raki, traszki i żółwie, jak również nie brakuje pomników przyrody.

Oba szlaki, po ich zinwentaryzowaniu, zostaną odpowiednio oznakowane, aby ułatwić poruszanie się po nich kajakiem. Gdy prace zostaną zakończone, w ramach projektu „Łączy nas Bug – utworzenie dwóch transgranicznych kajakowych szlaków turystycznych" odbędą się międzynarodowe spływy kajakowe. Powstanie także aplikacja z trasami szlaków na smartfony.

Partnerami projektu są Chervonograd District Council (Ukraina) oraz Drahičyn District Executive Committee (Białoruś).

fot. Centrum Projektów Europejskich

Symulator w Nadbużańskim Centrum Turystyki Kajakowej

fot. Centrum Projektów Europejskich

Ekspozycja w Nadbużańskim Centrum Turystyki Kajakowej

4.08 Karpackie centrum kultury

- **Nazwa projektu:** **Świat karpackich rozet – działania na rzecz zachowania kulturowej unikalności Karpat**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **1,4 mln euro**
- **Lider projektu:** **Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia" (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo podkarpackie**

W województwie podkarpackim, w powiecie leskim, leży pośród lasów niewielka wieś Bystre. W 2011 roku mieszkało w niej zaledwie 59 mieszkańców. W samej wsi można zobaczyć cerkiew pw. św. Michała Archanioła. To też świetne miejsce wypadowe na bieszczadzkie szlaki, dlatego liczba turystów przewyższa liczbę mieszkańców wsi. Nie brakuje tu pensjonatów, kwater i apartamentów do wynajęcia. Niedaleko jest też pole namiotowe. Trudno o lepsze miejsce, w którym można odpocząć pośród natury.

Już niedługo wieś będzie słynna na cały kraj także za sprawą Instytutu Karpackiego – jednego z czterech obiektów Karpackiego Centrum Dziedzictwa Kulturowego - Rozeta, które powstają w ramach projektu „Świat karpackich rozet – działania na rzecz zachowania kulturowej unikalności Karpat". Na potrzeby instytutu zostanie wybudowany parterowy budynek z poddaszem mieszkalnym, nawiązujący architekturą do regionu Podkarpacia i Bieszczad. Znajdzie się w nim sala konferencyjna, a także pokoje noclegowe. Zadaniem ośrodka – podobnie jak i trzech pozostałych, zlokalizowanych na Ukrainie – będzie propagowanie kultury Karpat wśród lokalnych społeczności oraz turystów. Będą się tam odbywały konferencje, seminaria, warsztaty rzemieślnicze, wystawy rękodzieła, rzeźby, ikonografii, jak również koncerty muzyczne i spotkania kulinarne kulinarne.

Na słowo wyjaśnienia zasługuje nazwa centrum – „Rozeta". Rozeta to tradycyjny symbol przypominający gwiazdę, spotykany w całej Europie, w górach Kaukazu, a nawet w Azji Centralnej. Dla kultury karpackiej znak ten pełnił funkcje magiczno-ochronne – chronił od nieszczęść oraz zapewniał pomyślność. Z czasem zapomniany, dziś ożywa w rękach rzeźbiarzy i ceramików.

fot. Kasper Bosek/Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia"

Warsztaty ceramiczne w Woli Sękowej

W toku realizacji projektu odbyły się też ciekawe wydarzenia, a wśród nich – warsztaty zielarskie. Podczas zajęć prowadzonych przez zielarkę i fitoterapeutkę – Joannę Sadowską-Wrzecionko – uczestnicy mieli okazję poznać rośliny, stworzyć z nich kosmetyki i preparaty zdrowotne (np. na ukąszenia i rany). Podczas wspólnego przygotowywania posiłków zielarka pokazała także, jak wykorzystać zioła w kuchni, wydobywając z nich najlepszy smak.

Partnerami projektu są: Województwo Podkarpackie, Centre for Regional Development (Ukraina), Association of self-governments "Euroregion Carpathians Ukraine" (Ukraina), Department of Tourism and Resorts of Lviv Regional State Administration (Ukraina), Agency of Regional Development and Crossborder Cooperation "Transcarpathia" (Ukraina), Kolochava Village Council (Ukraina), Communal Institution of Lviv Regional Council Administration of Historical-cultural Reserve "Tustan" (Ukraina), Organizacja Pozarządowa Social Centre "Etalon" (Ukraina), Kosiv District Council (Ukraina) oraz Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska w Przemyślu (Polska).

fot. Kasper Bosek/Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia"

Prowadząca warsztaty zielarskie w Daliowej

fot. Janusz Górnicki/Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia"

Sałatka z zebranymi ziołami i kwiatami

fot. Janusz Górnicki/Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia"

Zbieranie roślin na łące

fot. Janusz Górnicki/Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia"

Dyskusja o zebranych roślinach

4.09 Nowoczesna technologia w muzeach

- **Nazwa projektu:** **Niewidzialne dziedzictwo: wymiana i wdrażanie dobrych praktyk w dostępie osób niewidomych do zasobów kultury i ich udziału w życiu kulturalnym**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **55 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo lubelskie**

Przez setki lat osoby niewidome i niedowidzące były wykluczone z możliwości korzystania z zasobów oferowanych przez muzea. Zakres dostępnych dla nich eksponatów ograniczał się, w większości przypadków, do rzeźb. Obrazy, obiekty bardzo małe, jak np. biżuteria, zabytki architektoniczne były poza ich zasięgiem. Zwiedzanie ograniczało się często do przeczytania opisu dzieł wydrukowanego w alfabecie Braille'a. Powoli się to zmienia, odkąd nowoczesne technologie wykreowały nowe metody odbioru sztuki w obiektach muzealnych. Za sprawą dotykowych grafik, modeli 3D i opisów audio osoby z problemami wzrokowymi mogą „dotknąć" obrazów i „zobaczyć", jak wyglądają zabytki dzięki ich miniaturom.

Katolicki Uniwersytet Lubelski w ramach projektu „Niewidzialne dziedzictwo: wymiana i wdrażanie dobrych praktyk w dostępie osób niewidomych do zasobów kultury i ich udziału w życiu kulturalnym" dokonuje właśnie zakupu sprzętu, który umożliwi wprowadzanie tego typu udogodnień dla osób z dysfunkcją wzroku odwiedzających muzea w Lublinie. Wśród nich znajdą się m.in.: drukarki 3D (drukujące przy pomocy żywicy utwardzanej laserowo), oprogramowanie potrzebne do modelowania 3D i do drukowania trójwymiarowego oraz podgrzewacz papieru pęczniejącego do tworzenia grafik z wypukłymi liniami na papierze.

By pracownicy uniwersytetu, muzeów oraz przewodnicy z Lublina umieli w pełni wykorzystać możliwości, jakie daje nowoczesna technologia, zaplanowano przeprowadzenie szkoleń teoretycznych i praktycznych. Ich uczestnicy nauczą się tworzyć książki z wypukłymi ilustracjami. Praktyczne warsztaty zostaną zorganizowane również dla osób niewidomych i niedowidzących. W programie zajęć znajdą się m.in ćwiczenia z zakresu „języka" grafiki dotykowej oraz tworzenia płaskorzeźb.

fot. Magdalena Szubielska/Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Poznawanie świata przez dotyk

fot. Bogusław Marek/Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Zapoznawanie się z płaskorzeźbą

fot. Bogusław Marek/Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Tworzenie dotykowego rysunku rzeźby

Po zakończeniu szkoleń zakupiony sprzęt posłuży do odwzorowania kilkudziesięciu eksponatów muzealnych i zabytków architektury, znajdujących się w Lublinie. Obrazy zostaną utrwalone w postaci grafiki dotykowej lub płaskorzeźb, a eksponaty muzealne, jak ceramika, sztućce czy biżuteria – zarówno w postaci dotykowych grafik, jak i modeli 3D. Również zabytkowa zabudowa zostanie zachowana w formie płaskorzeźb, grafiki dotykowej oraz trójwymiarowych modeli. Wszystkie adaptacje dzieł sztuki trafią do trzech lubelskich muzeów.

W ramach projektu powstają też przewodniki po ścieżkach turystycznych Lublina i Ivano-Frankivska na Ukrainie z ilustracjami dla osób niewidomych i słabowidzących. Znajdą się w nich dotykowe ilustracje przedstawiające ważne zabytki tych miast wraz z ich opisami w powiększonym druku i w alfabecie Braille'a.

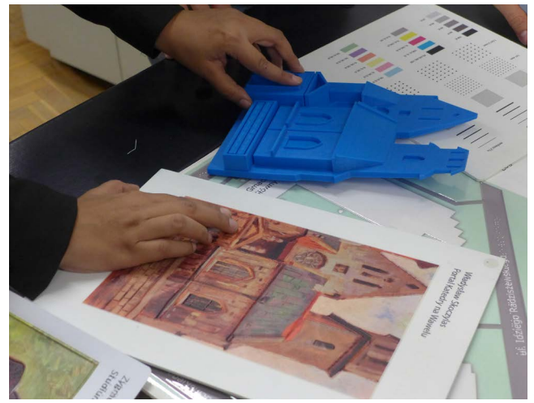

fot. Bogusław Marek/Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.

Wydruk fotografii obrazu techniką 3D

Partnerem projektu jest Vasyl Stefanyk z Precarpathian National University (Ukraina).

4.10 Wyprawa na tarło

- **Nazwa projektu:** **Karpaty – kraina ryb wędrownych**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **53 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Powiat Sanocki (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo podkarpackie**

W polsko-ukraińskiej części Karpat występuje wiele cennych gatunków roślin i zwierząt, w tym ryby z rodziny karpiowatych o wdzięcznej nazwie „świnki". Od kwietnia do maja w rzekach Sanoku i Osławie odbywa się niesamowite widowisko z ich udziałem. Gdy temperatura wód osiąga nie mniej niż 12°C i nie więcej niż 18°C, świnki wypływają na tarło. Podczas tego spektakularnego wydarzenia ryby zjawiskowo wyskakują ponad powierzchnię wody, kierując się w podgórskie, płytkie rejony rzek o piaszczystym lub żwirowatym dnie. Gdy dotrą na miejsce, samice składają ok. 30 tysięcy sztuk ikry o zielonkawej barwie. Migracja słodkowodnych świnek jest często porównywana z tarłem łososia na Alasce. Polskie ryby osiągają od 25 do 50 cm długości. Nie są one też zbyt ciężkie – średnio ważą od jednego do dwóch kilogramów. Do niedawna ryby te padały ofiarą kłusowników, ale dzięki zaangażowaniu strażników udało się doprowadzić do całkowitego wyeliminowania tego procederu.

fot. Centrum Projektów Europejskich

Osława, powiat sanocki

fot. Adobe Stock

Ryba świnka

Nie oznacza to, że ryby nie potrzebują już ochrony. Wręcz przeciwnie, a migracja – jako wyjątkowe coroczne wydarzenie – powinna być promowana i wykorzystywana jako atrakcja turystyczna tego regionu.

Promocją tego wyjątkowego zjawiska przyrodniczego zajmuje się Powiat Sanocki w ramach projektu „Karpaty – kraina ryb wędrownych", realizowanego we współpracy z Radą Rejonu Żydaczowskiego (Ukraina). Unikatowe w skali międzynarodowej wędrówki ryb będą tematem czterech imprez – dwóch konferencji oraz szkoleń. Mają wziąć w nich udział instytucje oraz organizacje zajmujące się biologią i ochroną wód. Ponadto powstanie publikacja na temat przyrody potoków i górskich rzek oraz film, ukazujący wędrówkę świnki pospolitej na tarliska położone w górnych partiach potoków górskich, który przybliży ten temat wszystkim miłośnikom górskich strumieni i ich mieszkańców.

fot. Julianna Wolańska/Powiat Sanocki

San, powiat sanocki

fot. Julianna Wolańska/Powiat Sanocki

Rozlewiska Sanu

fot. Julianna Wolańska/Powiat Sanocki

Widok na rzekę Osławę z lotu ptaka

POLAND - RUSSIA
CROSS-BORDER
COOPERATION PROGRAMME
2014-2020

PROGRAMME
IS CO-FINANCED
BY THE EUROPEAN UNION

Polska-Rosja

Program Współpracy Transgranicznej
Polska-Rosja 2014-2020

© Maciej Chyra/Centrum Rowerowy Europejskich

W poprzedniej perspektywie finansowej, w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Litwa-Polska-Rosja 2014-2020, zrealizowano wiele ciekawych przedsięwzięć. Budżet programu wynosił blisko 146 mln euro, z których 124 mln euro pochodziły z funduszu Unii Europejskiej, a 22 mln euro ze środków Federacji Rosyjskiej. W sumie Ministerstwo Rozwoju podpisało umowy o dofinansowanie 60 projektów. Zrealizowano wiele ważnych inwestycji, w tym wybudowano lub zmodernizowano 111 km wodociągów i kanalizacji, kilkanaście oczyszczalni ścieków, 44 km dróg i mostów, systemy mobilne do prześwietlania pojazdów na granicach, odrestaurowano kilkanaście obiektów dziedzictwa kulturowego i zakupiono 20 karetek.

Szansa na rozwój przygranicznych terenów pojawiła się też wraz z uruchomieniem Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020. Budżet programu wynosi nieco ponad 62 mln euro. Alokacja pochodzi ze środków Unii Europejskiej (41 645 860 euro) oraz wkładu Federacji Rosyjskiej do programu (20 822 930 euro).

Głównym celem programu jest wspieranie współpracy transgranicznej w sferze społecznej, środowiskowej, gospodarczej oraz instytucjonalnej. Program wspiera trzy cele tematyczne: „Promocja kultury lokalnej i ochrona dziedzictwa kulturowego", „Ochrona środowiska i dostosowanie do zmian klimatu" oraz „Poprawa dostępności regionów, rozwój sieci i systemów transportowych oraz komunikacji", odzwierciedlające trzy priorytety, w ramach których realizowane są działania.

Priorytet pierwszy – „Współpraca w zakresie dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i historycznego w celu jego ochrony i rozwoju transgranicznego" – skupia się m.in. na wspólnych inicjatywach dotyczących promocji i ochrony kultury lokalnej, historii oraz dziedzictwa przyrodniczego, tradycyjnego rzemiosła i rękodzieła, a także wspólnych inwestycji w infrastrukturę turystyczną (w tym trasy rowerowe, szlaki wodne, ścieżki przyrodnicze). Realizowane w tym priorytecie działania są również związane z ochroną dziedzictwa, szkoleniami w zakresie zarządzania dziedzictwem oraz tworzeniem produktów turystycznych.

Drugi z priorytetów – „Współpraca na rzecz czystego środowiska naturalnego na obszarze transgranicznym" – skupia się na działaniach związanych z ochroną zasobów naturalnych (parki, zasoby wodne), ochroną zagrożonych gatunków i ekosystemów, rozwojem infrastruktury w zakresie uzdatniania, gospodarką wodną w związku z zapobieganiem zmianom klimatu, monitorowaniem warunków środowiska, rewitalizacją zanieczyszczonych terenów. W projektach możliwe są działania związane z ochroną obszarów przybrzeżnych i szkoleniami w zakresie ochrony środowiska lub też podejmowane w odpowiedzi na sytuacje zagrożenia dla zdrowia ludzi w wyniku zmian klimatu i zwiększenia zanieczyszczenia.

Trzeci priorytet – „Poprawa dostępności komunikacyjnej regionów i rozwój zrównoważonego transportu", jak sama nazwa wskazuje, wspiera działania związane z komunikacją, w tym m.in. inicjatywy mające na celu rozwój istniejących połączeń, rozbudowę systemów transportu multimodalnego oraz promocję zrównoważonego transportu.

Z finansowego wsparcia Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020 korzystają jednostki samorządu terytorialnego, podmioty naukowo-badawcze, instytucje kultury, jak również stowarzyszenia. W każdym projekcie występuje co najmniej dwóch beneficjentów – jeden z Polski i jeden z Federacji Rosyjskiej.

Obszar programu dzieli się na główny oraz przyległy. Po polskiej stronie granicy obszar główny obejmuje podregiony: starogardzki, gdański oraz trójmiejski (województwo pomorskie), elbląski, olsztyński i ełcki (województwo warmińsko-mazurskie) oraz suwalski (województwo podlaskie). Obszary przyległe stanowią dwa podregiony: słupski (województwo pomorskie) oraz białostocki (województwo podlaskie). Po rosyjskiej stronie granicy obszar główny obejmuje Obwód Kaliningradzki.

Wspólny Sekretariat Techniczny, ul. Głowackiego 14, 10-448 Olsztyn, tel. 89 722 81 10,
e-mail: plru@plru.eu, https://www.plru.eu/

fot. Adobe Stock

5.01 Rowerem po starej linii kolejowej od Szczytna do Biskupca

- **Nazwa projektu:** **Rozwój turystyki transgranicznej w Powiecie Szczycieńskim i Gminie Miejskiej Swietłogorsk**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **563 tys. euro**
- **Dofinansowanie z FR:** **477 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Powiat Szczycieński (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo warmińsko-mazurskie**

W Gminie Dźwierzuty powstanie blisko 23 km ścieżka rowerowa, prowadząca szlakiem starej linii kolejowej, która kiedyś łączyła Szczytno z Biskupcem. Po rozebraniu torów pozostał nasyp, na którym zostanie położona nawierzchnia asfaltowa dla rowerzystów.

fot. Adobe Stock

Na rowerowym szlaku

Odcinek w Gminie Dźwierzuty będzie najdłuższym fragmentem z 40 km trasy rowerowej ze Szczytna do Biskupca. Dzięki dofinansowaniu ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Warmińsko-Mazurskiego udało się już wybudować 8 km odcinek. Gdy ścieżka w Gminie Dźwierzuty będzie gotowa, Powiat Szczycieński zorganizuje rajd rowerowy dla mieszkańców. Powstanie też mapa szlaków rowerowych w powiecie.

To świetna okazja do promocji turystycznego charakteru gminy, która oprócz wielu jezior posiada chociażby dwa zabytkowe kościoły.

Gotycki **kościół ewangelicko-augsburski w Dźwierzutach** pochodzi z XIV w., ale po pożarze w 1691 roku przebudowano go, wykorzystując mury wybudowanej wcześniej wieży. Perełką świątyni jest ołtarz z końca XVI w. Młodsze są witraże w oknach, które

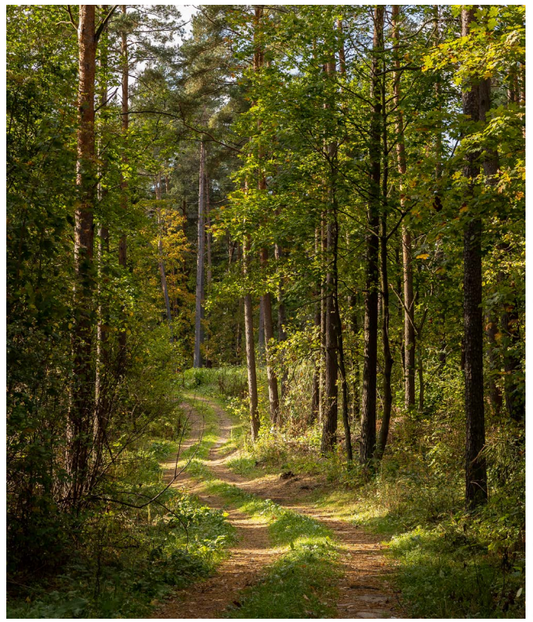

fot. Paweł Salamucha/Starostwo Powiatowe w Szczytnie

Przebieg leśnej trasy rowerowej

ufundowali parafianie w 1936 roku. Obok kościoła znajduje się stary cmentarz. Według konserwatorów to jeden z najlepiej zachowanych cmentarzy ewangelickich na Mazurach.

Drugi, neogotycki **kościół pw. Przenajświętszej Trójcy w Dźwierzutach** został wybudowany w latach 1880-1884. Jest w nim kropielnica pochodząca z 1874 roku.

Zabytków nie brakuje też niedaleko pozostałej części trasy ze Szczytna do Biskupca. W samym Szczytnie warto zatrzymać się przy ruinach zamku krzyżackiego z 1370 roku, opodal barokowego kościoła ewangelicko-augsburskiego z 1718 roku oraz dworca kolejowego pochodzącego z XIX w.

W Biskupcu nie można ominąć **kościoła pw. Jana Chrzciciela,** który pierwotnie istniał już w 1395 roku, ale obecnego kształtu nabrał po kilku pożarach i przebudowach na przestrzeni wieków. W mieście jest też wieża ciśnień z przełomu 1912 i 1913 roku, XIX-wieczny browar oraz kilka innych budynków z tego samego okresu: kaflarnia, dawny ratusz i dawny szpital, w którym obecnie mieści się szkoła.

W 2021 roku partnerzy planują również uruchomić Międzyregionalny Bank Repertuarowy, w ramach którego będą organizować koncerty, wystawy, spotkania i festiwale.

Po rosyjskiej stronie modernizowany jest „Park Modrzewiowy" w Swietłogorsku. Prace obejmują przebudowę chodników i cokołów rzeźb oraz wykonanie nowego ozdobnego ogrodzenia, podkreślającego dziedzictwo historyczne tego miejsca. Natomiast w ramach działań promocyjnych w Swietłogorsku zostanie zorganizowany międzyregionalny festiwal sztuki.

Istotnym elementem przedsięwzięcia będzie utworzenie transgranicznej sieci współpracy w zakresie turystyki, której główne wnioski zostaną opublikowane w formie planu działań i przekazane władzom lokalnym oraz innym instytucjom decyzyjnym w obszarze turystyki.

Aktualnych informacji o projekcie warto szukać na stronie https://projektpl-ru.powiatszczycienski.pl oraz na stronie programu www.plru.eu.

5.02 Szlakiem zamków północno-wschodniej Polski

- **Nazwa projektu:** **Turystyka bez granic – szlakami turystycznymi na obszarach transgranicznych Rosji i północno-wschodniej Polski**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **164 tys. euro**
- **Dofinansowanie z FR:** **17 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Stowarzyszenie gmin „Polskie zamki gotyckie” (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo pomorskie i warmińsko-mazurskie**

Północno-wschodnia Polska pełna jest gotyckich warowni i fortyfikacji zachowanych w świetnym stanie. Warto odwiedzić nie tylko najbardziej znany **Zamek w Malborku** (www.zamek.malbork.pl), ale także obiekty znajdujące się w Olsztynie, Ostródzie czy Nidzicy.

Zamek Kapituły Warmińskiej w Olsztynie został wybudowany dla administratora dóbr warmińskiej kapituły. Funkcję tę pełnił m.in. Mikołaj Kopernik, który pozostawił po sobie ślad w postaci wykonanej własnoręcznie doświadczalnej tablicy astronomicznej. Więcej informacji o tym ciekawym miejscu można znaleźć na stronie www.muzeum.olsztyn.pl.

Zamek w Ostródzie, podobnie jak w Malborku, jest pozostałością po zakonie krzyżackim. W czasie kampanii pruskiej mieszkał w nim sam Napoleon Bonaparte, który stąd dowodził swoim wojskiem i administrował cesarstwem. Warownia jest dostępna dla zwiedzających od wtorku do niedzieli. Za dodatkową opłatą można posłuchać przewodnika, który przybliży historię zamku. Wszystkie ważne informacje znajdują się na stronie www.muzeumwostrodzie.pl.

fot. Bartłomiej Gabriel/ Pomorska Regionalna Organizacja Turystyczna

Zamek w Malborku

fot. Marcin Kierul/ stowarzyszenie gmin „Polskie zamki gotyckie”

Zamek Kapituły Warmińskiej w Olsztynie z panoramą miasta

Siedzibą Krzyżaków był też **zamek w Nidzicy**. Dziś służy jako miejskie centrum biznesu, kultury i rozrywki. Mieści się tu Nidzicki Ośrodek Kultury. Obiekt można zwiedzać od października do maja od wtorku do soboty w godzinach 9:00-16:00, a od maja do września przez cały tydzień od godziny 9:00 do 17:00. Wejścia są o pełnych godzinach.

Te oraz inne zamki w północno-wschodniej Polsce zostaną zaprezentowane w publikacjach oraz na mapach, które sfinansuje projekt „Turystyka bez granic – szlakami turystycznymi na obszarach transgranicznych Rosji i północno-wschodniej Polski”. Powstały także tablice informacyjne „Szlakiem zamków i fortyfikacji”, została zorganizowana gra turystyczna przybliżająca postać Mikołaja Kopernika oraz Immanuela Kanta, a także aplikacja mobilna. W 2021 roku odbędą się wizyty studyjne dziennikarzy oraz blogerów polskich, rosyjskich i niemieckich trasami popularnych szlaków turystycznych, np. Szlakiem Zamków Gotyckich, Szlakiem Mikołaja Kopernika, Szlakiem Immanueala Kanta i i opracowano nową wersję przewodnika mobilnego „Szlaki Zamków Gotyckich”.

Partnerami projektu są: Ministerstwo Kultury i Turystyki Obwodu Kaliningradzkiego (Rosja), Muzeum Stylu Miejskiego w Kaliningradzie (Rosja), Warmińsko-Mazurska Regionalna Organizacja Turystyczna (Polska) oraz Pomorska Regionalna Organizacja Turystyczna (Polska).

fot. Pracownia Wydawnicza Elset

Szlak Zamków Gotyckich

5.03 Bursztyny w Wielkim Młynie w Gdańsku

- **Nazwa projektu:** **Połączeni bursztynem. Wspólne działania w celu udostępnienia bursztynowego dziedzictwa**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **1,4 mln euro**
- **Dofinansowanie z FR:** **669 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Muzeum Gdańska (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo pomorskie**

Do końca czerwca 2021 roku będzie trwał remont zabytkowego **Wielkiego Młyna w Gdańsku**. Obiekt ten wznieśli w 1350 roku Krzyżacy. Pod koniec II wojny światowej został on częściowo zniszczony i odbudowano go w latach 60. ubiegłego wieku. Od lat 90. XX w. mieścił się w nim dom handlowy. Po zakończeniu prac remontowych do Wielkiego Młyna przeniesie się gdańskie **Muzeum Bursztynu**. Obecna siedziba muzeum jest zbyt mała, by pomieścić wszystkie eksponaty. Jest co podziwiać, bo w zbiorach placówki są nie tylko naturalne bryły bursztynu, ale także gotowe wyroby, np. biżuteria, sztućce, ołtarzyki i szkatułki. Odwiedzając muzeum, można się dowiedzieć, jak powstaje jantar i jak się go pozyskuje oraz oczywiście w jaki sposób na przestrzeni wieków odbywała się jego obróbka. Więcej informacji o muzeum znajduje się na stronie https://muzeumgdansk.pl/wizyta-w-muzeum-gdanska/oddzialy/.

fot. Dariusz Kula/Muzeum Gdańska

Wielki Młyn

W nowej siedzibie muzeum, dzięki dofinansowaniu z Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020, powstanie nowa wystawa stała. Na pierwszej kondygnacji swoje miejsce będzie miała ekspozycja dotycząca związków bursztynu z przyrodą (w tym ulepszony „bursztynowy las" znany z dotychczasowej siedziby muzeum), a na drugiej znajdzie się wystawa na temat znaczenia bursztynu w kulturze. Oficjalne otwarcie wystawy zaplanowane jest w trzecim kwartale 2021 roku.

fot. Dariusz Kula/Muzeum Gdańska

Panorama Gdańska z Wielkim Młynem

Partnerem projektu jest Muzeum Światowego Oceanu (Rosja), które w ramach projektu przeprowadzi m.in. prace konserwatorsko-adaptacyjne w historycznej manufakturze bursztynu w Kaliningradzie oraz stworzy przestrzeń wystawienniczą.

5.04 Trasa rowerowa wokół Twierdzy Boyen w Giżycku

- **Nazwa projektu:** **Giżycko i Sowieck – współpraca na rzecz rozwoju zachowania dziedzictwa historycznego, kulturowego i przyrodniczego obszaru transgranicznego**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **930 tys. euro**
- **Dofinansowanie z FR:** **823 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Gmina Miejska Giżycko (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo warmińsko-mazurskie**

Znana chyba każdemu **Twierdza Boyen** to jeden z najważniejszych zabytków na Mazurach. Została zbudowana w XIX w., a swoją nazwę zawdzięcza jednemu z inicjatorów jej budowy – pruskiemu ministrowi wojny, generałowi Hermanowi von Boyen.

Podczas I wojny światowej twierdza osłaniała wojska niemieckie przed siłami rosyjskimi. W przededniu II wojny światowej stanowiła punkt koncentracji wojsk niemieckich, które zaatakowały Polskę. W latach 1941–1944 funkcjonował tutaj szpital polowy. W warowni zlokalizowany był również ośrodek wywiadu niemieckiego. Od 1945 roku twierdzę zajmowało polskie wojsko, a później miały tu swoją siedzibę różne przedsiębiorstwa.

Dziś twierdzę można zwiedzać, spacerując trzema szlakami. Niebieski zapewnia ok. godzinny spacer. Nie ma na nim schodów i stromych podjazdów, więc to najlepszy wybór dla rodzin z wózkami dziecięcymi oraz dla osób z niepełnosprawnościami. Zwiedzanie szlakiem czerwonym trwa ok. 1,5 godziny i obejmuje wszystkie obiekty wystawowe. Na trasie są schody i ścieżki prowadzące po wałach. Przejście szlaku zielonego zajmuje ok. 2 godzin i warto wtedy być wyposażonym w latarkę.

Ten ostatni szlak – zielony – wiedzie wzdłuż muru Carnota. To na jego remont Giżycko pozyskało dofinansowanie w ramach projektu „Giżycko i Sowieck – współpraca na rzecz rozwoju zachowania dziedzictwa historycznego, kulturowego i przyrodniczego obszaru transgranicznego”. Dzięki pozyskanym funduszom wyremontowany zostanie fragment muru od strony Bramy Giżyckiej do narożnika bastionów Leopold i Ludwig. Wzdłuż muru zainstalowane zostanie oświetlenie parkowe, a wokół twierdzy powstanie trasa rowerowa o długości 5,6 km.

fot. Zbigniew Chojeta/Urząd Miejski w Giżycku

Twierdza Boyen w Giżycku

Sfinansowane zostaną także działania promocyjne. Zorganizowany zostanie rajd transgraniczny dla gości z Okręgu Miejskiego Sowieck (rosyjskiego partnera projektu), który w ramach przedsięwzięcia również zbuduje ścieżkę rowerową wokół jeziora o łącznej długości 3,9 km.

Twierdza Boyen jest dostępna dla indywidualnych turystów od kwietnia do października, gdyż od listopada do marca możliwe jest tylko zwiedzanie grupowe. Kasy biletowe są czynne między 9:00 a 19:00 (najdłużej w sezonie letnim: lipiec, sierpień). Obiekt można zwiedzać z przewodnikiem lub przy użyciu e-przewodnika, umieszczonego na stronie: http://twierdza.gizycko.pl/. Istnieje możliwość, aby na wycieczkę po warowni zabrać swojego czworonoga. Trzeba tylko okazać książeczkę szczepień.

Obiekt warto odwiedzić podczas dorocznej edycji „Operacji Boyen”, czyli pikniku historyczno-militarnego, podczas którego organizowana jest jedna z największych w Polsce inscenizacji historycznych z okresu Wielkiej Wojny – „Bój o Twierdzę Boyen”. W trakcie imprezy odbywa się jarmark oraz niezwykle ciekawa giełda militariów i antyków.

5.05 Lekcje w wyremontowanym „Zamku” w Olecku

- **Nazwa projektu:** **15 sekund historii oczami młodzieży. Zamki, koszary i legendy**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **400 tys. euro**
- **Dofinansowanie z FR:** **285 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Powiat Olecki (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo warmińsko-mazurskie**

Uczniowie Zespołu Szkół Technicznych w Olecku mają przywilej uczyć się w wyjątkowym miejscu. Neogotycki budynek dawnego starostwa powiatowego, który dziś jest siedzibą szkoły, został zbudowany w miejscu starego kompleksu zamkowego. To tu książę Albrecht miał spotkać się z królem Zygmuntem Augustem w 1560 roku.

fot. Halina Bogdańska/Starostwo Powiatowe w Olecku

„Zamek” w Olecku

Obecny **budynek szkoły (tzw. „Zamek”)** pochodzi z końcówki XIX w. i wymagał remontu, który jest prowadzony dzięki dofinansowaniu w ramach projektu „15 sekund historii oczami młodzieży. Zamki, koszary i legendy”. W ramach prac zamontowano nowe okna oraz odnowiono stare drzwi zewnętrzne. Renowacji doczeka się także elewacja budynku. Na poddaszu „Zamku” zostaną wyremontowane pomieszczenia dotychczasowej izby muzealnej i korytarze. Powstanie również aula konferencyjno-multimedialna.

Odwiedzając Olecko, warto zajrzeć również na tutejszy rynek – największy w Polsce pod względem powierzchni i jeden z największych w Europie. Niedaleko rynku, przy Jeziorze Oleckim Wielkim warto odwiedzić kościół Podwyższenia Krzyża Świętego z XIX w. Na samym jeziorze znajduje się drewniane molo z 1930 roku. W mieście jest też zabytkowy młyn wodny z 1895 roku, wieża ciśnień z przełomu XIX i XX w. i kilka zabytkowych kamienic.

Partnerem w projekcie jest Kolegium Inżynierii Środowiska w Oziersku (Rosja). Prace restauratorskie zostaną przeprowadzone w dawnych koszarach w Oziersku, dzięki czemu staną się one atrakcją turystyczną.

W przedsięwzięcie zaangażowana jest młodzież i nauczyciele z obu szkół oraz organizacja pozarządowa Oleckie Stowarzyszenie Aktywnych „ZAMEK”. Uczniowie wraz z edukatorami zdobędą więcej informacji o regionach po obu stronach granicy i przygotują materiały promocyjne dotyczące uczestniczących w projekcie obiektów. Przygotowana zostanie publikacja o oleckim „Zamku”, która pozwoli rozpowszechnić mało znane dokumenty, mapy, zdjęcia oraz ciekawostki dotyczące tego miejsca. Zaplanowano też międzyszkolne wymiany młodzieży.

fot. Halina Bogdańska/Starostwo Powiatowe w Olecku

Gmach „Zamku” w Olecku

5.06 Muzeum z duchem nowoczesności w Elblągu

- **Nazwa projektu:** **Muzea ponad granicami. Etap II**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **1,2 mln euro**
- **Dofinansowanie z FR:** **433 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Muzeum „Brama Frydlandzka" (Rosja)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo warmińsko-mazurskie**

Odwiedzając Elbląg, koniecznie trzeba zajrzeć do **Muzeum Archeologiczno-Historycznego**. To miejsce, w którym łączy się tradycja z nowoczesnością, przybliżając dzieje miasta oraz mieszkańców rejonu Bałtyku i Żuław. Muzeum wciąż szuka nowych sposobów na uatrakcyjnienie form przekazu. Namiastką tego, co można w nim zobaczyć, jest wirtualny spacer, który warto odbyć na stronie internetowej muzeum www.muzeum.elblag.pl.

Podczas osobistej wizyty w muzeum koniecznie trzeba zobaczyć film holograficzny „Historie ponad granicami", który został stworzony w ramach projektu „Muzea ponad granicami", współfinansowanego ze środków Programu Współpracy Transgranicznej EISP Litwa-Polska-Rosja 2007-2013. W toku realizacji tego przedsięwzięcia zmodernizowano również budynek muzeum i zorganizowano nowe wystawy. Wtedy też powstał film o losach przedwojennych mieszkańców Elbląga oraz Kaliningradu.

Obecnie elbląskie muzeum realizuje drugi etap projektu jako partner Muzeum „Brama Frydlandzka" (Rosja). W ramach tego przedsięwzięcia prowadzone są prace budowlane. Powstanie też kolejny film holograficzny o najnowszej historii Elbląga i Kaliningradu. Muzea doczekają się także nowych ekspozycji.

fot. Paweł Wiziło/Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu

Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu (budynek dawnej słodowni)

fot. Paweł Wiziło/Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu

Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu (budynek dawnego gimnazjum)

Jednym z najważniejszych działań będzie przeprowadzenie wywiadów z powojennymi mieszkańcami Elbląga oraz Kaliningradu. Nagrane wspomnienia zostaną udostępnione na muzealnych wystawach, a ich sceneria ma nawiązywać do życia w obu miastach w pierwszym 10-leciu po II wojnie światowej.

Partnerem projektu „Muzea ponad granicami. Etap II" jest **Centrum Spotkań Europejskich „Światowid" w Elblągu** (Polska), gdzie powstaną instalacje multimedialne. „Światowid" pozyska m.in. nowy skaner oraz dodatkowy sprzęt do digitalizacji zbiorów muzealnych, dzięki któremu możliwa będzie cyfryzacja zabytków. Warto podkreślić, że „Światowid" prowadzi Regionalną Pracownię Digitalizacji, która zajmuje się cyfryzacją zbiorów muzealnych oraz ich udostępnianiem w Internecie. Na stronie pracowni www.cyfrowewm.pl można obejrzeć bogaty katalog zbiorów muzealnych, w tym tych z Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu. Warto tam zajrzeć. Każdy przedmiot, dokument oraz budynek, który udostępniono w wersji cyfrowej, opatrzony jest nie tylko szczegółowym opisem technicznym, ale także ciekawostką historyczną na jego temat. Na stronie pracowni znaleźć można także scenariusze lekcji oraz aplikacje AR, za pomocą których, korzystając z telefonu lub tabletu, warto zobaczyć zabytki Warmii we własnym domu.

5.07 Kultura polsko-rosyjska

- **Nazwa projektu:** **Razem – współpraca kulturalna na polsko-rosyjskim pograniczu**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **164 tys. euro**
- **Dofinansowanie z FR:** **236 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Ełckie Centrum Kultury (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo warmińsko-mazurskie**

Ełckie Centrum Kultury (ECK) to prężnie działająca instytucja, która ma niezwykle bogatą ofertę. Działa tu kino, organizowane są liczne koncerty, spektakle oraz festiwale.

ECK jest inicjatorem wielu imprez, m.in.: Światowego Festiwalu Folkloru „Tęcza", podczas którego można obejrzeć prezentacje zespołów folklorystycznych z Polski i całego świata, Festiwalu Sztuk Pirotechnicznych „Ełk, Ogień i Woda" (co roku w lipcu) czy gwarantującego doskonałą zabawę trzydniowego Mazurskiego Lata Kabaretowego „MULATKA".

fot. Adobe Stock

Fontanna w parku w centrum Ełku

Na miłośników tańca i dobrej zabawy czeka „Ełk Latin Festival", a fanów literatury i muzyki z pewnością zachwyci Festiwal „Ełk, Będzie Czytane". Lato to również czas wieczorów muzycznych w usytuowanym nad brzegiem Jeziora Ełckiego amfiteatrze oraz plenerowych pokazów filmowych Mazurskiego Kina pod Gwiazdami i Mazurskiego Kina Samochodowego. Jesień natomiast to czas prezentacji teatralnych dla dzieci, młodzieży i dorosłych.

W Ełckim Centrum Kultury funkcjonuje ponadto **Szkoła Artystyczna**. Oferta szkoły to regularne zajęcia i liczne warsztaty artystyczne (np. muzyczne, teatralne, taneczne, plastyczne), a także zajęcia podczas wakacji oraz ferii. Dzięki dofinansowaniu w ramach projektu „Razem – współpraca kulturalna na polsko-rosyjskim pograniczu" zaadaptowano pomieszczenia piwnicy szkoły na studio fotograficzne, salę prób oraz niewielką galerię. Do nowych pomieszczeń został zakupiony m.in. sprzęt komputerowy, muzyczny i fotograficzny, który umożliwi rozbudowanie oferty edukacyjnej o nowe zajęcia.

fot. Adobe Stock

Panorama Ełku

Partnerami projektu są dwie instytucje z Sowiecka (Rosja) – Teatr Młodzieży „Molodyozhnyj" oraz Centrum Inicjatyw Młodzieżowych. Wspólnie z polskim liderem projektu zapraszają oni do udziału we wspólnych działaniach kulturalnych, prezentujących polską oraz rosyjską sztukę muzyczną, teatralną i filmową. W wakacje mają się odbyć dwa obozy dla młodzieży – w Ełku i Czerniachowsku w Obwodzie Kaliningradzkim, a jesienią partnerzy zaproszą miłośników kultury na wydarzenie „Natura/Kultura/Ludzie" w Ełku oraz „Dni kultury polskiej" w Sowiecku.

Dodatkowo w Sowiecku wykonany zostanie remont dachu Teatru w Tylży, dzięki czemu warunki do prowadzenia przez teatr działalności artystycznej znacznie się poprawią.

fot. Wiesław Kulik/Ełckie Centrum Kultury

Szkoła Artystyczna w Ełckim Centrum Kultury

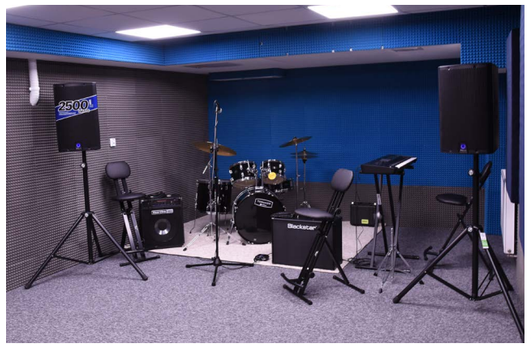

fot. Mateusz Pawluszek/Ełckie Centrum Kultury

Odnowiona sala w Szkole Artystycznej w Ełckim Centrum Kultury

5.08 Rejs „Sołdkiem” po morzu historii

- **Nazwa projektu:** **2 statki – wspólne morze. Sołdek i Vityaz: dziedzictwo morskie Polski i Rosji**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **703 tys. euro**
- **Dofinansowanie z FR:** **1,2 mln euro**
- **Lider projektu:** **Muzeum Światowego Oceanu (Rosja)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo pomorskie**

„Sołdek” to pierwszy pełnomorski statek (rudowęglowiec), skonstruowany w polskiej stoczni. Jego budową, w utworzonej 19 października 1947 roku Stoczni Gdańskiej, kierował inż. Jerzy Doerffer. Prace rozpoczęto w 1948 roku. Nieco ponad rok później „Sołdek” pod dowództwem kpt. ż.w. Zbigniewa Rybiańskiego wyruszył w swój pierwszy rejs do Szczecina. W ciągu kolejnych 31 lat odbył 1479 podróży i przewiózł ponad 3,5 mln t ładunku. Zawitał przy tym do ponad 60 portów.

Obecnie w „Sołdku” prowadzone są prace związane z przygotowaniem nowej wystawy i statek będzie ponownie dostępny dla zwiedzających na przełomie trzeciego oraz czwartego kwartału 2021 roku. Podczas wizyty będzie można zgłębić wiedzę o budowie rudowęglowców, która opiera się na – obecnie już niestosowanej – spawano-nitowanej konstrukcji kadłuba. Do zwiedzenia dostępnych będzie kilka pokładów w tym jeden z najciekawszych – pokład łodziowy, gdzie znajduje się wyposażenie ratunkowe statku oraz awaryjne stanowisko dla sternika. Podczas wizyty warto też będzie zaobserwować, jakie warunki życia i pracy mieli marynarze w ubiegłym wieku. W sterowni zwiedzajacy zobaczą zabytkowe wyposażenie statku, a w maszynowni silnik napędowy z kotłami opalanymi węglem i maszynę parową. W jednej z ładowni statku organizowane będą wystawy czasowe. W dwóch kolejnych będzie można zapoznać się z historią budowy oraz eksploatacji „Sołdka”.

Statek będzie można zwiedzać przez cały tydzień – w poniedziałek, wtorek oraz od czwartku do niedzieli w godzinach od 11:00 do 18:00, a w środę od 13:00 do 18:00. Bilety sprzedawane są w kasach Spichlerzy na Ołowiance i Ośrodka Kultury Morskiej. Warto kupić karnet na więcej atrakcji jednocześnie, np. na Spichlerze oraz Żuraw. Szczegóły dotyczące możliwości zwiedzania „Sołdka” w konkretnych dniach oraz pełny cennik biletów dostępne są na stronie www.nmm.pl/soldek.

„Sołdek” wypływa do stoczni

fot. Paweł Jóźwiak/Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku

„Sołdek” to już wysłużona jednostka, która swoją emeryturę przeżywa jako muzeum. Aby statek mógł przyjmować zwiedzających przez kolejne lata, potrzebny był jego remont. Doczekał się go w ramach projektu „2 statki – wspólne morze. Sołdek i Vityaz: dziedzictwo morskie Polski i Rosji”. Jesienią 2020 roku okręt został odholowany do stoczni, gdzie zajęli się nim specjaliści. W ciągu kilku tygodni wymienione zostały fragmenty poszycia statku, konstrukcji oraz nitów. Pomalowano też niektóre elementy jednostki pływającej oraz wymieniono instalację elektryczną.

W „Sołdku” powstaje nowa wystawa stała, która będzie opowiadać o ludziach z nim związanych oraz o czasach jego świetności. Nie zabraknie też ciekawostek o realiach politycznych, społecznych i gospodarczych, w jakich powstawał statek. Informacje zostaną zaprezentowane przy użyciu nowoczesnych technik muzealnych. Odwiedzający będą mieli bezpośredni kontakt z eksponatami i będą aktywnie uczestniczyć w odkrywaniu historii.

Przy realizacji projektu współpracują partnerzy – Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku (Polska) oraz Bałtycki Uniwersytet Federalny im. Immanuela Kanta w Kaliningradzie (Rosja). W ramach przedsięwzięcia podobne prace jak na „Sołdku” zostały wykonane na rosyjskiej jednostce pływającej „Vityaz”.

5.09 Skansen pełen historii

- **Nazwa projektu:** **Olsztynek-Kaliningrad – od wspólnej historii do przyszłego partnerstwa**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **919 tys. euro**
- **Dofinansowanie z FR:** **822 tys. euro**
- **Lider projektu:** **MAUK Ogród Zoologiczny w Kaliningradzie (Rosja)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo warmińsko-mazurskie**

Muzeum Budownictwa Ludowego – Park Etnograficzny w Olsztynku, polski partner projektu „Olsztynek-Kaliningrad – od wspólnej historii do przyszłego partnerstwa", nie tylko prezentuje historyczne obiekty architektury wiejskiej, ale samo w sobie ma bogatą historię. Powstało ponad 100 lat temu na terenie Królewieckiego Ogrodu Zoologicznego. Pierwotnie planowano przenieść tam najbardziej charakterystyczne budynki dla każdego regionu Prus Wschodnich, jednak ostatecznie wzniesiono ich repliki. Powstało wtedy 26 obiektów z XVIII i XIX w. W latach 1938-1942, ze względu na ograniczony teren ówczesnej siedziby, muzeum przeniesiono do Olsztynka, gdzie mieści się do dzisiaj.

Na zwiedzających czeka obecnie w Parku Etnograficznym wiele budynków z XVII-XX w. Można tu zobaczyć kilka wiatraków, młyn wodny, chałupy oraz budynki gospodarcze, a także dzwonnicę i remizę strażacką. Jest to muzeum architektury wiejskiej, dlatego nie brakuje tutaj zagród ze zwierzętami. Są konie, bydło, drób, króliki, owce i kozy. Nie zabrakło również miejsca na tradycyjne przydomowe ogródki. Rosną w nich barwne kwiaty, krzewy, zioła oraz warzywa. Muzeum oferuje też wiele wystaw czasowych i stałych. Wystawa „W zaułku historii" mieści się w Domu Mrongowiusza – nauczyciela, filologa i językoznawcy urodzonego w XVIII w. Efekty jego pracy to część polskiego i europejskiego niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

fot. Monika Sabljak-Olędzka/Muzeum Budownictwa Ludowego – Park Etnograficzny w Olsztynku

Zagroda litewska z chałupą z Pempen

fot. Monika Sabljak-Olędzka/Muzeum Budownictwa Ludowego – Park Etnograficzny w Olsztynku

Chałupa ze wsi Bartężek, gmina Morąg

W ramach projektu „Olsztynek-Kaliningrad – od wspólnej historii do przyszłego partnerstwa" w muzeum powstaje kolejne miejsce wystawowe – magazyn studyjny – z częścią, która będzie otwarta dla publiczności. Zwiedzający będą mogli zobaczyć, w jaki sposób przechowywane są zbiory. Sam budynek magazynu też będzie interesujący. Ma on stanowić replikę stajni z założenia folwarcznego w Tołkinach. Podczas uroczystego otwarcia zaprezentowany zostanie film dokumentujący prace budowlane.

Planowane jest utworzenie ścieżki edukacyjno-historycznej prowadzącej do litewskich obiektów znajdujących się w muzeum. Powstały także projekty architektoniczne nieistniejących już budynków litewskich: stajni, stodoły, piwnicy ziemnej z Pempen oraz chałupy rybackiej z Gilge. Wykonany zostanie projekt repliki dworu z terenu dawnych Prus. To pierwszy krok do ich budowy na terenie muzeum.

Muzeum można zwiedzać codziennie od godziny 9:00 do 17:00. Szczegółów warto szukać na stronie muzeum www.muzeumolsztynek.com.pl.

W Ogrodzie Zoologicznym w Kaliningradzie, gdzie jeszcze przed I wojną światową powstały pierwsze obiekty, które obecnie zobaczyć można w Olsztynku, zostanie przeprowadzona rewitalizacja, obejmująca m.in. zagospodarowanie terenu, naprawę oraz budowę ogrodzenia. Powstanie również aplikacja mobilna.

5.10 Czar Północy – atrakcje kulturalne

- **Nazwa projektu:** **Czar Północy – rozwój wspólnej turystyki festiwalowej Olecka i Gusiewa**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **170 tys. euro**
- **Dofinansowanie z FR:** **192 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Regionalny Ośrodek Kultury w Olecku „Mazury Garbate" (Polska)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo warmińsko-mazurskie**

W Olecku przy Pl. Wolności 22 funkcjonuje miejsce o tajemniczej nazwie **„Mazury Garbate"**. Jest to **Regionalny Ośrodek Kultury w Olecku**, którego oferta z pewnością zainteresuje zarówno starszych, jak i młodszych pasjonatów kultury.

W Ośrodku Kultury mieści się kino. Repertuar jest dostępny na stronie https://www.przystanek.pl/kino/repertuar.html. Oprócz filmów organizowane są tu też spektakle teatralne, o których informacje można znaleźć pod linkiem www.przystanek.pl/wydarzenia.html. Kino i teatr to nie jedyne instytucje kultury, które są obecne w Olecku. Również fani malarstwa oraz fotografii znajdą przeznaczone dla nich wydarzenia i warsztaty. Ponadto organizowane są zajęcia taneczne, plastyczne, muzyczne, a także teatralne.

W budynku Ośrodka znajduje się niezwykle ciekawe miejsce, przybliżające 460-letnią historię miasta. To Olecka Izba Historyczna. Na zorganizowanej tam wystawie prezentowane są dawne dokumenty,

fot. Adobe Stock

Poranek nad Jeziorem Olecko Wielkie

fot. Adobe Stock

Kościół Podwyższenia Krzyża Świętego w Olecku

fot. Józef Kunicki/Urząd Miejski w Olecku

Ekspozycja w Regionalnym Ośrodku Kultury w Olecku

wydawnictwa i mapy, zdjęcia oraz pocztówki, jak również inne pamiątki, związane m.in. z budową kolei, plebiscytem 1920 roku, okresem II wojny światowej oraz akcją osadniczą na Ziemiach Odzyskanych. Część ekspozycji poświęcona jest wybitnym mieszkańcom Olecka, m.in. Janowi Karolowi Sembrzyckiemu, Ernstowi Jägerowi oraz Grażynie Dobreńko-Faleckiej.

Dzięki projektowi „Czar Północy – rozwój wspólnej turystyki festiwalowej Olecka i Gusiewa", którego partnerem jest Administracja Okręgu Miejskiego Gusiew (Rosja), izba oferuje edukację na miarę XXI w. Nowe wyposażenie obejmuje m.in.: multimedialne gabloty, audioprzewodniki oraz stanowisko do historii mówionej. Ponadto w Regionalnym Ośrodku Kultury w Olecku „Mazury Garbate" przeprowadzono remont klatki schodowej, korytarzy, zmodernizowano toalety oraz wyremontowano salę wystawienniczą. Ta ostatnia zyskała nowy sprzęt multimedialny, m.in. nagłośnienie oraz oświetlenie. Dotychczasowa sala muzyczna została odnowiona i doposażona.

Oprócz części inwestycyjnej projekt przewiduje organizację I Interdyscyplinarnego Festiwalu „Czar Północy", podczas którego w dwa kolejne weekendy w Olecku oraz w Gusiewie odbędą się ciekawe wydarzenia kulturalne. Zorganizowana zostanie Transgraniczna Akademia Sztuk, czyli warsztaty dla młodzieży, dzięki czemu młodzi adepci sztuki rozwiną swoje umiejętności muzyczne, teatralne i fotograficzne. Efekty poznamy podczas festiwalu „Czar Północy".

By poznać pełną ofertę Regionalnego Ośrodka Kultury w Olecku „Mazury Garbate", warto odwiedzić stronę www.przystanek.pl.

fot. Ewa Obrębowska-Piasecka/Regionalny Ośrodek Kultury w Olecku „Mazury Garbate"

Zwiedzający Galerię w Regionalnym Ośrodku Kultury w Olecku

fot. Ewa Obrębowska-Piasecka/Regionalny Ośrodek Kultury w Olecku „Mazury Garbate"

Galeria w Regionalnym Ośrodku Kultury w Olecku

5.11 Śladami historii

Nazwa projektu: **Baltic Odyssey – Tworzenie wspólnego obszaru historycznego i kulturowego**

Program: **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020**

Dofinansowanie z UE: **339 tys. euro**

Dofinansowanie z FR: **322 tys. euro**

Lider projektu: **Administracja Okręgu Miejskiego Zielenogradsk (Rosja)**

Lokalizacja w Polsce: **województwo warmińsko-mazurskie**

W 1981 roku archeolog Marek Franciszek Jagodziński odkrył nad brzegiem jeziora Druzno skandynawską osadę Truso. Przez wiele lat badań udało się tam odnaleźć wczesnośredniowieczne zabytki archeologiczne z terenów Wysp Brytyjskich, Nadrenii, Skandynawii oraz Bliskiego Wschodu. Osadę tę zamieszkiwali w większości Skandynawowie, trudniący się handlem oraz rzemiosłem: bursztynnictwem, jubilerstwem, szklarstwem, rogownictwem i kowalstwem. Przedmioty odkryte w toku prac wykopaliskowych można na co dzień oglądać w **Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Elblągu** na wystawie „Truso – legenda Bałtyku". Muzeum jest partnerem projektu realizowanego wspólnie z Towarzystwem Naukowym „Pruthenia" (Polska), Gminą Olsztyn (Polska), Bałtyckim Uniwersytetem Federalnym im. Immanuela Kanta w Kaliningradzie (Rosja) oraz kaliningradzką organizacją publiczną „Centrum Rekonstrukcji Historycznej »Kaup«" (Rosja).

fot. Bogdan Radzicki/Towarzystwo Naukowe „Pruthenia"

Wczesnośredniowieczna osada Prusów nad rozlewiskiem Łyny

fot. Bogdan Radzicki/Towarzystwo Naukowe „Pruthenia"

Prace wykopaliskowe w osadzie Sędyty w Lesie Miejskim w Olsztynie

W ramach projektu „Baltic Odyssey – Tworzenie wspólnego obszaru historycznego i kulturowego" elbląskie muzeum prowadzi badania geofizyczne oraz archeologiczne w celu zlokalizowania cmentarzyska mieszkańców wikińskiej osady Truso. Jego odkrycie będzie stanowiło przełomowe wydarzenie w środowisku naukowym. Dostarczy ono bowiem badaczom niezwykle ważnej wiedzy o mieszkańcach osady oraz okolicznych terenów. Naukowcy wytypowali już, na podstawie dostępnych materiałów źródłowych, prawdopodobne miejsce położenia cmentarzyska.

Dzięki Funduszom Europejskim kolejne badania archeologiczne prowadzone są przez Towarzystwo Naukowe „Pruthenia" w osadzie Sędyty w Olsztynie, natomiast Miasto Olsztyn zamierza opracować rekonstrukcję i trójwymiarową wizualizację tego miejsca. Na stronie internetowej miasta utworzone zostanie „Wirtualne muzeum archeologiczne". Powstanie dokumentacja projektowa potrzebna do budowy parku archeologicznego w Sędytach.

Obie osady – Truso i Sędyty oraz inne podobne miejsca w regionie (w sumie 42 w Polsce i 21 w Obwodzie Kaliningradzkim), mają być w ramach projektu oznaczone oraz promowane przez aplikację mobilną. Znajdą się tam również informacje o lokalnych usługach turystycznych, np. hotelach czy restauracjach. Nie zabraknie elementów rozszerzonej rzeczywistości, a także wizualizacji w 3D – m.in. wsi Sędyty oraz Starego Miasta w Olsztynie. Gdy aplikacja będzie już gotowa, zostanie udostępniona na stronie projektu www.balticodyssey.info w trzech językach: polskim, angielskim oraz rosyjskim.

Projekt przewiduje również organizację wydarzeń kulturalnych zarówno w Polsce, jak i u rosyjskich partnerów. W Sędytach oraz we wsi Kaup odbędą się dwa festiwale historyczne, podczas których odwiedzający będą mogli uczestniczyć w warsztatach średniowiecznego rzemiosła, sztuki, muzyki, tańca oraz wziąć udział w grach dla dzieci i dorosłych.

fot. Adobe Stock

Wykopaliska archeologiczne

fot. Adam Mackiewicz/Gmina Olsztyn

Zespół obronny Bramy Górnej w Olsztynie

5.12 Młyn w Młynarach

- **Nazwa projektu:** **Odrodzenie kulturowego i historycznego krajobrazu małych miast Ładuszkin (Rosja) i Młynary (Polska) w interesie skoordynowanego rozwoju lokalnego**
- **Program:** **Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020**
- **Dofinansowanie z UE:** **142 tys. euro**
- **Dofinansowanie z FR:** **664 tys. euro**
- **Lider projektu:** **Administracja Okręgu Miejskiego Ładuszkin (Rosja)**
- **Lokalizacja w Polsce:** **województwo warmińsko-mazurskie**

Młynary to niewielkie miasteczko w województwie warmińsko-mazurskim, które choć zamieszkane przez niecałe 1800 osób, może poszczycić się całkiem bogatą historią. Prawa miejskie uzyskało już w 1329 roku (straciło je po II wojnie światowej, by na powrót odzyskać w 1984 roku). Niegdyś otaczał je ceglany mur.

Znaczną część mieszkańców Młynar zawsze stanowili Polacy. W 1454 roku król Kazimierz IV Jagiellończyk wcielił region do Królestwa Polskiego na prośbę Związku Pruskiego. Rok później, po wybuchu wojny trzynastoletniej, miasto zdobyli Krzyżacy, którzy w akcie zemsty utopili jego ówczesnego burmistrza. Niedługo później Młynary zostały odbite przez Polaków.

Wśród zabytków na pierwszy plan zdecydowanie wybija się gotycki **kościół św. Piotra Apostoła** z 1327 roku (zniszczony podczas pożaru został odbudowany w 1554 roku). Wyposażenie kościoła, ołtarz główny i ambona, pochodzą z XVII w., a organy z 1742 roku. W Młynarach możemy też zobaczyć zabytkowy **kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny**, zbudowany w 1857 roku.

Zwiedzając miasto, koniecznie trzeba zobaczyć **młyn wodny**, a właściwie jego ruiny. Niektóre źródła podają, że młyn zakonny jest starszy niż samo miasto. „Zakonny” ponieważ teren, gdzie znajdował się młyn, należał wówczas do zakonu krzyżackiego. Przez wieki młyn był dzierżawiony kolejnym użytkownikom. Choć obiekt znajdował się w dobrym stanie technicznym, to w 1945 roku rozebrano przylegający do niego budynek mieszkalny oraz gospodarczy. W późniejszych latach młyn dalej funkcjonował, a w 1978 roku został wpisany do rejestru zabytków.

fot. Maciej Sękowski/Urząd Miasta i Gminy w Młynarach

Wejście do parku „Majowy Gaj” w Młynarach

fot. Maciej Sękowski/Urząd Miasta i Gminy w Młynarach

Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny

fot. Maciej Sękowski/Urząd Miasta i Gminy w Młynarach

Park „Majowy Gaj” w Młynarach

W ramach projektu „Odrodzenie kulturowego i historycznego krajobrazu małych miast Ładuszkin (Rosja) i Młynary (Polska) w interesie skoordynowanego rozwoju lokalnego”, realizowanego wspólnie z rosyjskim liderem przez Gminę Młynary (Polska) oraz Ministerstwo Kultury i Turystyki Obwodu Kaliningradzkiego (Rosja), zaplanowano zagospodarowanie terenu przy ruinach młyna w Młynarach. Pojawić się mają nowe chodniki, ławki, oświetlenie, a także miniatury przedstawiające obiekty historyczne po obu stronach granicy. Po stronie rosyjskiej, w mieście Ładuszkin, odnawiane jest historyczne miejsce Patersort, w którym powstaje park miniatur, reprezentujący obiekty historyczne i kulturowe Obwodu Kaliningradzkiego oraz Gminy Młynary. Przedsięwzięcie przewiduje również m.in. organizację plenerów rzeźbiarskich.

fot. Maciej Sękowski/Urząd Miasta i Gminy w Młynarach

Głaz z wyrytym herbem miasta i gminy Młynary

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020

fot. Adobe Stock

Aż 10 milionów osób, czyli 1/4 populacji naszego kraju, skorzystało ze wsparcia Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013 (PO KL). Był to największy program współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w latach 2007-2013 i osiągnął on wielki sukces. Aż 74 proc. osób objętych aktywizacją zawodową podjęło zatrudnienie, ze wsparcia skorzystało 500 tysięcy firm, działalność rozpoczęło 380 form opieki nad dziećmi (w tym żłobki, kluby dziecięce i instytucje dziennego opiekuna), co miało wpływ na powrót 9,7 tysiąca osób na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem dziecka.

W latach 2014-2020 kontynuację PO KL stanowi Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER) z budżetem sięgającym 5,4 mld euro, przy czym z Europejskiego Funduszu Społecznego pochodzi 3,4 mld euro, a pozostała część ze środków specjalnej linii budżetowej – inicjatywy na rzecz zatrudnienia ludzi młodych (Youth Employment Initiative).

Program obejmuje pięć osi priorytetowych.

Pierwsza z nich – „Osoby młode na rynku pracy" – ma na celu wspieranie osób w wieku 15-29 lat, w tym niepełnosprawnych, pozostających bez pracy, ale też odchodzących z rolnictwa (i ich rodzin), tzw. ubogich pracujących, zatrudnionych na umowach krótkoterminowych, pracujących na podstawie umów „śmieciowych". Działania w ramach osi skupiają się przede wszystkim na aktywizacji zawodowej, np. poprzez pomoc w określeniu ścieżki zawodowej, szkolenia oraz egzaminy, staże, praktyki, a także dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Do końca lipca 2020 roku w ramach osi zrealizowano 166 naborów i podpisano umowy o dofinansowanie na ponad 6,8 mld zł (wkład UE).

Druga oś priorytetowa – „Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji" – to przede wszystkim działania w zakresie wzmocnienia efektywności polityk publicznych dotyczących zatrudnienia, włączenia społecznego, kształcenia i usprawnienia administracji publicznej. Wdrażane są również projekty związane z podnoszeniem jakości systemu oświaty, rozwojem edukacji, a także z usprawnieniem stanowienia prawa oraz działania wymiaru sprawiedliwości. W ramach osi drugiej przeprowadzono już 325 naborów i podpisano umowy na kwotę ponad 2,8 mld zł (wkład UE, dane na koniec lipca 2020 roku).

Kolejna oś priorytetowa – „Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju" – skupia się na rozwoju szkolnictwa wyższego oraz poprawie jakości kształcenia. Działania w tym zakresie dotyczą m.in. zapewnienia kształcenia odpowiadającego potrzebom gospodarki, rynku pracy i społeczeństwa, podniesienia jakości studiów doktoranckich, zwiększenia mobilności międzynarodowej, poprawy jakości dydaktyki oraz zarządzania kształceniem. W ramach osi przeprowadzono do końca lipca 2020 roku 53 nabory i podpisano umowy o dofinansowanie o łącznej wartości 4,4 mld zł (wkład UE).

Kolejna oś to „Innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa". Obejmuje ona wszelkie działania związane z wypracowaniem i testowaniem nowych, skuteczniejszych rozwiązań problemów istniejących na rynku pracy. Wdrażane są również projekty związane z kształceniem przez całe życie, zdrowiem i modernizacją administracji publicznej. W ramach współpracy ponadnarodowej podejmowane są też działania związane np. z wypracowaniem nowych lub adaptowaniem w Polsce rozwiązań stosowanych z powodzeniem w innych państwach. W ramach osi zrealizowano do końca lipca 2020 roku 79 naborów i podpisano umowy o dofinansowanie na ponad 2,2 mld zł (wkład UE).

Ostatnia (nie licząc „Pomocy technicznej") oś priorytetowa – „Wsparcie dla obszaru zdrowia" – obejmuje inicjatywy służące rozwojowi programów profilaktycznych, kształceniu kadr medycznych, jak również poprawie efektywności i jakości funkcjonowania systemu ochrony zdrowia. Duża część działań dotyczy rozwiązań organizacyjnych w systemie ochrony zdrowia, ułatwiających dostęp do niedrogich, trwałych i wysokiej jakości usług zdrowotnych. Do końca 2018 roku ze wsparcia w ramach osi piątej skorzystało blisko 59,2 tysiąca osób, w tym 25 tysięcy pielęgniarek i położnych oraz ponad 8 tysięcy lekarzy zostało objętych kształceniem podyplomowym. W ramach „Wsparcia dla obszaru zdrowia" do końca lipca 2020 roku przeprowadzono 58 naborów. Umowy o dofinansowanie podpisano na kwotę ponad 346 mln zł (wkład UE).

Projekty w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój są realizowane w dwóch podstawowych trybach:

- pozakonkursowym, w którym projekty realizowane są przez dokładnie określonych beneficjentów precyzyjnie wskazanych w Szczegółowym Opisie Priorytetów;
- konkursowym, w którym o dofinansowanie mogą się ubiegać wszystkie formy prawne zgodnie z klasyfikacją form prawnych podmiotów gospodarki narodowej, czyli m.in.: jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne, stowarzyszenia i związki jednostek samorządu terytorialnego, administracja rządowa i jej jednostki podległe, organizacje pozarządowe, ich związki i federacje, podmioty ekonomii społecznej i ich federacje lub związki, samorząd gospodarczy i zawodowy, instytucje integracji i pomocy społecznej, instytucje rynku pracy, uczelnie i podmioty uczestniczące w kształceniu na poziomie wyższym, jednostki naukowe, w tym instytuty badawcze, jednostki badawczo-rozwojowe, przedsiębiorcy, podmioty opieki zdrowotnej, podmioty lecznicze, partnerzy (w rozumieniu art. 5 rozporządzenia ogólnego oraz art. 3 Rozporządzenia delegowanego Komisji (UE) nr 240/2014 w sprawie europejskiego kodeksu postępowania w zakresie partnerstwa w ramach europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych), w tym partnerzy społeczni (Reprezentatywne organizacje pracodawców i pracowników w rozumieniu ustawy z dnia 6 lipca 2001 r. o Trójstronnej Komisji do Spraw Społeczno-Gospodarczych i wojewódzkich komisjach dialogu społecznego (Dz. U. Nr 100, poz. 1080, z późn. zm.) oraz branżowe i regionalne organizacje pracodawców i pracowników w rozumieniu ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o organizacjach pracodawców (Dz. U. Nr 55, poz. 235, z późn. zm.), ustawy z dnia 22 marca 1989 r. o rzemiośle (Dz. U. z 2002 r. Nr 112, poz. 979, z późn. zm.) i ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych (Dz. U. z 2014 r. poz. 167)[1].

[1] *Źródło: https://www.power.gov.pl/strony/o-programie/zasady/dla_kogo_jest_program/*

Wydział Projektów EFS, ul. Domaniewska 39A, 02-672 Warszawa, tel. 22 378 31 00,
e-mail: power@cpe.gov.pl, https://power.cpe.gov.pl

6.01 Przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu

Nazwa projektu: **Time2Grow (Poland)**

Program: **Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój**

Dofinansowanie z UE: **517 tys. zł**

Lider projektu: **Dobre Kadry. Centrum badawczo-szkoleniowe Sp. z o.o. (Polska)**

Lokalizacja w Polsce: **cała Polska**

Zespół wypalenia zawodowego dotyczy 4,15 proc. polskich pracowników[2]. Przyczyn jest wiele, ale jako najczęstszą podaje się stres, który powoduje wyczerpanie psychiczne i fizyczne. Skutek jest taki, że praca, która do tej pory sprawiała przyjemność, staje się źródłem codziennego stresu.

Projekt „Time2Grow" został stworzony po to, by wypracować, przetestować, a na koniec wdrożyć rozwiązania, które mają przeciwdziałać wypaleniu zawodowemu. W Polsce skupiono się na zwalczaniu tego negatywnego syndromu w trzech branżach – opiece medycznej, edukacji i szkolnictwie wyższym.

Partnerami projektu „Time2Grow" byli Trendhuis CVBA (Belgia) oraz South–Eastern Finland University of Applied Sciences – Xamk (Finlandia).

Na wstępie przeprowadzono badania, które stały się podstawą do opracowania konkretnych rozwiązań bazujących na idei uczenia się przez całe życie. Przygotowano również specjalne podręczniki – dla pracodawców oraz dla pracowników – w jaki sposób zapobiegać i przeciwdziałać wypaleniu zawodowemu. W poradnikach – oprócz wyjaśnienia, czym właściwie jest wypalenie zawodowe oraz przedstawienia jego składowych, takich jak: wyczerpanie emocjonalne, rozczarowanie i obniżone poczucie osobistych osiągnięć – opisano przyczyny wypalenia. Autorzy publikacji podzielili czynniki wpływające na pojawienie się wypalenia zawodowego na trzy grupy: indywidualne, interpersonalne oraz organizacyjne (praca). Wśród indywidualnych znajduje się np. wiek i staż pracy, a także nadmierne zaangażowanie w pracę. Czynniki interpersonalne to konflikty, rywalizacja, brak zaufania w zespole. W organizacyjnych znalazła się natomiast monotonia w pracy, jak i brak spójności pomiędzy wymaganiami pracodawcy a kompetencjami pracownika.

Wypalenie zawodowe zaczyna się od poczucia obciążenia pracą. Później pojawia się psychofizyczne zmęczenie, a w kolejnym etapie – cynizm i obojętność, a nawet agresja wobec kolegów z pracy. Następnym syndromem jest ucieczka przed zadaniami oraz niechęć do siebie i innych, aż wreszcie pojawiają się poważne zaburzenia psychosomatyczne czy też nałogi.

[2] *M. Kowalska, J. Bugajska, D. Żołnierczyk-Zreda, Częstość występowania zespołu wypalenia zawodowego wśród pracowników biurowych, „Medycyna Pracy" 2010, Nr 61, str. 615.*

Skutki wypalenia zawodowego mają wpływ nie tylko na samego pracownika, ale również na organizację, pracodawcę i klientów. W instytucji może pojawić się opór przed zmianami, konflikty wśród pracowników, wypadki przy pracy oraz spadek motywacji do pracy. Pracodawca ponosi wtedy większe koszty pracownicze i skutki prawne. W efekcie wypalenia zawodowego pracowników w danej organizacji jej klienci mogą z kolei odczuć obniżenie jakości świadczonych przez nich usług lub wytwarzanych produktów, co powoduje ich spadek zaufania.

W publikacji dla pracodawców znajdą oni porady, jak sprawdzić, czy wypalenie zawodowe dotyczy ich organizacji oraz dlaczego i w jaki sposób przeciwdziałać temu zjawisku.

Z koncepcją modelu przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu można zapoznać się na stronie: www.dobrekadry.pl/wp-content/uploads/2019/01/Wprowadzenie-do-modelu.pdf.

fot. Urszula Załuska/Dobre Kadry. Centrum badawczo-szkoleniowe Sp. z o.o.

Debata ekspercka

fot. Urszula Załuska/Dobre Kadry. Centrum badawczo-szkoleniowe Sp. z o.o.

Warsztaty dotyczące czynników wpływających na wypalenie zawodowe

6.02 Osoby 50+ na rynku pracy

Nazwa projektu: Inwestuj w siebie – nigdy nie jest na późno. Model zwiększenia dostępu osób 50+ do różnych form uczenia przez całe życie

Program: Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój

Dofinansowanie z UE: 770 tys. zł

Lider projektu: Dobre Kadry. Centrum badawczo-szkoleniowe Sp. z o.o. (Polska)

Lokalizacja w Polsce: cała Polska

W 2018 roku współczynnik aktywności zawodowej osób powyżej 50. roku życia wyniósł w Polsce 33,8 proc. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego był to wynik o 22,5 proc. niższy niż dla ludności ogółem. W stosunku do roku 2017 liczba aktywnych zawodowo osób w tej kategorii wiekowej zmniejszyła się o 78 tysięcy. Szczególnie ubyło kobiet – 48 tysięcy. GUS podaje, że w 2018 roku co czwarta kobieta powyżej 50. roku życia była aktywna zawodowo (26,6 proc.). W przypadku mężczyzn w tym samym wieku współczynnik aktywności zawodowej był znacznie wyższy i wyniósł 42,8 proc.

fot. Adobe Stock

Szkolenia dla osób starszych

Projekt „Inwestuj w siebie – nigdy nie jest na późno. Model zwiększenia dostępu osób 50+ do różnych form uczenia przez całe życie" miał na celu wypracowanie, przetestowanie oraz wdrożenie nowych rozwiązań w zakresie zwiększania dostępności dla osób 50+ różnych form uczenia się przez całe życie.

Partnerami przedsięwzięcia było Centrum Edukacji w ramach jednostki samorządu terytorialnego Gondomar (Portugalia) oraz Akademia Techniczno-Humanistyczna z Bielska-Białej (Polska).

W toku realizacji projektu opracowano model obejmujący program szkoleń, sposoby motywowania osób dojrzałych do uczenia się, poradnik dla organizatorów szkoleń, a także poradnik dla osób dojrzałych.

W poradniku dla osób 50+ autorzy proponują przeprowadzenie autoanalizy. By to zrobić, należy odpowiedzieć na pięć pytań, m.in. dotyczących swoich marzeń, możliwości wprowadzenia zmian w wybranych obszarach życia, posiadanej wiedzy czy umiejętności. W publikacji zawarto też informacje praktyczne, np. gdzie szukać szkoleń i kursów dla osób 50+ lub jak wykorzystać własne kompetencje.

fot. Adobe Stock

Zdrowy tryb życia

Z kolei poradnik dla organizatorów szkoleń podpowiada, jak przygotować ofertę szkoleniową dla osób starszych. Znajdziemy w nim informacje, w jaki sposób skutecznie szkolenia reklamować, by dotarły do odpowiedniej grupy osób oraz czym charakteryzuje się dobry trener.

W ramach projektu przeprowadzono indywidualne spotkania z psychologiem, które miały na celu zmotywowanie uczestników do aktywnego udziału w przedsięwzięciu. Do motywacji wykorzystywano przede wszystkim model Kolba, który obejmuje kilka etapów prowadzenia takich rozmów: (1) „zrób coś", czyli działanie, (2) „przemyśl to", czyli refleksja, (3) „uogólnij to", czyli teoria oraz (4) „zrób to inaczej", czyli zmiana. Inną techniką, wykorzystywaną do motywacji, było „planowanie wstecz", polegające na ustaleniu konkretnego celu w przyszłości i zidentyfikowanie poszczególnych działań niezbędnych do jego osiągnięcia.

Później osoby 50+ wzięły udział w cyklu szkoleń podnoszących ich kompetencje kluczowe, społeczne oraz edukacyjne (w sumie 120 godzin). Zrealizowano nawet warsztaty na temat zasad prowadzenia zdrowego trybu życia. Osobny kurs przygotowano dla organizatorów szkoleń.

Wszystkie materiały wypracowane w projekcie można pobrać na stronie: www.dobrekadry.pl/projekty/osoby-dojrzale/.

fot. Urszula Załuska/Dobre Kadry. Centrum badawczo-szkoleniowe Sp. z o.o.

Wizyta w szkole dla dorosłych – kierunek złotnictwo

fot. Urszula Załuska/Dobre Kadry. Centrum badawczo-szkoleniowe Sp. z o.o.

Koncert grupy muzycznej u portugalskiego partnera

6.03 Asystenci Zdrowienia pomagają w potrzebie

Nazwa projektu: **Nowy Zawód: Ekspert przez Doświadczenie („EX-IN")**

Program: **Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój**

Dofinansowanie z UE: **1,4 mln zł**

Lider projektu: **Fundacja Wspierania Rozwoju Społecznego „Leonardo" (Polska)**

Lokalizacja w Polsce: **cała Polska**

W leczenie osób przeżywających kryzys psychiczny jest zaangażowany zespół ludzi – od najbliższych, poprzez lekarzy, psychologów, psychoterapeutów i pracowników socjalnych. Od niedawna dodatkowym ogniwem pomiędzy pacjentami a personelem terapeutycznym są jeszcze Asystenci Zdrowienia, czyli osoby, które same przeżyły podobny kryzys, ukończyły terapię oraz odbyły specjalistyczne kursy i praktyki zawodowe. Asystenci wykorzystują swoje doświadczenia oraz zdobytą wiedzę do pomocy innym chorującym.

Asystenci Zdrowienia pojawili się w Polsce w efekcie realizacji projektu „Nowy Zawód: Ekspert przez Doświadczenie („EX-IN")". Ten nowy na polskim rynku pracy zawód wpisuje się w ruch „Peer Support", który od co najmniej ćwierć wieku rozwija się w krajach zachodnich. Można go określić jako pomoc i wsparcie, które ludzie po przebytej chorobie mogą dać drugiej osobie, borykającej się z podobnym problemem. Osoby takie, zgodnie z ideą ruchu, spotykają się i wymieniają doświadczeniami, aby w ten sposób – wzajemnie sobie pomagając – przejść przez trudności, jakie pojawiły się w ich życiu.

Asystenci Zdrowienia wyszkoleni w ramach projektu to ludzie, którzy stali się ekspertami przez doświadczenie. Samo doświadczenie to jednak oczywiście za mało, by zostać takim asystentem, gdyż konieczne jest również właściwe przeszkolenie. W ramach kursu kandydat poznaje perspektywę jeszcze 10 innych osób, które zmagały się z podobnym problemem oraz testuje nabyte umiejętności w praktyce.

Dzięki realizacji tego nowatorskiego przedsięwzięcia, oprócz rozpropagowania zawodu Asystenta Zdrowienia, udało się jeszcze znaleźć zatrudnienie dla co najmniej 20 asystentów w różnych placówkach ochrony zdrowia psychicznego w Polsce. Zawód ten udało się wprowadzić do Rozporządzenia Ministra Zdrowia z 27 kwietnia 2018 r. w sprawie programu pilotażowego w centrach zdrowia psychicznego. Powstał też portal internetowy www.asystentzdrowienia.org, na którym można znaleźć więcej informacji o Asystentach Zdrowienia, kodeks etyczny asystentów oraz adresy placówek, w których pracują Asystenci Zdrowienia. Funkcjonują oni m.in. w Środowiskowym Domu Samopomocy Fundacji Leonardo w Krakowie, w Mokotowskim Centrum Zdrowia Psychicznego w Warszawie, w Fundacji Polski Instytut Otwartego Dialogu we Wrocławiu i w Stowarzyszeniu POMOST w Łodzi.

Partnerami tego innowacyjnego projektu „Nowy Zawód: Ekspert przez Doświadczenie („EX-IN")" byli: Fundacja Polski Instytut Otwartego Dialogu (Polska), Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (Polska), Stowarzyszenie Użytkowników Psychiatrycznej Opieki Zdrowotnej oraz ich Rodzin i Przyjaciół „Feniks" w Kołobrzegu (Polska), Initiative zur Sozialen Rehabilitation e.V. z Bremy (Niemcy) oraz PINEL gGmbH Initiative für psychisch Kranke z Berlina (Niemcy).

fot. Fundacja Wspierania Rozwoju Społecznego „Leonardo"

Kongres Zdrowia Psychicznego w Warszawie

fot. Fundacja Wspierania Rozwoju Społecznego „Leonardo"

Uczestnicy kursu dla trenerów metody EX-IN, Kraków

6.04 Zapomnij o „szarej strefie” i pracuj legalnie

Nazwa projektu: Budowa i wdrażanie innowacyjnych narzędzi ograniczających zjawisko pracy nierejestrowanej w instytucjach współodpowiedzialnych za minimalizację zjawiska „szarej strefy” na rynku pracy

Program: Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój

Dofinansowanie z UE: 3,3 mln zł

Lider projektu: CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych – Fundacja Naukowa (Polska)

Lokalizacja w Polsce: cała Polska

Według badania przeprowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny, w 2017 roku liczba osób, które choć raz pracowały „na czarno” wyniosła 880 tysięcy. Biorąc pod uwagę ogólną liczbę osób pracujących w Polsce, było to 5,4 proc. Największą grupę pracujących w „szarej strefie” stanowią osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (ok. 35 proc.) oraz wykształceniem średnim zawodowym i ogólnokształcącym (ok. 30 proc.).

fot. Aleksandra Teliszewska/CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych – Fundacja Naukowa

Praca w szarej strefie – jak ją widzą cudzoziemcy

Autorzy projektu „Budowa i wdrażanie innowacyjnych narzędzi ograniczających zjawisko pracy nierejestrowanej w instytucjach współodpowiedzialnych za minimalizację zjawiska „szarej strefy” na rynku pracy” chcieli zmienić podejście zarówno bezrobotnych, jak i młodzieży, cudzoziemców oraz samych pracodawców do „szarej strefy”, pokazując im negatywne konsekwencje tej formy wykonywania pracy i zatrudniania. Postanowili też im uświadomić korzyści płynące z podejmowania legalnej pracy.

W tym celu opracowano scenariusze kursów – zarówno tradycyjnych, jak i online. Organizatorzy wiedzieli, że szkolenia informujące o negatywnym oddziaływaniu „szarej strefy” mogą nie zachęcić przedstawicieli grup docelowych (młodzieży, bezrobotnych i cudzoziemców) do czynnego udziału w nich. Z tego powodu opracowano zajęcia, których wiodący temat stanowiły problemy interesujące uczestników, a zagadnienie „szarej strefy” było w nie jedynie wplecione. Temat przewodni był zawsze inny i dostosowany do potrzeb danej grupy. W szkoleniu dla bezrobotnych dotyczył on profilaktyki stresu, pod kątem młodzieży przygotowano tematykę związaną z rozwojem kariery zawodowej, a dla cudzoziemców problematykę legalnego zatrudnienia w Polsce.

Szkolenia dla pracodawców odbywały się tylko online i dotyczyły formalności związanych z zatrudnianiem pracowników, w tym cudzoziemców. Na potrzeby przeprowadzenia kursów przygotowano animowane filmiki oraz e-booki.

Dla zapewnienia wysokiej jakości szkoleń niezbędni byli dobrze przygotowani trenerzy. Z myślą o nich w toku realizacji projektu powstał podręcznik, wyjaśniający przyczyny pracy nierejestrowanej oraz jej konsekwencje. Publikacja stanowi wyczerpujące kompendium wiedzy. Została ona opracowana w oparciu o literaturę polską i zagraniczną, a także wzbogacona o praktyczne informacje z polskiego rynku pracy.

W szkoleniach wzięło udział 52 bezrobotnych, 20 osób do 25. roku życia oraz 15 cudzoziemców.

fot. Adobe Stock

Na szkoleniu

W kursach dla pracodawców uczestniczyło 45 osób, w tym 15 przedsiębiorców zatrudniających osoby z zagranicy.

Projekt miał również część teoretyczną, którą stanowiło badanie „szarej strefy” i przygotowanie modelu prognostycznego, pozwalającego określić rozwój zjawiska nierejestrowanej pracy w przyszłości. Będzie z niego korzystać Krajowa Administracja Skarbowa. Narzędzie to umożliwi kalkulowanie luki w PIT, analizowanie jej segmentów i określenie, jak zjawisko luki może rozwijać się w przyszłości.

Partnerami tego interesującego przedsięwzięcia byli: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (Polska), The Institute of Public Finance (Chorwacja), Ministerstwo Finansów – Krajowa Administracja Skarbowa (Polska), Maguire Policy Research Ltd. (Wielka Brytania), Ochotnicze Hufce Pracy – Komenda Główna (Polska), Stowarzyszenie Interwencji Prawnej (Polska), Wojewódzki Urząd Pracy w Katowicach (Polska) oraz Wojewódzki Urząd Pracy w Olsztynie (Polska).

fot. Aleksandra Teliszewska/CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych – Fundacja Naukowa

Praca w szarej strefie – jak ją widzi młodzież

6.05 Życie z dala od kryminału

Nazwa projektu: **Employment Bridge to the future**

Program: **Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój**

Dofinansowanie z UE: **914 tys. zł**

Lider projektu: **Fundacja Rozwoju KUL (Polska)**

Lokalizacja w Polsce: **cała Polska**

Kiedy w 2011 roku po ponad siedmiu latach mężczyznę wypuszczono zza więziennych murów, przytłoczyło go nawet zrobienie tak prostej czynności, jak zakupy. Nie dał rady. Wyszedł na zewnątrz i wypalił kilka papierosów. Nie łatwiej było ze znalezieniem pracy. Szczerość w tym nie pomagała, a twierdzenie „byłem karany" zniechęcało pracodawców. Mimo trudności adaptacyjnych w „nowym świecie" bez więziennych krat, mężczyzna nie dał za wygraną. Do kryminału wracał już tylko po to, żeby zachęcać kolegów do normalnego życia. Mowa o Edwardzie Szelidze, który do dziś pomaga skazańcom opuszczającym zakłady karne jako prezes Fundacji POMOST.

W toku realizacji projektu „Employment Bridge to the future" Fundacja stworzyła pierwszy Społeczny Ośrodek Readaptacyjny dla byłych więźniów w Zabrzu. Jego zadaniem jest pomaganie byłym osadzonym w powrocie do społeczeństwa. Wsparcie dotyczy zarówno uczestniczenia w życiu gospodarczym, czyli podjęcia pracy, jak i funkcjonowania w życiu społecznym, w tym np. w rodzinie. Celem działalności ośrodka jest doprowadzenie do pozytywnej readaptacji byłych więźniów oraz ograniczenie ich powrotności do przestępstwa. W całym kraju powstało w ramach projektu w sumie 19 ośrodków.

Program realizowany w zabrzańskim ośrodku ma charakter integracyjny. Łączy on terapię z readaptacją społeczną i zawodową. Osoby przychodzące do ośrodka mogą nabyć umiejętności potrzebne do poruszania się w ramach ogólnie akceptowalnych norm społecznych, pomocnych w podejmowaniu nowych, konstruktywnych ról społecznych oraz funkcjonowaniu na rynku pracy.

fot. Adobe Stock

Zza więziennych krat

fot. Adobe Stock

Warsztaty komunikacji interpersonalnej

Readaptacja rozpoczyna się od podpisania kontraktu. W pierwszym miesiącu pobytu klienta (jak nazywa się tam byłych więźniów) zwracana jest szczególna uwaga na jego umiejętności psychospołeczne. Przez cały okres pobytu budowane są w nim pasje i uczy się zarządzać swoim czasem. Bierze też udział w warsztatach komunikacji interpersonalnej oraz radzenia sobie z emocjami. Po pierwszym miesiącu dodatkowo opracowywany jest indywidualny plan readaptacji. W trzecim miesiącu zaczynają się trzymiesięczne warsztaty. W ich trakcie klient uświadamia sobie swoje mocne strony, jak również analizuje obszary, które wymagają pracy. W końcu, w piątym miesiącu, przychodzi czas na rozwijanie w sobie motywacji do dalszych zmian, a ostatni okres od szóstego miesiąca do końca pobytu (czyli dwunastego miesiąca) jest przeznaczony na aktywizację zawodową, szkolenia zawodowe, prace społeczne, uzupełnianie wykształcenia oraz poszukiwanie mieszkania.

Jako niewątpliwe osiągnięcie projektu można uznać fakt, iż 70 proc. osób, które trafiają do Społecznego Ośrodka Readaptacyjnego prowadzonego przez Fundację POMOST, osiąga swój cel i nie wraca na przestępczą drogę.

Partnerami tego przedsięwzięcia byli: Fundacja POMOST (Polska), Miasto Zabrze (Polska), Stowarzyszenie „Saint Luke's Support Association" (Łotwa) oraz Fundacja „Münchner Zentralstelle für Straffälli-genhilfe" (Niemcy).

6.06 Najnowocześniejsze kształcenie lekarzy w Polsce

Nazwa projektu: **Rozwój kształcenia specjalizacyjnego lekarzy, w dziedzinach istotnych z punktu widzenia potrzeb epidemiologiczno-demograficznych kraju, z wykorzystaniem technik symulacji endoskopowych**

Program: **Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój**

Dofinansowanie z UE: **28,3 mln zł**

Lider projektu: **Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego (Polska)**

Lokalizacja w Polsce: **cała Polska**

Odkąd w 1971 roku powstało Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego, uczestniczy ono w rozwoju polskiego systemu zdrowia, m.in. poprzez doskonalenie wiedzy medycznej i kształcenie lekarzy, farmaceutów oraz diagnostów w ramach studiów podyplomowych. Rocznie centrum organizuje ponad 800 kursów, w których bierze udział ok. 20 tysięcy osób.

Dzięki realizacji projektu „Rozwój kształcenia specjalizacyjnego lekarzy, w dziedzinach istotnych z punktu widzenia potrzeb epidemiologiczno-demograficznych kraju, z wykorzystaniem technik symulacji endoskopowych" od listopada 2018 roku uczestnicy kursów mają możliwość poszerzania swojej wiedzy w Centrum Symulacji Endoskopowej. W tym celu w siedzibie Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego przeprowadzono remont pomieszczeń. W momencie otwarcia było to najnowocześniejsze tego typu laboratorium symulacji medycznej w Europie. Wyposażono je w najnowszy sprzęt, dzięki któremu słuchacze mogą uczyć się w praktyce wykonywania bronchoskopii, gastroskopii, kolonoskopii, laparoskopii, artroskopii, a także zabiegów urologicznych i ginekologicznych o minimalnym stopniu inwazyjności. Ponadto centrum wyposażono w pracownię USG oraz anatomii wirtualnej. Jest tu też stanowisko symulacyjne, pozwalające trenować postępowanie w nagłych przypadkach, które mogą wystąpić w trakcie zabiegów z wykorzystaniem endoskopu.

Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego to pierwszy w naszym kraju ośrodek kształcący podyplomowo lekarzy z wykorzystaniem tego typu symulatorów. Do tej pory w Polsce kształcenie kadry medycznej w zakresie wykorzystania endoskopów odbywało się na ludziach. Nowa metodologia kształcenia zakłada nauczanie na symulatorach, zachowujących się jak organizmy ludzkie. Błąd uczącego się lekarza popełniony na symulatorze nie zagraża zdrowiu ani życiu pacjenta, jak to miało miejsce dotychczas. Nie oznacza to, że uczący się lekarze mogą być mniej dokładni i uważni. Wręcz przeciwnie. Metodologia nauczania zakłada, że popełniony błąd zostaje nagrany, a następnie jest analizowany nie tylko przez lekarza, który go popełnił, ale przez grupę uczących się wraz z nim specjalistów – takie postępowanie to standard na świecie.

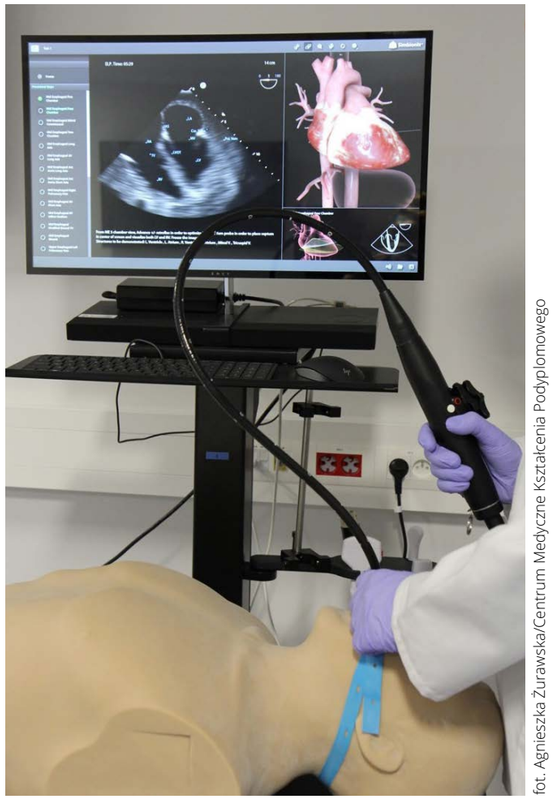

fot. Agnieszka Żurawska/Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego

Symulacja wykonywania przezprzełykowego echa serca

W toku realizacji projektu Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego ma przygotować zmiany do programów specjalizacji w wybranych dziedzinach medycyny, które później zatwierdzi minister zdrowia. Pierwsze wersje programów nauczania już są testowane na eksperymentalnej grupie lekarzy. W trakcie testów dokonywane są poprawki i prowadzone konsultacje. Ostateczne gotowe do użycia programy nauczania lekarzy w zakresie symulacji endoskopowej powinny być gotowe do września 2021 roku.

Partnerami w projekcie są Excellence In Society and Congress (ESC) BV (Niderlandy) oraz European Federation of the International Society for Digestive Surgery (Niderlandy).

fot. Agnieszka Żurawska/Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego

Szkolenie symulacyjne z zakresu bronchoskopii

Notatki

Wydawca:
Centrum Projektów Europejskich
www.cpe.gov.pl

Koordynacja:
Magdalena Majewska (Centrum Projektów Europejskich)

Redakcja:
Magdalena Majewska, Aleksandra Obarska, Andrzej Słodki,
Agnieszka Sobaszek-Gołaszewska, Agnieszka Wojda (Centrum Projektów Europejskich)

Autor tekstów:
Dominik Krzysztofowicz

Projekt graficzny oraz skład komputerowy:
Oficyna Wydawnicza Liber Novum
www.libernovum.pl

Druk:
DrukArt
www.drukart.com

Nakład: 2500 egz.

Egzemplarz bezpłatny
Warszawa, 2021 r.

Punkt Informacyjny Fundusze Europejskie

Rzeczpospolita Polska

Unia Europejska
Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne

LEGENDA

- Program Interreg Południowy Bałtyk 2014-2020
- Program Współpracy Interreg Polska-Saksonia 2014-2020
- Program Współpracy Transgranicznej Interreg Polska-Słowacja 2014-2020
- Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020
- Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020
- Szlaki opisane w projektach

Nazwy obiektów zaznaczonych na mapie zostały pogrubione w tekstach opisujących poszczególne projekty

Punkt Informacyjny Fundusze Europejskie

Rzeczpospolita Polska

Unia Europejska
Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne

Lp.	Nazwa obiektu	Lokalizacja	Nr opisu projektu
1	STS „Generał Zaruski”	Żabi Kruk 15A, Gdańsk	1.01
2	S/Y „Bonawentura”	Uphagena 8, Gdańsk	1.01
3	Polski odcinek szlaku EuroVelo10	Świnoujście – Międzyzdroje – Dziwnów – Rewal – Kołobrzeg – Mielno – Darłowo – Jarosławiec – Ustka – Łeba – Władysławowo – Puck – Błądzikowo – Rzucewo – Gdynia – Sopot – Gdańsk – Elbląg – Frombork – Braniewo – Gronowo	1.02
4	Grodzisko Owidz	Rycerska 1, Owidz	1.03
5	Twierdza Wisłoujście	Stara Twierdza 1, Gdańsk	1.03
6	Pałac Przebendowskich i Keyserlingków	Zamkowa 2A, Wejherowo	1.04
7	Dworek pod Lipami	Mickiewicza 19, Rumia	1.04
8	Dworek Drzewiarza	Drzewiarza 2, Gościcino	1.04
9	Zamek Krokowa	Zamkowa 1, Krokowa	1.04
10	Pałac Ciekocinko	Ciekocinko 9, Ciekocinko	1.04
11	Pałac Godętowo	Godętowo 1, Godętowo	1.04
12	Dwór w Lisewie	Lisewo 1, Lisewo	1.04
13	Pałac pod Czerwonym Bukiem	Borkowo Lęborskie 21A, Borkowo Lęborskie	1.04
14	Dwór Jackowo	Choczewo 1, Jackowo	1.04
15	Pałac w Rymaniu	Koszalińska 2, Rymań	1.04
16	Pałac Siemczyno	Siemczyno 81, Siemczyno	1.04
17	Targ rybny w Darłowie	Zachodnia 2, Darłowo	1.07
18	Targ rybny w Ustce	bulwar Portowy, Ustka	1.07
19	Park Krajobrazowy „Mierzeja Wiślana”	Gdańska 2, Stegna	1.08
20	Leśny Ogród Botaniczny „Marszewo”	Marszewska 5, Gdynia	1.08
21	Lasy Rzucewo z Osadą Łowców Fok	Rzucewska 15, Rzucewo	1.08
22	Park Narodowy „Ujście Warty”	Chyrzyno 1, Górzyca	1.11
23	Drawieński Park Narodowy	Leśników 2, Drawno	1.11
24	Drawski Park Krajobrazowy	Złocieniec	1.11
25	Europejskie Centrum Pamięć, Edukacja, Kultura	Koźlice 1, Zgorzelec	2.01
26	Młyn Trójkołowy	pl. Pocztowy 2, Zgorzelec	2.01
27	Ratusz	pl. Wolności 1, Lwówek Śląski	2.02
28	Park im. Andrzeja Błachańca	Parkowa 3, Zgorzelec	2.03
29	Muzeum Ceramiki	Mickiewicza 13, Bolesławiec	2.04
30	Domy Tkaczy (tzw. Dwunastu Apostołów)	Sądecka 17, Chełmsko Śląskie	2.04
31	Muzeum Tkactwa	pl. Wolności 11, Kamienna Góra	2.04
32	Kościół pw. Wniebowzięcia NMP i św. Maternusa	pl. Kościelny 1, Lubomierz	2.04
33	Szlak wokół Tatr	Nowy Targ – Rogoźnik – Czarny Dunajec – Podczerwone – Koniówka (do granicy państwa)	3.01
34	Muzeum Powstania Chochołowskiego	Chochołów 75, Chochołów	3.01
35	Zamek w Niedzicy	Zamkowa 2, Niedzica-Zamek	3.01
36	Zamek w Czorsztynie	Zamkowa, Czorsztyn	3.01
37	Muzeum Drukarstwa	Jana III Sobieskiego 4, Nowy Targ	3.02
38	Stacja kolejowa	Kolejowa, Nowy Targ	3.02
39	Centrum Promocji i Ochrony Torfowisk	Chochołów 40, Chochołów	3.03
40	Dom Garncarza	Kity 18, Muszyna	3.04
41	Muzeum – Orawski Park Etnograficzny	Zubrzyca Górna	3.05
42	Muzeum Okręgowe	Jagiellońska 56, Nowy Sącz	3.05
43	„Babia Góra Trails”	parking Zawoja	3.06
44	Bacówka na Buczu	Górki Wielkie	3.08
45	Bacówka na Malince	Kamionka Wielka 17, Kamionka Wielka	3.08
46	Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury im. Danuty Szaflarskiej	Rynek 11, Piwniczna-Zdrój	3.08
47	Galeria pod Ratuszem	Rynek 4, Strumień	3.09
48	Parafia Ewangelicko-Augsburska	pl. Kościelny 6, Cieszyn	3.10
49	Muzeum Protestantyzmu	pl. Kościelny 6, Cieszyn	3.10
50	Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej	Haczów 605, Haczów	3.11
51	Sanktuarium Matki Bożej Inwałdzkiej (pw. Narodzenia NMP)	Wadowicka 110, Inwałd	3.11
52	Sanktuarium Matki Bożej Myślenickiej (pw. Narodzenia NMP)	Królowej Jadwigi 5, Myślenice	3.11
53	Sanktuarium Matki Bożej Zawierzenia	Tarnowiec 38, Tarnowiec	3.11
54	Sanktuarium Matki Bożej „Myłoserdia Dweri”	Cerkiewna 3, Jarosław	3.11
55	Ogród Zoologiczny im. Stefana Milera	Szczebrzeska 12, Zamość	4.02
56	Park Zdrojowy	al. Przyjaźni, Horyniec-Zdrój	4.03
57	Bazylika Wniebowzięcia NMP	Stara Wieś 778, Brzozów	4.04
58	Ogród Biblijny w Starej Wsi	Stara Wieś 778, Brzozów	4.04
59	Park Miniatur Zabytków Podlasia	Bielska 120, Hajnówka	4.05
60	Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej	3 Maja 42, Hajnówka	4.05
61	Muzeum Kowalstwa i Ślusarstwa	Lipowa 1, Hajnówka	4.05
62	Park miejski w Hajnówce	Parkowa, Hajnówka	4.05
63	Centralny Szlak Rowerowy Roztocza	Kraśnik – Batorz – Chrzanów – Radecznica – Szczebrzeszyn – Zwierzyniec – Józefów – Susiec –Bełżec – Lubycza Królewska – Hrebenne (i dalej na Ukrainie)	4.06
64	Muzeum Regionalne	Piłsudskiego 2A, Kraśnik	4.06
65	Ośrodek Edukacyjno-Muzealny Roztoczańskiego Parku Narodowego	Plażowa 3, Zwierzyniec	4.06
66	Nadbużańskie Centrum Turystyki Kajakowej	Kraszewskiego 24, Drohiczyn	4.07
67	Kościół ewangelicko-augsburski	Pasymska 26, Dźwierzuty	5.01
68	Kościół pw. Przenajświętszej Trójcy	Kościelna 7, Dźwierzuty	5.01
69	Kościół pw. Jana Chrzciciela	pl. Kościelny 1, Biskupiec	5.01
70	Zamek w Malborku	Starościńska 1, Malbork	5.02
71	Zamek Kapituły Warmińskiej w Olsztynie	Zamkowa 2, Olsztyn	5.02
72	Zamek w Ostródzie	Mickiewicza 22, Ostróda	5.02
73	Zamek w Nidzicy	Zamkowa 2, Nidzica	5.02
74	Wielki Młyn w Gdańsku	Wielkie Młyny 7, Gdańsk	5.03
75	Muzeum Bursztynu	Targ Węglowy 26, Gdańsk	5.03
76	Twierdza Boyen	Turystyczna 1, Giżycko	5.04
77	„Zamek”. Zespół Szkół Technicznych w Olecku	pl. Zamkowy 2, Olecko	5.05
78	Muzeum Archeologiczno-Historyczne	bulwar Zygmunta Augusta 11, Elbląg	5.06 5.11
79	Centrum Spotkań Europejskich „Światowid”	pl. Kazimierza Jagiellończyka 1, Elbląg	5.06
80	Szkoła Artystyczna – Ełckie Centrum Kultury	Armii Krajowej 21, Ełk	5.07
81	Statek – muzeum „Sołdek”	Ołowianka 9-13, Gdańsk	5.08
82	Muzeum Budownictwa Ludowego – Park Etnograficzny w Olsztynku	Leśna 23, Olsztynek	5.09
83	Regionalny Ośrodek Kultury „Mazury Garbate”	pl. Wolności 22, Olecko	5.10
84	Kościół św. Piotra Apostoła	Słowackiego 1, Młynary	5.12
85	Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	Słowackiego 8, Młynary	5.12
86	Młyn wodny	Młynary	5.12

MAPA
Zatrzymane w kadrze

Fundusze Europejskie w obiektywie

CENTRUM PROJEKTÓW EUROPEJSKICH

www.FunduszeEuropejskie.gov.pl

Punkt Informacyjny Fundusze Europejskie

Rzeczpospolita Polska

Unia Europejska Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne

CENTRUM PROJEKTÓW
EUROPEJSKICH

www.FunduszeEuropejskie.gov.pl

Punkt
Informacyjny
Fundusze Europejskie

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne